

JOURNAL 2019

ROČNÍK V, ČÍSLO 2

| SOCIOTERAPIE

Školská sociální práca

Journal Socioterapie, ročník V, č. 2, 2019

Vydavateľ: Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, Ul. 17 novembra 1, 080 78 Prešov, <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ieasp/>

Predsedníčka redakčnej rady: prof. PhDr. Beáta BALOGOVÁ, PhD.

Šéfredaktori/ky: Mgr. Peter GARBARČÍK, PhD.; Mgr. Anna JAŠKOVÁ, PhD.; Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.; Mgr. Michaela SKYBA, PhD.

Redakčná rada a recenzenti/ky: doc. PhDr. Jozef KREDÁTUS, PhD., FF PU v Prešove; prof. PhDr. Kvetoslava REPKOVÁ, CSc., IVPR v Bratislave a FF PU v Prešove; prof. PhDr. Viera BILASOVÁ, CSc., FF PU v Prešove; doc. PaedDr. Lenka PASTERNAKOVÁ, PhD., FF PU v Prešove; prof. PaedDr. Anna HUDECOVÁ, PhD., PF KU v Ružomberku; prof. PaedDr. Jana LEVICKÁ, PhD., UCM v Trnave; doc. PhDr. Eva MYDLÍKOVÁ, PhD., PF KU v Bratislave; doc. PhDr. Alžbeta BROZMANOVÁ GREGOROVÁ, PhD., PF UMB v Banskej Bystrici; prof. PhDr. Eva ŽIAKOVÁ, CSc., FF UPJŠ v Košiciach; doc. JUDr. Mgr. Dušan ŠLOSÁR, PhD., FF UPJŠ v Košiciach; doc. PhDr. Markéta RUSNÁKOVÁ, PhD., PF KU v Ružomberku; prof. PhDr. Jaroslav VETEŠKA, PhD., PF UK v Prahe; PaedDr. Monika ŽUMÁROVÁ, PhD., PF UHK v Hradci Králové; Mgr. Zuzana TRUHLÁŘOVÁ, PhD., FF UHK v Hradci Králové; prof. Mgr. Kamil KARDIS, PhD., GTF PU v Prešove; prof. PhDr. Tomáš HANGONI, PhD., PBF PU v Prešove; prof. PaedDr. Ctibor HATÁR, PhD., PF UKF v Nitre; doc. PhDr. Oldřich MATOUŠEK, PhD., FF UK v Prahe; PhDr. Eva DRAGOMIRECKÁ, PhD., FF UK v Prahe; dr. hab. Marta UBERMAN, UR w Rzeszowie; Ks. dr. hab. Janusz MIERZWA, prof.; dr. hab. Leon SZOT, prof. UPJP2 w Krakowie; prof. dr. hab. Joanna TRUSZKOWSKA, PWSIP w Łomży; prof. dr. hab. Henryk SKOROWSKI, UKSW w Warszawi; prof. hab. Joanna Mysona BYRSKA, Uniwersytet J. P. II. w Krakowie.

Technickí redaktori/ky a grafické spracovanie: Mgr. Peter GARBARČÍK, PhD.; Mgr. Anna JAŠKOVÁ, PhD.; Mgr. Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, PhD.; Mgr. Ľubica LIBÁKOVÁ; Mgr. Martin KNUROVSKÝ

Editorka čísla: Mgr. Michaela SKYBA, PhD.

Afiliácia: časopis bol publikovaný ako výstup projektu VEGA ev. č. 1/0288/17 *Faktory inštitucionalizácie školskej sociálnej práce* a projektu VEGA ev. č. 1/0134/17 *Význam hodnotovej orientácie - očakávania a perspektívy mladej generácie z hľadiska jej uplatnenia na trhu práce*.

Periodicita: 2x ročne

Titulka: Pixabay License, Mgr. Michaela SKYBA, PhD. a Mgr. Ľubica LIBÁKOVÁ

© Inštitút edukológie a sociálnej práce, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2019.

ISSN 2453-7543

Obsah

EDITORIÁL

MICHAELA SKYBA	5
----------------------	---

VEDECKÉ STATE

Filozofické východiská školskej sociálnej práce v kontexte reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia MICHAELA SKYBA	8
Sociálny pracovník a sociálny pedagóg v kontexte celoživotného vzdelávania LENKA PASTERÁKOVÁ	16
Teoretické a praktické kontexty dištančného poradenstva v súčasných podmienkach liniek pomoci VLADIMÍR LICHNER	21
Všímavosť a sebasúcit v praxi sociálnej práce ZUZANA POKLEBOVÁ	27
Geopolitika, globalizácia a sociálna sféra ERIK GERMUŠKA	33
Biografický koncept starostlivosti o seniorov ako prevencia ageizmu a súčasť prípravy na starnutie MONIKA IVANČÍKOVÁ	39
Hodnotový profil mladého človeka ako potenciálneho voliča PETER GARBARČÍK	46
Hodnotová orientácia študentov sociálnej práce JÁN KNAPÍK, BEÁTA BALOGOVÁ	53
Media społecznościowe jako źródło wsparcia dla rodziców dzieci z wadą słuchu EWA FLORIAN	59

RECENZIE

Trh práce a ženy zažívající násilí v párových vztáhech LUBICA LIBÁKOVÁ, MONIKA BOSÁ	66
Slovo ako terapeutický úkon a terapia ako tvorba: Výber z publikácií, štáti a prednášok JOZEF KREDÁTUS	69

Sociálna práca ako rizikové povolanie. Vybrané aspekty rizík na pozadí hypermoderny ANNA JAŠKOVÁ, ANTÓNIA SABOLOVÁ FABIANOVÁ	71
Slovensko-nemecký a nemecko-slovenský slovník sociálnej práce BEÁTA BALOGOVÁ, MARTINA KÁŠOVÁ, SLAVOMÍRA TOMAŠIKOVÁ	73

SPRÁVY Z PODUJATÍ

3. Prešovské kazuistické fórum	75
IESP KVÍZ - Čo vieš o slobode, v ktorej žiješ?	76
Zbierka šatstva	77
Predvianočná burza	77
Service-learningové aktivity študentiek IESP	78
Diskusné fórum	80
Magický koláčik	81

Editoriál

Uplynuli takmer tri desaťročia od pádu komunistického režimu a sociálna práca ako aj iné segmenty spoločnosti sa ocitli v etape turbulentných zmien. Sociálna práca je dnes považovaná za vednú disciplínu i praktickú činnosť, ktorá reflektuje každodenné výzvy prameniace z interakcií človeka s prostredím. Jej multidimenzionálny rozmer je badať v presahu sociálnej práce do mnohých špecifických oblastí spoločenskej praxe (poradenstvo, terapia, sociálne služby, komunitná starostlivosť, školstvo, zdravotníctvo, politika zamestnanosti a i.). Pre zameranie pripravovaného čísla je smerodajnou predovšetkým sféra školstva a socioterapie. V posledných rokoch sme totiž svedkami nárastu záujmu o terapeutický prístup na poli sociálnej práce a zároveň dochádza k uvedomeniu si, že intervencie sociálnej práce v zmysle jej základného poslania by nemali byť limitované a okliešťované len „tradičnými“ prostrediami ich výkonu, ale sociálna práca by mala zasahovať všade tam, kde je jej pomoc potrebná.

Spoločnými menovateľmi oboch oblastí je dosiaľ chýbajúce legislatívne a terminologické ukotvenie. V dnešných podmienkach u nás tak ako socioterapia, aj školská sociálna práca hľadá svoju identitu a zarámčovanie v každodennej praxi sociálnej práce. Významné prieniky socioterapie a školskej sociálnej práce je možné vidieť v zameraní sa na zvládanie problémových interakcií klienta s prostredím, aktivizáciu potenciálu klienta a v koncentrácii sa na jeho silné stránky a zručnosti podporujúce zvládanie problémových situácií a interakcií, ktoré ohrozujú integritu a sociálne fungovanie klienta.

Pri úvahách o perspektívach a výkone školskej sociálnej práce a socioterapie v našich podmienkach je určujúce uvedomenie, že slovenské školstvo dnes čelí kritike, ktorej odrazom sú reformy cielené na riešenie páľčivých otázok súvisiacich s inkluzívnym vzdelávaním, multikulturalitou v školách, sociálnymi a ekonomickými pomermi rodín, ale aj s ďalšími témami, akými je naplnenie obsahu jednotlivých funkcií škôl, flexibilita školského systému a i. Výskumy ukazujú na rozsiahlosť týchto problematik, ktorých úspešné riešenie vyžaduje vytváranie podmienok pre realizovanie takých intervencií, ktoré by reagovali na potreby a špecifiká rozmanitých skupín detí, zároveň by uspokojovali potrebu podpory zručností znevýhodnených skupín detí v oblasti ich školskej úspešnosti, a rovnako tak by boli cielené na optimalizáciu vzťahov medzi deťmi a rodičmi.

S ohľadom na vyššie opísané skutočnosti, otázky, ktoré si kladieme, znejú: Ako je možné s využitím socioterapie prispievať k školskej úspešnosti žiakov a k reflektovaniu aktuálnych výziev v oblasti školstva a školskej sociálnej práce? Aké je ukotvenie socioterapie v školskej sociálnej práci a o aké teoretické východiská sa opiera? Aké sú možnosti uplatnenia socioterapie v školskej sociálnej práci a v čom spočívajú jej špecifiká v závislosti od cieľovej skupiny, prostredia výkonu a ďalších faktorov? Aký spôsobom môže prispieť školská sociálna práca k posilneniu identity socioterapie v našich podmienkach a ako môže socioterapia prispieť k inštitucionalizácii školskej sociálnej práce v slovenských školách?

Odpovede možno hľadať v teóriách, metódach, prístupoch, technikách, konceptoch, výskumoch či v skúsenostiach a v jednotlivých pohľadoch autorov a autoriek statí. Mgr. Michaela Skyba, PhD. ponúka Filozofické východiská školskej sociálnej práce v kontexte reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Akcentuje pritom

potrebu dialektického prístupu, ktorý rozširuje priestor pre vnímanie príležitostí a zdrojov v súvislosti s danou cieľovou skupinou. Osobnosti sociálneho pedagóga a sociálneho pracovníka a ich kompetenciám sa venuje v stati s názvom Sociálny pracovník a sociálny pedagóg v kontexte celoživotného vzdelávania, doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA. Teoretické a praktické kontexty dištančného poradenstva v súčasných podmienkach liniek pomoci analyzuje Mgr. Vladimír Lichner, PhD. Autorka Ing. Mgr. Zuzana Poklembová, PhD. nazerá na možnosti práce so sebasúcitom a všímavosťou z aspektu sociálnej práce, pričom zdôrazňuje hlavné sféry ich využitia, za ktoré považuje priamu prácu s klientmi, starostlivosť o seba a výskum v sociálnej práci. PhDr. Erik Germuška, PhD. sa venuje globalizačným procesom a ich dôsledkom pre sociálnu sféru v stati Geopolitika, globalizácia a sociálna sféra. PhDr. Monika Ivančíková, PhD. obohacuje tému čísla o prevenciu ageizmu, ktorú vníma cez optiku spoznania biografie človeka. Hodnotové a politické preferencie mladých ľudí analyzuje Mgr. Peter Garbarčík, PhD. s fókusom na radikalizáciu mládeže a jej celospoločenské dôsledky. Hodnotovou orientáciou sa zaoberajú aj PhDr. Mgr. Ján Knapík, PhD. a Prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD. v stati Hodnotová orientácia študentov sociálnej práce. Na základe výskumných dát autor a autorka konštatujú, že študenti považujú za významné činitele vplývajúce na ich hodnoty rodinu, učiteľov a vedomosti. Sekciu vedeckých statí uzatvára Dr Ewa Florian, ktorá sa v stati s názvom Media społecznościowe jako źródło wsparcia dla rodziców dzieci z wadą słuchu koncentruje na zdroje podpory pre rodičov detí so sluchovým postihnutím.

Takto široko koncipovaná diskusná platforma vytvára príležitosť pre uchopenie témy z rôznych pohľadov, ktorých jednotiacim prvkom je skutočnosť, že (školská) sociálna práca predstavuje systém pomoci klientom ocitajúcim sa v náročných životných situáciách vyžadujúcich prinavrátenie ich narušenej rovnováhy a eliminovanie možného napätia medzi potrebami prostredia a klienta prostredníctvom efektívnych sociálnych intervencií, v rámci ktorých nepochybne dôležité miesto zastáva aj samotná socioterapia.

Michaela Skyba (editorka čísla)

VEDECKÉ STATE

Filozofické východiská školskej sociálnej práce v kontexte reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia

Philosophical Bases of School Social Work in the Context of the Resilience of Children from Socially Disadvantaged Backgrounds

Michaela SKYBA

Mgr. Michaela Skyba, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: michaela.skyba@unipo.sk

Abstrakt

Na tému reziliencie detí zo sociálnej znevýhodneného prostredia je možné nazerať cez optiku rôznych izmov. V rámci filozofických východísk vychádzame z dialektického prístupu, ktorý rozširuje pohľad na danú tému tým, že ponúka prepojenie viacerých alternatív vnímania príležitostí prameniach z odlišnosti, ktorá je dnes často skloňovaným pojmom v súvislosti s deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia. S oporou v systemizme a interakcionizme príspevok načrtáva možné odpovede na rolu a úlohy školskej sociálnej práce pri podpore reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Kľúčové slová: Školská sociálna práca. Reziliencia. Systemizmus. Interakcionizmus.

Abstract

The resilience of children from socially disadvantaged backgrounds can be viewed through the lens of different -isms. Within the philosophical bases, we start from a dialectical approach that broadens the view on the issue by offering the interconnection of several alternatives of opportunities perception stemming from diversity, which is today a term often associated with children from socially disadvantaged backgrounds. With support in systemism and interactionism, the paper outlines possible responses to the role of school social work in promoting the resilience of children from socially disadvantaged backgrounds.

Keywords: School Social Work. Resilience. Systemizmus. Interactionism.

Úvod

Význam filozofického uchopenia predmetnej témy pramení z predpokladu, že metateoretické schémy či filozofické koncepcie ponúkajú pozadie pre hlbší vhlád do témy, systematizáciu poznatkovej bázy, napojenie na ďalšie sféry každodenného vedomia, konštruovanie hypotéz, nových poznatkov a záverov (Černík 2004). Fay

(2002) tvrdí, že dnes sa ukazuje potreba novej filozofie vied. Táto potreba vychádza z novodobého postavenie sociálnych vied a zo spochybnenia deliacich čiar medzi spoločenskými a prírodnými vedami, ktoré znamená odklon od zámeru vyrovnať sa prírodným vedám a snahu hľadania nového prístupu, ktorý by bol priliehavý ku súčasným intelektuálnym a kultúrnym záujmom (Fay 2002). Základom novej filozofie vied je multikultúrna filozofia

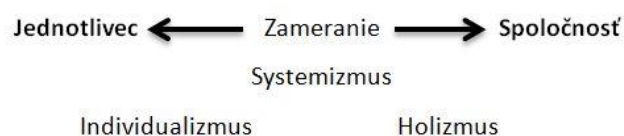
blížšie sa zaoberajúca príležitosťami aj ohrozeniami, ktoré so sebou prinášajú odlišnosti medzi ľuďmi a nazeranie na ne z rôznych perspektív. Za kľúčové v rámci multikulturalizmu autor považuje nie oslavu rozdielnosti, v zmysle plnej koncentrácie vedeckého bádania na rozdiely a dualizmy „ja-iní“, ale skôr snahu pristupovať k skúmanej realite dialekticky. Výrazom dialektického myslenia je aj otázka, ktorú by si podľa autora mala klásť filozofia sociálnych vied. Týka sa toho, či je možné porozumieť iným (odlišným) a ak áno, čo také porozumenie so sebou prináša a čo je jeho obsahom. Téma reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia má nepochybne aj multikultúrny rozmer prinášajúci mnohé otázky, na ktoré je možné odpovedať prostredníctvom rôznych izmov. Vzhľadom k špecifikám problematiky reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia a školskej sociálnej práce, ktorým sa venujeme v ďalších častiach, sme sa snažili spomedzi rôznych filozofických koncepcií vybrať takú, ktorá by čo najkomplexnejšie zachytávala túto problematiku a ponúkla by základné tézy, o ktoré by sme sa mohli oprieť pri hlbšom porozumení tejto téme. Filozofickými koncepciami pre uchopenie reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorými sa budeme bližšie zaoberať, je systemizmus a v ponímaní multikultúrnej filozofie sa budeme koncentrovať aj na interakcionizmus.

1 Systemizmus a interakcionizmus

Systemizmus predstavuje metateoretickú schému, ktorá je alternatívou individualizmu (atomizmu) a holizmu. Individualizmus (atomizmus) a holizmus predstavujú krajné pozície, ktoré plne nereflektujú viacero aspektov. V centre pozornosti atomizmu je jed-

notlivec, pričom nedoceňuje význam iných ľudí pre rozvoj jednotlivcov. Holizmus preceňuje význam spoločnosti a kultúry na kreovaní jednotlivcov, ktorých vníma ako produkty spoločnosti, pričom spoločnosť a kultúra sa tu stávajú základnými komponentmi analýzy. Nevníma jednotlivcov ako aktívnych činiteľov, skôr ako pasívne entity, ktoré sú determinované spoločnosťou a kultúrou, ktorú prijali za svoju. Fay (2002) sa domnieva, že spoločnosť a kultúra umožňujú, a tiež obmedzujú (vytvárajú priaznivé podmienky i obmedzenia) fungovanie jednotlivcov, ale nedeterminujú to, kým sú. Autor dodáva, že nie sme pasívnymi príjemcami určitých kultúrnych vzorcov. Holizmu vyčíta, že spoločnosť a kultúru chápe ako veci majúce moc nad jednotlivcami a nie ako procesy, v ktorých sa moc realizuje. Vyzýva k prekonaniu týchto dualizmov prepojením ich zásadných premís a uvedením si, že kategória spoločnosť (kultúra) a jednotlivci nepredstavujú dichotómiu. Naopak podstatným aspektom je, že ako spoločnosť, tak aj jednotlivci majú svoj podiel na vytváraní toho, kým sme a ako vyzerá naša kultúra a spoločnosť. Inými slovami (Fay 2002, s. 90): „Tvoríme svoju kultúru a spoločnosť a ony zasa utvárajú nás.“

Obr. 1 Vzťah medzi individualizmom, holizmom a systemizmom

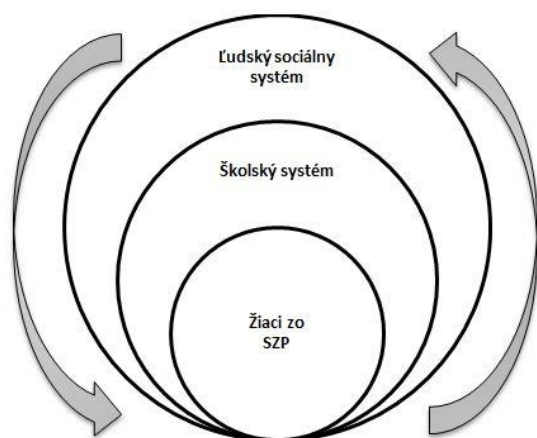

Zdroj: vlastné spracovanie

Z uvedeného vyplýva, že pre pochopenie toho, ako sa vyvíja sociálny systém je potrebné sledovať dva smery a preskúmať ako vplýva sociálny systém na jednotlivcov a ich konanie a ako sa jednotlivci svojim konaním podieľajú na zmene systému, resp. ako na neho

vplývajú. Holizmus a individualizmus (atomizmus) akcentujú zameranie sa len na jeden smer. Vychádzajúc z tejto premisy obojsmerný pohyb, nielen zhora nadol, ale aj zdola nahor, je určujúci pre nastolenie zmien a uplatniteľnosť stratégií, ktoré by umožnili pochopiť nielen ako spoločnosť a školský systém ovplyvňujú konanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ale aj to, ako títo žiaci môžu prispieť k fungovaniu, zmene a rozvoju týchto systémov.

Obr. 2 Medzisystémová reciprocita

Zdroj: vlastné spracovanie

V rámci prvého pohybu (smerom od sociálneho systému k žiakom) je potrebné všímať si, či a aké zdroje ponúka prostredie dieťaťa, či sú dostupné, vhodné, využiteľné a pod. Druhý pohyb smerom od žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia k spoločnosti ako sociálnemu systému naznačuje, v zmysle rozvoja reziliencie, potrebu podpory silných stránok dieťaťa, aby dokázalo plnohodnotne tieto zdroje rozoznať a využiť vo svoj prospech, zhodnocovať svoj kapitál a prispievať k „všeobecnému blahu“. Sledovanie medzisystémovej reciprocitu, resp. dvojsmernosti pohybu, je tu založené na predpoklade, že zmena nepriaznivej situácie dieťaťa vo veľkej miere závisí od prostredia a využiteľnosti jeho zdrojov.

1.1 Morálny a ontologický systemizmus

Systemizmus¹ sa zakladá na téze, že realitu okolo nás je možné vnímať cez jednotlivé systémy a ich komponenty. Systém je tvorený prvkami, ktoré sú naviazané na ďalšie komponenty systému. V oblasti spoločenských vied je každá sociálna entita považovaná v kontexte danej filozofickej koncepcie za sociálny systém, prípadne za jej súčasť ako komponent spolutvoriaci daný sociálny systém. V centre vedeckovo-výskumného bádania je tu ľudský systém tvorený ľuďmi a spoločnosť zložená z ekonomického, politického, biologického a kultúrneho subsystému. Sociálne systémy sú tvorené ľuďmi a ovplyvnené ich individuálnym konaním. Konanie jednotlivcov je zasa dané sociálnym kontextom.

Pokiaľ hovoríme o školskom systéme a reziliencii detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, zvlášť by sme chceli upriamiť pozornosť na morálny systemizmus. Podľa Černíka (2004) sa zakladá na princípoch, ktoré poukazujú na fakt, že za hodnotnejších sú považovaní jednotlivci, ktorí pomocou rôznych služieb poskytujú ostatným pomocnú ruku a pomáhajú im žiť, čím prispievajú ku blahobytu ostatných. Uvedené je aj základnou funkciou sociálneho systému, pričom zároveň nesmie vytvárať prekážky v uspokojovaní potrieb ostatných. Školský systém by mal v tomto smere vytvárať podmienky pre vzdelávanie a optimálny vývin všetkých detí bez rozdielu, aj tých, ktoré sú často považované za odlišné od „normy“ stanovenej a akceptovanej zamestnancami tvoriacimi školský systém. Zároveň môžeme školský systém považovať za súčasť ľudskej spoločnosti ako sociálneho systému. Pri snahe

¹ Systemizmus nie je možné stotožňovať s teóriou systémov (Bunge 1996, in: Černík 2004). Ide o metateoretickú schému stojacu nad teóriami systémov rozvíjajúcimi sa od 60. rokov 20. storočia, ktorým bolo vyčítané príklon k holizmu, či nerešpektovanie záujmov jednotlivcov tvoriacich systém (Černík 2004).

o fungovanie spoločnosti je tu vítané, ak ide hlavne o zdravú školu či školský systém, ktorý zároveň podporuje ekonomický a kultúrny subsystém spoločnosti v zmysle prípravy detí pre život v dospelosti a zvládanie každodenných úloh vrátane úspešného uplatnenia sa na trhu práce. V koncepte takejto zdravej školy nesmie chýbať ani uspokojenie rastových či rozvojových potrieb školy², ktoré sú saturované inováciami, novátorským prístupom a efektívnym riešením problémov detí, čo je podľa nášho názoru zvlášť dôležité pri podpore reziliencie žiakov, najmä tých, ktorých potrebám, ako ukazuje výskum Skyba (2018), nie je podľa respondentiek venovaná dostatočná pozornosť. Ide predovšetkým o deti, ktoré nemajú dostatok zdrojov, resp. ich prístup k nim je limitovaný, a preto nedokážu zvládať ťažkosti, ktoré súvisia s ich odlišnosťou. Žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia vyžadujú špecifickú pozornosť, prax na školách je však iná. Podľa respondentiek sa vyznačuje necitlivým prístupom, ktorý nerešpektuje diverzitu žiackej populácie. V bežných školách absentuje podľa respondentiek individuálny prístup k týmto žiakom a ich potrebám a nie sú vytvárané podmienky pre ich optimálny vývin. Zároveň je v školách dôraz kladený najmä na školskú úspešnosť a potreby „odlišných“ detí ostávajú neuspokojené vzhľadom k viacerým dôvodom, medzi ktoré patrí absencia profesionála, ktorý by túto oblasť pokrýval, zaťaženie učiteľov a učiteľiek a neuspokojenie potrieb školy z hľadiska personálneho zabezpečenia.

Významným aspektom pre rozvoj reziliencie žiakov z pohľadu školskej sociálnej práce je uľahčovanie a optimalizácia interakcií medzi jednotlivými subsystémami vytvárajúcich

školský systém (rodičia, žiaci, učitelia, zamestnanci školy). Ide o ďalší rozmer dotvárajúci komplexnosť pohľadu na predmetnú problematiku, o ktorej pojednáva téza v rámci ontologického systemizmu. Podľa nej jednotlivé systémy vstupujú do interakcie prostredníctvom jednotlivcov reprezentujúcich dané systémy. Černík (2004) upozorňuje na dôležitosť uvedomenia si, že jednotlivec je zástupcom istého systému, v ktorého záujme koná. Povahy jednotlivcov sa následne premietajú do rôznorodosti konania a správania, čo je podmienené aj očakávaniami, skúsenosťami, statusom a pod. Domnievame sa, že tieto tendencie je potrebné reflektovať aj v rámci interakcií prebiehajúcich v školskom systéme medzi jednotlivými subsystémami. Ako ukazujú výsledky výskumu (Skyba 2018), mnohé nezhody a ťažkosti v interakciách totiž pramenia zo vzájomného nepochopenia jednotlivcov tvoriacich subsystémy a ich negatívnych skúseností či predsudkov a stereotypov ako to deklaruje nasledujúci príklad. Sociálni pracovníci a pracovníčky sú často považovaní za agentov, ktorých hlavnou úlohou je kontrola a dohliadanie na marginalizované a deviantné skupiny a ktorých výkon odráža záujmy štátnych organizácií a privilegovaných častí spoločnosti (Tew 2006). Takéto ponímanie kontrolnej funkcie sociálnych pracovníkov dominovala aj vo výpovediach respondentky a u niektorých subjektov, s ktorými sa ďalšia respondentka (sociálna pracovníčka) vo svojej praxi stretla. Sociálny pracovník bol v ich predstavách spájaný s úradom práce a s kontrolou v disfunkčných rodinách, kde „to nefunguje“. Skreslené predstavy boli následne príčinou neprimeraných očakávaní spolupracujúcich subjektov. V konkrétnej rovine išlo o očakávania učiteľky týkajúce sa pomoci pri riešení problémového správania jedného zo žiakov. Tie sa spájali s jej predstavou

² Koncept zdravej školy dotvárajú aj úlohové potreby (zameranie na jasné, zrozumiteľné, reálne a adekvátne ciele; efektívna komunikácia; optimálne rozloženie moci) a potreby súvisiace s údržbou systému (efektívne využívanie zdrojov) (Miles 1973, in: Petlák 2006).

o sociálnom pracovníkovi, ktorý by mal vykonávať kontrolu a byť akýmsi „strašiakom“ pre tých žiakov, ktorí podľa nej spôsobujú problémy. Zároveň v jej predstave žiak s problémovým správaním nebol na rovnocennej pozícii s profesionálnymi pracujúcimi s deťmi a mládežou. Tento mocenský a asymetrický prístup sa prejavil v zámere učiteľky vytvoriť alianciu so sociálnou pracovníčkou, bez toho, aby prejavila záujem vypočúť si názor dieťaťa na problémovú situáciu a jej riešenie.

Škodlivosť nejasných predstáv subjektov, s ktorými spolupracujú sociálni pracovníci, spočívala v danom prípade v oslabovaní vplyvu a participácie dieťaťa na riešení problémovej situácie a v zneschopňovaní žiaka. Interakčný systém medzi žiakom a pomáhajúcimi profesionálmi sa môže pod vplyvom takéhoto jednania stať krehkým a neistým. Vzhľadom k tomu, že sociálna pracovníčka nenaplnila očakávania učiteľky týkajúce sa riešenia vzniknutej situácie, došlo tiež k narušeniu interakcie medzi týmito profesionálkami. Podpornými prvkami rozvoja interakčného systému medzi žiakom a sociálnou pracovníčkou boli v tomto prípade odmietnutie vytvorenia aliancie sociálnou pracovníčkou a vypočutie názoru dieťaťa s cieľom porozumieť danej situácii a zistiť príčinu správania dieťaťa, ktorou boli nejasné hranice učiteľky voči žiakovi. Sociálnej pracovníčke sa týmto konaním podarilo nielen mobilizovať vnútorný potenciál žiaka na riešení situácie, ale zároveň aj vytvoriť väčší priestor pre efektívnu spoluprácu a eliminovať ďalšie, externé intervencie, ktoré by mohli prispievať k narastaniu tenzie v interakciách medzi dieťaťom, školou a subjektmi v jeho okolí.

1.2 Dualizmy verzus interakcionizmus a systemizmus v kontexte reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia

Zameranie sa na ťažkosti v interakciách jednotlivca so subjektmi v jeho okolí patrí k základným špecifikám sociálnej práce, ktoré ju odlišuje od iných pomáhajúcich profesií. Bližšie vysvetľuje význam interakcií interakcionizmus, ktorý je reakciou na dualizmus prezentovaný niektorými filozofickými smermi (napr. holizmus, solipizmus, atomizmus, relativizmus a i.). Fay (2002) navrhuje nahradiť dualizmus dialektickým prístupom. Ten odhaľuje inakosť viacerých alternatív a umožňuje vnímať ich prepojenosť, uznať hodnotu každej z nich a pozeráť sa ponad nich a uvedomiť si ich premenlivosť. Ide o opačné hľadisko prezentované pomocou dualizmov, ktoré preceňujú odlišnosti o povyšujú ich nad podobnosti. Zároveň, ako uvádza Fay (2002), zvlášť niektoré z -izmov zdôrazňujú moc skupiny, pričom aktivita jednotlivcov a možnosti interakcie sú bagatelizované. Naopak ich význam zdôrazňuje interakcionizmus. V jeho ponímaní nám pochopenie druhých umožňuje pochopiť seba samých a zároveň interakcie s inými nám pomáhajú spoznať svoju výnimočnosť a to, čo je pre nás príznačné. Prevládajúci dualizmus je možné priblížiť v kontexte reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia na príklade kategórií podobní a odlišní. Ide o jednoduché predstavy o správaní menších, ktoré popisuje Fay (2002). Dáva sa im na výber z dvoch možností, ktorými je príklon k rovnakosti (asimilácia) alebo odlišnosti (separácia) - buď sa stotožnia s ostatnými a rozdiely pomínú, alebo ostanú odlišní a rozdiely pretrvávajú a upevnia sa.

Vo výskume (Skyba 2018) sme na základe analýzy rozhovorov nazvali tieto kategórie „normálni“ a „odlišní“.

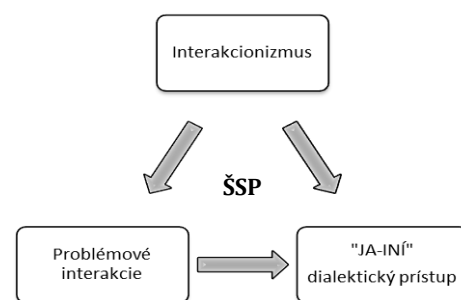
Predstavy respondentiek boli v značnej miere ovplyvnené konceptom normality. Problematickosť určenia „normálneho“ správania je spojené s premenlivosťou jeho významu v závislosti od kultúrneho, historického a spoločenského kontextu. To, čo je považované za normálne správanie, sa často v predstavách jednotlivých ľudí líši. Tiež dochádza k rôznym nedorozumeniam a nepochopeniu správania najmä tých, ktorí sú považovaní v danej spoločnosti za odlišných. Respondentky sa zhodli na tom, že náplň práce sociálneho pracovníka by sa mala viazať, v súlade s filozofiou normality, na pomoc jedincovi v rešpektovaní spoločenských noriem prispievajúcich k spoločenskému konsenzu a na to, aby sa z neho stal socializovaný a sociálne prispôsobivý jedinec. Respondentky považujú odlišnosť žiakov za príčinu problémových interakcií medzi žiakmi a súčasne za základný problém, na ktorý by sa mala koncentrovať školská sociálna práca. Inakosť bola tiež dávajúca do súvisu so zaostávaním odlišných žiakov za ostatnými, s ich vyčleňovaním z kolektívu, s nerešpektovaním ostatnými a s necitlivým prístupom k nim zo strany ostatných. Za spôsob riešenia problémov odlišných žiakov považovali úlohy viažuce sa ku „kompenzačnej“ funkcii sociálnej práce a ku práci s osobnými deficitmi žiakov, aby sa vedeli vyrovnávať ostatným deťom³.

V rámci budovania a rozvoja reziliencie žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia sa prihovárme k inej alternatíve, s ktorou prichádza interakcionizmus. Predstavuje podľa Faya (2002):

³ Príčinou neuspokojenia potrieb detí sú podľa výpovedí ich osobné deficity, ktoré spôsobujú viaceré ťažkosti, kam respondentky radia hlavne narušenie normálneho priebehu výučby, fungovania žiakov a konformity učiteľov. Odlišných žiakov je možné definovať prostredníctvom jednotlivých výpovedí ako žiakov s deficitmi v zdravotnej, sociálnej a ekonomickej oblasti. Potreby odlišných detí by mali byť podľa respondentiek saturované zmenou ich deficitnej funkcie, napr. formou nácviku správania, rozvoja komunikačných schopností, osvojením si zručností, zmenou činnosti, postojov a pod.

- 1) pohľad na ľudskú históriu a kultúru – pristupuje k vzťahu „Ja – Iní“ dialekticky. Prekračuje rámec „povinné“ odlišnosti a nemennosti a prikláňa sa k názoru, že identita „Ja“ je úzko previazaná s identitou „Iného“. Koncentruje pozornosť na styčné body, ktoré môžu byť základmi pre výmeny a interakcie medzi rôznymi skupinami;
- 2) etický prístup, ktorý odporúča určitý postoj vzťahujúci sa k multikultúrnej výmene – cieľom je hľadať v rámci nej nové formy identity, pričom nemá dochádzať k eliminovaniu odlišností a ani k ich pretrvávaniu. Výsledkom má byť sebaspochybnosť, učenie sa a rast. V rámci tejto výmeny dochádza aj k rozpoznaní jednotlivých rozdielov, k skúmaniu, možno k ich spochybneniu a premene. To však neznamená, že odlišnosti majú byť odstránené, alebo zachované.

Obr. 3 Školská sociálna práca z pohľadu interakcionizmu

Zdroj: vlastné spracovanie

Obr. 3 znázorňuje cieľ školskej sociálnej práce pri podpore reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorý vyplýva z vyššie formulovaných východísk interakcionizmu. Školská sociálna práca je zameraná na problémové interakcie, resp. na ťažkosti v interakciách medzi deťmi a subjektmi v jeho okolí. Cieľom je, aby sa tieto interakcie optimalizovali a aby

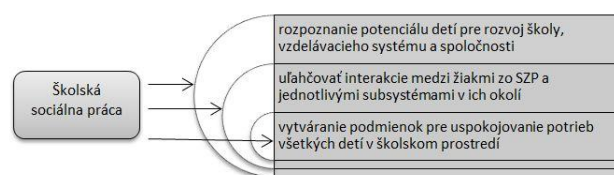
z problémových interakcií vznikla nová kvalita interakcií - interakcie založené na vzájomnom učení sa a raste prispievajúce k hľadaniu nových foriem identity a k chápaniu odlišnosti a interakcie medzi „normálnymi“ a „odlišnými“ ako pozitívnych entít: 1) z ktorých môžu profitovať všetci účastníci interakcie; 2) ktoré vedú k pochopeniu iných a odhaleniu ich silných stránok a 3) ktoré pomáhajú odhaliť vlastnú výnimočnosť. Ako uvádza Fay (2002), základom takéhoto prístupu je vzájomná výmena, otvorenosť, interakcia a učenie, ktoré zároveň môžeme považovať za kľúčové piliere dialektického uvažovania o roli školskej sociálnej práce pri rozvíjaní reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Záver

Zhrňujúc doplníme tri základné posolstvá, ktoré do témy reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia prináša systemizmus, a ktoré by podľa nášho názoru nemali chýbať pri usmernení praxe školskej sociálnej práce. Jej úlohou by malo byť v tomto kontexte: 1) prispievať ku reflektovaniu vzájomného vplyvu medzi deťmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a školským systémom a k rozpoznaní potenciálu detí pre rozvoj školy, vzdelávacieho systému a spoločnosti; 2) uľahčovať interakcie medzi žiakmi zo sociálne znevýhodneného prostredia a jednotlivými subsystémami v ich okolí, čo priamo vyplýva aj zo zamerania sociálnej práce a jej špecifik; 3) pomáhať škole vytvárať podmienky pre uspokojovanie potrieb všetkých detí a eliminovať prekážky, ktoré stoja na ceste k ich naplneniu, čo by v konečnom dôsledku mohlo priniesť benefity pre školu ako aj spoločnosť samotnú a celkovo viesť k prosperite a udržateľnému rozvoju. Jeho ciele, vymedzené v programe OSN s názvom

Transformujeme náš svet: program trvalo udržateľného rozvoja do roku 2030, sa dotýkajú zaistenia ochrany ľudských práv, zastavenia chudoby či prosperity pre všetkých (*Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*). Priamo na tieto možné rámce výkonu školskej sociálnej práce nadväzuje princíp daného dokumentu, ktorý pojednáva o vzdelávaní ako o základnom ľudskom práve a prihovára sa k

Obr. 4 Školská sociálna práca z pohľadu systemizmu

Zdroj: vlastné spracovanie

k zaistieniu prístupu ku kvalitnému, inkluzívnemu a spravodlivému vzdelávaniu s cieľom osobnostného rozvoja a podpory tolerancie a vzájomného porozumenia (*Štátny pedagogický ústav* 2018), čo je možné považovať aj za jeden z nosných pilierov podpory reziliencie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.

Afiliácia

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého projektu VEGA č. 1/0288/17 s názvom *Faktory inštitucionalizácie školskej sociálnej práce* a vedeckého projektu VEGA č. 1/0134/17 s názvom *Význam hodnotovej orientácie - očakávania a perspektívy mladej generácie z hľadiska jej uplatnenia na trhu práce*.

Zoznam bibliografických odkazov

- ČERNÍK, Václav, 2004. Filozofické pozadie a metateoretické schémy spoločenských vied. In: V. ČERNÍK, I. HANZEL, E. VIŠŇOVSKÝ a J. VICENÍK. *Problém rekonštrukcie sociálnych a humanitných vied*. Bratislava: IRIS, s. 39-87. ISBN 0-89018-84-X.
- FAY, Brian, 2002. *Současná filosofie sociál-*

- ních věd: *Multikulturní přístup*. Praha: SLON. ISBN 80-86429-10-5.
- PETLÁK, Erich, 2006. *Klíma školy a klíma triedy*. Bratislava: IRIS. ISBN 80-89018-97-1.
- SKYBA, Michaela, 2018. *Teoretické východiská školskej sociálnej práce na Slovensku*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-2096-4.
- Štátny pedagogický ústav, 2018. *Ako rozumiť cieľu udržateľného rozvoja 4. Vzdelávanie 2030* [online]. [cit. 2019-08-12].

- Dostupné z:
<http://www.statpedu.sk/files/sk/publikacna-cinnost/publikacie/ako-rozumiet-cielu-udrzatelneho-rozvoja-4.pdf>
- Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development* [online]. [cit. 2019-08-12]. Dostupné z:
https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
- TEW, Jerry, 2006. Understanding Power and Powerlessness Towards a Framework for Emancipatory Practice in Social Work. In: *Journal of Social Work*. Vol. 6, no. 1, pp. 33–51. ISSN 1741296X.

Sociálny pracovník a sociálny pedagóg v kontexte celoživotného vzdelávania

Social Worker and Social Pedagogue in the Context of Lifelong Learning

Lenka PASTERÁKOVÁ

doc. PaedDr. Lenka Pasternáková, PhD., MBA
Katedra pedagogiky ÚPAP
Fakulta humanitných a prírodných vied
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: lenka.pasternakova@unipo.sk

Abstrakt

V príspevku venujeme pozornosť osobnosti sociálneho pedagóga a osobnosti sociálneho pracovníka. Zaujíma sa o ich kompetencie a úlohy v rámci pomoci pri celoživotnom vzdelávaní jedincov.

Kľúčové slová: Celoživotné vzdelávanie. Sociálny pedagóg. Sociálny pracovník. Kompetencie.

Abstract

In the paper we pay attention to the personality of social pedagogue and personality of social worker. We are interested in their competences and roles in helping lifelong learning for individuals.

Keywords: Lifelong learning. Social pedagogue. Social worker. Competencies.

V rezorte školstva ako aj v iných odvetviach nachádza sociálny pedagóg uplatnenie na základe svojich odborných schopností, ktoré mu umožňujú pôsobiť na oblasť jeho záujmu. Aby sme lepšie pochopili jeho pracovnú náplň, musíme pochopiť aj všeobecné a špeciálne požiadavky, ktoré sú kladené na osobnosť sociálneho pedagóga. Práve tejto problematike sa venovala a jednotlivé požiadavky spracovala Bakošová (2005). K všeobecným cieľovým požiadavkám zaraďuje odborné znalosti teoretických základov výchovy, odborné spôsobilosti a profesionálno-morálne postoje, ktoré sa zakladajú na všeludských mravných hodnotách. Medzi špeciálne cieľové požiadavky autorka zaraďuje znalosti a schopnosti plánovať, organizovať, monitorovať,

metodicky a koncepcne usmerňovať sociálno-pedagogickú prácu, diferencovať sociálne problémy a špecifikovať sociálno-pedagogické aspekty, schopnosť kooperovať s klientmi a spolupracovníkmi, schopnosť porozumieť životným cyklom v celoživotnom kontexte, ochota, k čomu iní autori priradujú aj schopnosť zdokonaľovať vlastné pedagogické kompetencie, schopnosť využívať poznatky sociálno-pedagogickej teórie a iných vedných disciplín pedagogiky, schopnosť rozhodovať, prijímať a naplňovať rozhodnutia v súlade s individuálnymi a spoločenskými potrebami, schopnosť porozumieť vlastným právam i právam klientov, zručnosť práce s informačno-komunikačnými technológiami a schopnosť chrániť informáciu o klientoch, schopnosť cudzo-

jazyčnej komunikácie a manažérske schopnosti.

Sociálneho pedagóga vníma mnoho autorov v rôznych rovinách, ale pri koncipovaní kompetenčného profilu sa často ich názory zbiehajú. Definovanie všeobecne uznaného profesijného kompetenčného profilu sociálneho pedagóga pomôže v mnohých stránkach k zorientovaniu sa v danej problematike, čím sa táto skutočnosť premietne aj do praxe, kde sociálny pedagóg ako erudovaný profesionál bude zastávať plnohodnotne a so značným prínosom svoje postavenie v rámci systému výchovného poradenstva a prevencie, najmä ako odborný zamestnanec škôl, školských, špeciálnych výchovných a poradenských zariadení.

Sociálna práca a sociálna pedagogika predstavujú dve oblasti pomoci človeku a obe sú zhodne radené medzi pomáhajúce profesie. Kvôli podobnému predmetu záujmu sa sčasti tieto vedné disciplíny prekrývajú (Kaplánek 2013). Sociálny pedagóg je odborník na sociálno-výchovnú činnosť, ktorej cieľom je zvyšovať kvalitu života žiakov a študentov prostredníctvom sociálnej prevencie a sociálneho poradenstva (Bakošová 2005). Základný rozdiel medzi sociálnym pedagógom a sociálnym pracovníkom je vo všeobecnosti v cieľovej skupine. Sociálny pedagóg sa venuje cieľovej skupine detí a mládeže, sociálna práca sa však orientuje na široké spektrum cieľových skupín. V školskom prostredí sa však v rámci sociálnej prevencie a intervencie môžu zapojiť odborníci z oboch vedných disciplín (Kaplánek 2013; Jašková a Sabolová Fabianová 2018). Do kompetencií sociálneho pedagóga patrí:

- prevencia a intervencia sociálno-patologických javov,
- sociálno-pedagogické poradenstvo pre žiakov zo sociálne zne-

výhodneného prostredia alebo inak znevýhodneným žiakom,

- sociálno-pedagogické poradenstvo pre zákonných zástupcov a pedagogických zamestnancov,
- činnosť zameraná na reedukáciu správania a sociálnu výchovu s dôrazom na podporu prosociálneho a etického správania, sociálno-pedagogická diagnostika, expertízna a osvetová činnosť.

Úplnosť multidisciplinarity školských odborných tímov si vyžaduje ako primárnu sociálnu prevenciu a intervenciu na úrovni základného sociálneho poradenstva, tak aj prácu s rizikovými rodinami, rómskymi rodinami, so žiakmi so zdravotným znevýhodnením, so žiakmi s problémovým správaním, s deťmi ohrozenými CAN syndrómom a podobne. Všetky tieto sociálne problémy si však vyžadujú kompetencie na výkon sociálnej prevencie na všetkých jej úrovniach, a teda aj na výkon intervencie a špecializovaného sociálneho poradenstva a s tým spojenú prax na úrovni prípadovej sociálnej práce, sociálnej práce so skupinou a sociálnej práce s rodinou (Balogová 2014).

Kompetencie sociálnych pracovníkov je možné definovať ako funkcionálny prejav uznávanej profesionálnej role sociálneho pracovníka, ktorého súčasťou sú ako odborné znalosti, tak aj schopnosti zhodnotiť problémovú situáciu klienta a vhodne aplikovať zvolené metódy práce, ktoré reflektujú hodnoty sociálnej práce. Kolář (2009) poukazuje na komplexnosť uchopenia pojmu kompetencie sociálnych pracovníkov a na základe toho odlišuje kompetencie vzťahujúce sa k vedeckej práci, kompetencie potrebné pre sebareflexiu, profesijné kompetencie a podobne.

Novosad (2014) a Bakošová (2005) rozlišujú v rámci kompetencií sociálnych pracovníkov tri veľké skupiny kompetencií, ktoré delí podľa pracovných oblastí:

- a) kompetencie vo vzťahu ku klientom,
- b) kompetencie vo vzťahu k pracovnej organizácii a pracovnému tímu,
- c) kompetencie vo vzťahu k systému sociálnych služieb.

Sociálneho pedagóga a sociálneho pracovníka sa tiež týka problematika celoživotného vzdelávania. Úvahy o celoživotnom vzdelávaní a učení nie sú nové. Ich vznik, je však určený odlišne. Prvotné predstavy siahajú až do antiky a do židovskej kultúry. Nájdeme ich aj v neeurópskych kultúrach a filozofiách. Obnovené boli v renesancii, humanizme a osvietenstve. Určitý vrchol predstave aj dielo J. A. Komenského, ktorý spojil filozofické predstavy s pedagogikou a didaktikou. Za zakladateľa moderného poňatia celoživotného vzdelávania (na začiatku 20. storočia) môže byť považovaný Eduard Lindeman a Basil Yeaxlee. Ich názory sa dajú zhrnúť takto: učenie predstavuje integrálnu súčasť života, preto je vzdelávanie nikdy nekončiacim procesom, uvádza Pisoňová et al. (2014). Na celoživotnom vzdelávaní sa musí podieľať celý vzdelávací systém. Vzdelávanie sa ale nemôže redukovať len na učenie sa vo vzdelávacích inštitúciách. Naopak, všetky zainteresované subjekty, zväzy, odbory, cirkvi, komunity a tak ďalej, musia podporovať a ponúkať vzdelávanie svojím členom (Petlák a Hupková 2004).

Vzdelávanie jedinca v dospelosti je podľa Doležalovej a Vojtecha (2011) stále samozrejmejším atribútom súčasnej spoločnosti, a to nielen v niektorých

častiach sveta, ale v celosvetovom meradle. Nie je to síce myšlienka ani nová, ani bezvýhradne všetkými ľuďmi akceptovaná, ale v súčasnom prudko sa meniacom svete nadobúda na väčšie významnosti, ako tomu bolo doteraz. Aj v dospelom veku sa môžu ocitnúť v situácii vzdelávaného vlastne všetci, či už sú dôvody pre vzdelávanie späté s profesionálnym uplatnením, občianskym životom alebo osobnostným rozvojom v najširšom zábere.

Celoživotné vzdelávanie je na medzinárodnej úrovni chápané ako súbor všetkých príležitostí, ktoré jedinec dostáva v priebehu svojho života a jeho súčasťou, je pochopiteľne aj počiatočné vzdelávanie. Vytváraním priestoru pre celoživotné vzdelávanie a učenie je prioritou vzdelávacej politiky nie len v európskom priestore. Pojem celoživotné vzdelávanie sa rozumie všetky účelové formálne aj neformálne činnosti súvisiace s učením, ktoré sa priebežne realizuje s cieľom dosiahnuť zdokonalenie znalostí, zručností a odporných predpokladov. V ideálnom prípade predstavuje nepretržitý proces, ktorý predpokladá komplementaritu a prelínanie uvedených foriem učení v priebehu celého života. Termín celoživotné vzdelávanie zahŕňa všetky učenia ako neprerušenu kontinuitu. Vysoko kvalitné základné a všeobecné vzdelávanie pre všetkých, od najútlejšieho detstva, je jeho základňou. Malo by zaisťovať, že sa človek naučí učiť sa, a to tak, že bude mať k učeniu pozitívny postoj. Počiatočné a ďalšie vzdelávanie by malo vybavovať človeka predovšetkým vedomosťami a schopnosťami invenčne riešiť novodobé problémy, sociálne súdržnosti aj ekonomiky založené na znalostiach a nemal by chýbať morálny obsah (Határ 2010; Keller 2008).

Celoživotné vzdelávanie v tomto kontexte obsahuje všetky vzdelávacie

aktivity jedinca, ktoré majú za cieľ rozvoj jeho znalostí, zručností a kompetencií a zároveň umožňuje ako osobnostný rast, tak aj občianske a profesionálne uplatnenie. Celoživotné učenie je vnímané ako učenie sa v celej dĺžke života, je jednou z dimenzií celoživotného učenia a zdôrazňuje prepojenie a rovnosť formálneho a neformálneho učenia. Celoživotné vzdelávanie je podľa Zlámalová (2015, in: Veteška a Vacíková 2011) plánovaná cieľavedomá a inštitucionalizovaná aktivita v rámci celoživotného učenia, pri ktorom sa realizuje to, čo spoločnosť považuje za dôležité. V súčasnosti istá preferencia pojmu učenie na úkor pojmu vzdelávanie je výrazom toho, že zodpovednosť za získavanie a rozvíjanie schopností a zručností je prenesená na jednotlivca.

Kognitívna schopnosť učiť sa, vzdelávať alebo tzv. docilita je prvým predpokladom každého učenia. V minulosti sa spochybňovala teória, že dospelý človek sa môže učiť aj vo vyššom veku, pretože obdobie, keď nadobúdala nové poznatky, skončilo. Bolo prezentovaných aj mnoho názorov, že s pribúdajúcim vekom schopnosť vzdelávania sa klesá, ale dnes je nespochybniteľné, že s pribúdajúcim vekom sa potenciál pre učenie len modifikuje. Starnutím dochádza k spomaľovaniu psychických procesov a vo výučbe je dôležité tieto zmeny akceptovať. Preto je dôležité, aby edukační lektori dospelých dbali na tieto aspekty pri zhotovovaní plánov výučby, „aby minimalizovali negatívny dopad týchto aspektov a naopak, aby maximalizovali ich efekt“ (Zlámalová 2015, s. 10).

V demokratických krajinách je častým problémom existencia rôznych edukačných teórií, ktoré medzi sebou zápasia. Prejavuje sa to napríklad tak, že v jednej škole sa na rôznych fa-

kultách nezdiera jeden koncept. Na Slovensku je v pedagogickom diskurze teoretikov i praktikov takmer pragmatický posun ku "žiakocentrizmu", teda presadzujú sa edukačné teórie, ktoré uznávajú individuálnosť ľudského učenia sa. Tieto teórie však nefungujú ako ucelené teórie, ale v rozpracovaní typických otázok. A to najmä: kognitivistická, konštruktivistická, personalistická a sociokonštruktivistická.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAKOŠOVÁ, Zlatica, 2005. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Stimul. ISBN 80-89236-00-6.
- BALOGOVÁ, Beáta, 2014. Reflexia sociálneho kapitálu starnutia – prítomnosť nikdy nestarne. In: B. BALOGOVÁ a M. SKYBA, eds. *Sociálny kapitál starnutia – prítomnosť nikdy nestarne. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, s 13-27. ISBN 978-80-555-1083-5.
- BENEŠOVÁ, Dana, 2014. *Celoživotní učení pro všechny - výzva 21. století. Medzige-nerační vzdelávání*. Praha: UJAK. ISBN 978-80-7452-047-1.
- HATÁR, Ctibor, 2010. *Sociálny pedagóg v systéme sociálno-edukačného poradenstva, prevencie a profylaxie*. Nitra: PF UKF. ISBN 978-80-8094-664-7.
- HUPKOVÁ, Marianna a Erich PETLÁK, 2004. *Sebareflexia a kompetencie v práci učiteľa*. Bratislava: IRIS. ISBN 80-89018-77-7.
- JAŠKOVÁ, Anna a Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, 2018. *Sociálna práca ako rizikové povolanie*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1987-6.
- KAPPL, Miroslav, 2006. Přijímání konstruktivistických myšlenek v rámci terapeutického paradigmatu sociální práce. In: M. SMUTEK a M. KAPPL, eds. *Promeny klientů služeb sociální práce*, s. 433-439. ISBN 80-7041-716-1.
- KOLAŘ, Zdeněk, 2009. *Vyučování - základní prostor pro učební činnost žáka. Analýza vyučování*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2857-5.
- NOVOSAD, František, 2014. *Čo? Ako? Prečo? Sociálna teória v otázkach a odpovediach*.

Bratislava: Hronka. ISBN 978-80-971-3976-6.

PISOŇOVÁ, Mária et al., 2014. *Školský manažment pre študijné odbory učiteľstva a prípravu vedúcich pedagogických zamestnancov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-3621-5.

ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ, 2015. Předpoklady úspěšného učení se v dospělosti. In: *Lifelong learning - celoživotní vzdělávání*. Roč. 5, č. 2, s. 8-21. ISSN 1804-526X.

Teoretické a praktické kontexty dištančného poradenstva v súčasných podmienkach liniek pomoci

Theoretical and practical contexts of distance counseling in the current conditions of helplines

Vladimír LICHNER

Mgr. Vladimír Lichner, PhD.
Katedra sociálnej práce
Filozofická fakulta
Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
E-mail: vladimir.lichner@upjs.sk

Abstrakt

Zámerom príspevku je vymedziť základné charakteristiky dištančného poradenstva v kontexte praktického výkonu v podmienkach konkrétnej linky pomoci, ktorá sa touto formou poradenstva zaoberá. Autori v teoretickej rovine rozoberajú chápanie dištančného poradenstva prostredníctvom základných definícií, vymedzujú základné metódy, ciele a princípy práce. V rovine praktickej, aplikujú základné informácie na prax existujúcej organizácie a vymedzujú niektoré charakteristiky práce v tejto organizácii. Predstavená dištančná poradňa ročne odpovedá na viac ako 2000 poradenských dopytov detí a mladých ľudí a preto je dôležité v budúcnosti zaoberať sa týmito aktivitami i v rovine empirickej.

Kľúčové slová: Poradenstvo. Dištančné poradenstvo. Krízová intervencia. Linka pomoci.

Abstract

The aim of the paper is to define the basic characteristics of distance counseling in the context of practical performance under the conditions of a particular helpline dealing with this form of counseling. The authors analyze the understanding of distance counseling by the basic definitions, basic methods, goals and principles of work. On a practical level, they apply the information to the practice of an existing organization and define some characteristics of working in that organization. The presented Helpline responds to more than 2000 counseling inquiries of children and young people every year and it is therefore important to address these activities in the future as well as on an empirical level.

Keywords: Counseling. Distance Counseling. Crisis Intervention. Helpline.

Úvod

Problematika poskytovania rád a s tým súvisiaceho poradenstva je v rámci pomáhajúcich činností prítomná od ich vzniku. S rozvojom poznania

v oblasti pomáhajúcich profesií, vznikom vedeckých škôl a špecializácie jednotlivých profesií sa rozvíja i proces a teória poradenstva, ktoré sa stáva profesionálne a vysoko špecializované. Takto v kontexte historickom hovoríme

o vzniku sociálneho, psychologického a ďalších foriem poradenstva (Gabura 2017). Poradenstvo vo všeobecnosti chápeme ako odbornú činnosť profesionálne pripraveného odborníka s jednoznačnou orientáciou v prospech klienta. Ide o vzťah medzi poradcom a klientom orientované na riešenie problémov so snahou o dosiahnutie budúceho fungovania kedy je klient schopný efektívne predchádzať či riešiť znovuvyskytnuté problémy (Gabura 2005; Gabura a Pružinská 1995). V kontexte sociálnej práce hovoríme o sociálnom poradenstve ako o činnosti, ktorá je realizovaná v priestore jednotlivca - sociálne prostredie - interakcia medzi jednotlivcom a sociálnym okolím (Mydlíková, Schavel a Gabura 2002).

V priebehu posledných desaťročí sme svedkami prudkého technologického rozvoja, ktorý vstupuje do všetkých oblastí ľudského života. Svedkami toho sme aj v procese medziludskej interakcie a komunikácie, do ktorých vstupuje silná digitálna zložka. Menia sa tradičné vzorce typické pre komunikáciu, tá sa stáva viac dynamickou a za použitia digitálnych prostriedkov sa rúcajú typické bariéry a obmedzenia (Lichner a Šlosár 2017). V komunikačnom procese sa objavuje tzv. dištančná komunikácia, ktorá je definovaná ako komunikácia bez osobného kontaktu prostredníctvom komunikačných mediátorov (telefón, internet, prenos obrazu). V takejto komunikácii však absentujú dôležité komunikačné kľúče najmä v oblasti neverbálnej komunikácie (sluchové, zrakové, čuchové, paraverbalita).

Prvky dištančnej komunikácie vstupujú i do procesu poradenstva. Dištančným poradenstvom v tomto kontexte definujeme formu poradenstva pre klientov v situácii, v ktorej preferu-

jú a vyhľadávajú pomoc odborníkov prostredníctvom neosobných, dištančných komunikačných prostriedkov, keďže z rôznych dôvodov nemôžu alebo nechcú s odborníkom komunikovať osobne (Pavluččíková 2011). Tento druh poradenstva má nesporne množstvo výhod, na druhej strane však prináša oproti tradičnej forme i množstvo nevýhod. Zámerom príspevku je objasniť koncept dištančného poradenstva prostredníctvom základných teoretických, historických a aplikačných súvislostí v kontexte praxe dištančnej poradne Linky detskej dôvery.

1 Teoretický rámec dištančného poradenstva

Ako už bolo uvedené, dištančným poradenstvom chápeme poradenskú činnosť, ktorá sa neuskutočňuje klasickou formou tvárou v tvár, ale na diaľku prostredníctvom komunikačných mediátorov. Pôvodne bol tento typ poradenstva zavedený ako forma krízovej pomoci pre osoby so suicidiálnymi sklonmi, depresiou, stresom, či stratou blízkej osoby (Balogová 2017). Ide o krátkodobú formu pomoci rešpektujúcu celistvosť klientovej osobnosti orientujúcu sa na prítomnosť resp. nedávnu minulosť klienta. Základom dištančného poradenstva je rešpektovanie individuálnosti každého klienta, jeho pocitov a názorov, spôsobu jeho vyjadrovania, počúvanie a prijatie jeho problému, práca s obsahom vo vzťahu k predpokladanej intervencii a prijatie zodpovednosti nielen po odbornej ale i ľudskej stránke (Lovašová 2011; Lovašová 2015; Balogová 2017). Základným cieľom pre poskytovanie takýchto služieb je bezprostredný kontakt pre širokú verejnosť, následné poskytnutie informácií a odborného poradenstva,

ak si to daný problém a situácia klienta vyžaduje. Pričom je dôležité dodržiavanie zásad ako nehodnotenie, nemo-ralizovanie a rešpektovanie klienta, jeho osobnosti a anonymity. Dištančné poradenstvo je najviac preferované tými jednotlivcami, ktorí majú blízko k používaniu technológií sprostredkujúcich túto komunikáciu či tými, ktorí preferujú dištančnú komunikáciu z iných dôvodov (napr. zdravotné problémy, obavy zo stretnutia s poradcom osobne,...) (Sindahl 2013).

V súčasnosti rozlišujeme niekoľko základných foriem, ktorými je táto služba prakticky poskytovaná, pričom literatúra i prax rozlišuje niekoľko kategorizácií. Z hľadiska použitých technológií a formy kontaktu ide o telefonické poradenstvo vs. písomné poradenstvo (prostredníctvom internetových technológií - chat, e-mail, sociálne siete) (Lovašová 2015); komunikáciu cez webové stránky, prostredníctvom e-mailu, chatu, internetového protokolu VOIP, videohovoru (Špatenková 2011). Z hľadiska ponúkaných služieb ide o poradenstvo vs. krízová intervencia (Špatenková 2011).

Z hľadiska historického vývoja, prvú dištančnú poradňu zaznamenávame v roku 1953 v Londýne. Veľmi rýchlo začínajú vznikať ďalšie poradne v európskom priestore (1956 Berlín, 1957 Zurich, 1960 Paríž). V súčasnosti vo svete pôsobí viac než 500 rôznych poradenských liniek. Prvá linka na území Československa bola založená v roku 1964 v Praha, následne v roku 1965 začala fungovať linka v Brne. Na území dnešného Slovenska bola prvou poradňou v roku 1977 linka v Humennom, o ktorej vznik sa zaslúžil doc. Kredátus (Balogová 2017). Masívny rozmach poradenských liniek nastal v 90tych rokoch, ktoré sú charakteristické postupným oddelovaním liniek

z hľadiska vekovej kategórie a z hľadiska typu problému a vznikom samostatných liniek pre deti (1996 *Linka detskej istoty Bratislava*, 1999 *Linka detskej dôvery*).

2 Praktický rámec poskytovania dištančného poradenstva na Linke detskej dôvery v Košiciach

V rámci súčasnej praxe a stavu organizácií evidujeme v súčasnosti niekoľko liniek pomoci, ktoré operujú v rámci územia Slovenskej republiky. Tieto organizácie sú najčastejšie rozdelené podľa vekových kategórií klientov, niektoré poskytujú svoje služby špecializovane pri konkrétnych problémoch klientov. Z tohto hľadiska rozlišujeme i častú kategorizáciu praxe poradenských inštitúcií poskytujúcich dištančné poradenstvo na poradne odlíšené podľa vekových kategórií (poradne pre deti, dospelých), poradne odlíšené cieľovou skupinou (osoby so závislosťou, duševnou poruchou, týrané osoby a pod.) (Lovašová 2015). Tieto organizácie sú najčastejšie označované ako dištančné poradne. Dištančnými poradňami rozumieme konkrétne inštitúcie poskytujúce služby klientom, ktorí sa ocitli v situácii, keď potrebujú poradenské služby, pričom títo z rôznych dôvodov nemôžu, alebo nechcú komunikovať osobne.

V praxi dištančného poradenstva hovoríme o základných cieľoch, ktoré sledujeme pri práci s klientmi, bez ohľadu na vekovú kategóriu. Najčastejšie ide o poskytovanie komunikačného priestoru, citovej opory, ventiláciu, prevenciu emocionálnych a psychosomatických porúch, závislostí, kriminality, suicidiálneho konania, informácie o možnostiach pomoci, zlepšenie kvality života, sprostredkovanie kontaktu

s inými odborníkmi. Najčastejšie používanými metódami v takejto praxi sú komunikácia, aktívne načúvanie, exploračia problému, podporný rozhovor, poskytovanie poradenstva, racionálny rozbor, práca na zmene, distribúcia. Osobitnou kategóriou je poskytovanie krízovej intervencie.

Z hľadiska praxe definujeme všeobecné výhody dištančných poradní, medzi ktoré patria najmä nezávislosť, dostupnosť, prístupnosť, rôznorodosť možných intervencií, časovo neobmedzený kontakt, anonymita, dôvera, mlčanlivosť, bezpečnosť, bezbariérovosť, nízkoťahovosť a v prípade písomného kontaktu i trvanlivosť. Na strane druhej však práca v rámci dištančnej poradne so sebou prináša i nevýhody, kde radieme absenciu neverbálnej stránky komunikácie, anonymita, disinhibícia, málo informácií o klientovi, nemožnosť rýchleho zásahu, intervencie iba v rovine odporúčaní, časový stres, možné prerušenie kontaktu, nedostatočná spätná väzba, možné technické problémy (Lovašová 2015; Zlevská 2015).

Súčasnosť prináša dištančným poradniám niekoľko praktických problémov, ktoré do značnej miery ohrozujú fungovanie podobných inštitúcií. Medzi najzávažnejšie môžeme vymedziť:

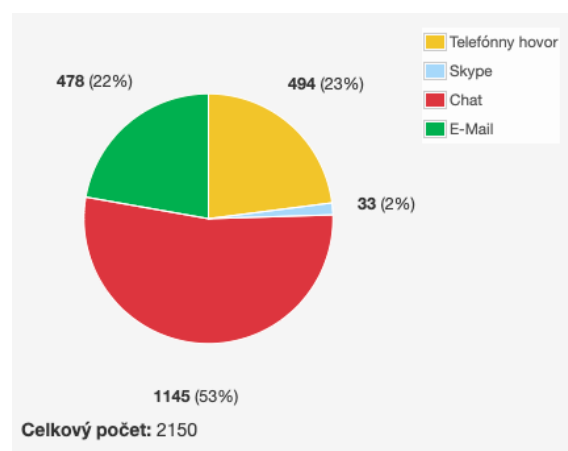
- nejasný legislatívny status dištančného poradenstva: dištančné poradne neposkytujú poradenstvo v oblasti zdravotníctva, zároveň v prípade detských liniek nepôsobia ani v oblasti sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately; súčasná legislatíva v oblasti poskytovania sociálnych služieb (*Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách*) síce rozoznáva poskytovanie krízovej intervencie prostredníctvom telekomunikačných prostriedkov avšak

toto ani zďaleka nepokrýva širokú prax dištančných poradní;

- nejasné financovanie dištančných poradní: praktický problém je nezabezpečené systémové financovanie poskytovania dištančného poradenstva; v praxi to znamená, že inštitúcie poskytujúce takúto formu poradenstva využívajú rôzne granty a iné formy financovania, resp. často je práca vykonávaná dobrovoľnícky;
- nejasné postavenie v prípade nutočnosti riešiť problém klienta prostredníctvom záchranných zložiek;
- nemožnosť zachovania anonymity poskytovania poradenstva a poradcov.

Linka detskej dôvery je dištančnou poradňou primárne určenou pre deti, dospievajúcich a všetky (aj dospelé) osoby, ktoré sú deťom blízke a kontaktujú dištančnú poradňu v záujme dieťaťa. V rámci poradenskej praxe pôsobí od roku 1999. V súčasnosti pôsobí vo forme občianskeho združenia a svoje služby poskytuje v priemere viac ako 2000 klientom ročne (grafický prehľad kontaktov zobrazuje obrázok nižšie).

Obr. 1 Prehľad kontaktov Linky detskej dôvery v Košiciach za rok 2018

Klienti majú možnosť kontaktovať pracovníkov Linky detskej dôvery prostredníctvom telefonických prostriedkov a prostredníctvom internetových prostriedkov (e-mailom, chatom a prostredníctvom aplikácie Skype). Najčastejšie témy kontaktov s klientmi je možné zhrnúť do nasledovných kategórií:

- potreba komunikácie, testovanie, vyplňanie voľného času (23 % kontaktov),
- rodinné problémy (18 % kontaktov),
- zdravotné problémy (15 % kontaktov),
- osobnostné a emocionálne problémy (13 % kontaktov),
- rovesnícke vzťahy (8 % kontaktov),
- násilie voči deťom vrátane šikania (7 % kontaktov),
- škola a školské problémy (4 % kontaktov).

Samozrejme, je dôležité podotknúť, že poradenská práca musí stáť na princípoch etiky. Preto má každá organizácia, ktorá vykonáva dištančné poradenstvo vypracovaný vlastný etický kódex podľa ktorého sa jej činnosť riadi. Medzi základné etické princípy patrí práca v prospech klienta, ochrana záujmov klienta, nepoškodzovanie klienta, minimalizovanie radenia, motivácia k riešeniu, dôvera a dôvernosť v poradenskom vzťahu, nehodnotiaci a nediskriminačný postoj, kvalifikovaná pomoc, osobnostný rozvoj a ďalšie vzdelávanie, mlčanlivosť a ochrana všetkých údajov o klientovi (*Etický kódex pracovníka LDD 2011*). Rovnako sa častokrát pracovníci stretávajú s etickými dilemami. V praxi ide najmä o dilemy súvisiace s ohlasovaním nejasných prípadov a indikátorov pri nevhodnom zaobchádzaní s dieťaťom, alebo pri rozhodovaní sa o ochrane

klienta v prípade zdanlivého ohrozenia zdravia.

Záver

Predložený príspevok sa primárne orientoval na vymedzenie teoretických a základných praktických východísk v činnosti dištančného poradenstva s aplikačným rozmerom dištančnej poradne Linky detskej dôvery v Košiciach. Aj napriek mnohým legislatívnym prekážkam považujeme za dôležité poradenskú prax v takýchto organizáciách udržiavať a rozširovať. Rovnako i z hľadiska teoretického je nutné zaoberať sa hlbšími teoretickými súvislosťami dištančného poradenstva najmä v spoločných a rozdielnych znakoch s klasickými formami poradenskej činnosti. Oceňujeme praktickú snahu organizácií realizujúcich dištančné poradenstvo o vysokú kvalifikáciu poradcov aj prostredníctvom povinnosti absolvovať osobitné vzdelávanie v problematike. Rovnako je podľa nás nutné zaoberať sa i empirickým skúmaním procesu dištančného poradenstva a potenciálnych súvisiacich premenných. Máme za to, že táto forma poradenstva môže pozitívne vplývať na rôzne aspekty života klientov, tým pôsobiť nielen intervenčne, ale aj preventívne na také javy, akými sú napr. rizikové správanie, osamelosť, násilie a iné. Rovnako však môže i pomáhať pri veľmi zložitých emocionálnych problémoch a predchádzať tak negatívnym konzekvenciám na budúci život klientov.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALOGOVÁ, Beáta, 2017. Dištančné poradenstvo. In: B. BALOGOVÁ a E. ŽIAKOVÁ, eds. *Vademecum sociálnej práce*. Košice: UPJŠ, FF, s. 115-116. ISBN 978-80-8152-

- 483-7.
Etický kódex pracovníka LDD, 2011 [online]. [cit. 2019-09-27]. Dostupné z: <https://www.linkadeti.sk/kategoria/linka-detskej-dovery/clanok/eticky-kodex-pracovnika-ldd>
- GABURA, Ján, 2005. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca. ISBN 80-89185-10-X.
- GABURA, Ján a Jana PRUŽINSKÁ, 1995. *Poradenský proces*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 978-80-8585-010-9.
- GABURA, Ján, 2017. Sociálne poradenstvo. In: B. BALOGOVÁ, E. ŽIAKOVÁ, eds. *Vademecum sociálnej práce*. Košice: UPJŠ, FF, s. 137. ISBN 978-80-8152-583-7.
- LICHNER, Vladimír a Dušan ŠLOSÁR, 2017. *Problematické používanie internetu u adolescentov v kontextoch teórie a praxe sociálnej práce*. Košice: FF UPJŠ. ISBN 978-80-8152-533-9.
- LOVAŠOVÁ, Soňa, 2011. Dištančné poradenstvo pre deti a mládež. In: D. ŠLOSÁR, ed. *Prevenencia sociálnej patológie v prostredí stredných škôl Košického samosprávneho kraja*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, s. 135–140. ISBN 978-80-970978-9-9.
- LOVAŠOVÁ, Soňa, 2015. *Etické otázky v dištančnom poradenstve*. Košice: FF UPJŠ.
- MYDLÍKOVÁ, Eva, Ján GABURA a Milan SCHAVEL, 2002. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Asociácia supervízorov a sociálnych poradcov. ISBN 80-968713-1-5.
- PAVLUVČÍKOVÁ, Elena, 2011. *Psychologické poradenstvo v krízových situáciách*. Prešov: FF PU. ISBN 978-80-555-0409-4.
- SINDAHL, Trine Natasja, 2013. *Chat Counselling for Children and Youth - a Handbook*. Amsterdam: Child Helpline International.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda et al., 2011. *Krízová intervence pro praxi*. Praha: Grada. ISBN 978-80-2472-624-3.
- ZLEVSKÁ, Denisa et al., 2015. *Príručka dištančného poradenstva so zameraním na poskytovanie služby prostredníctvom chatu*. Bratislava: Občianske združenie Inštitút prijatia. ISBN 978-80-971933-0-0.

Všímavosť a sebasúcit v praxi sociálnej práce

Mindfulness and Self-compassion in the Practice of Social Work

Zuzana POKLEMBOVÁ

Ing. Mgr. Zuzana Poklembová, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: zuzana.poklembova@gmail.com

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá možnosťami práce so sebasúcitom a všímavosťou v praxi sociálnej práce, zdôrazňujúc tri základne oblasti ich využitia: v priamej práci s klientmi a klientkami sociálnej práce, ako nástroj starostlivosti o seba sociálnych pracovníčok a pracovníkov a vo výskume v sociálnej práci. Úvod príspevku ponúka základnú orientáciu využitia sebasúcitú a všímavosti, vrátane ich parciálnych faktorov v praxi sociálnej práce. V druhej časti ponúka príspevok aj možnosti meracích nástrojov sebasúcitú a všímavosti so zdôraznením ich aplikačnej roviny v priamej sociálnej práci s klientom a formálnej a neformálnej starostlivosti.

Kľúčové slová: Sebasúcit. Všímavosť. Formálna a neformálna starostlivosť. Sociálna práca. Výskum.

Abstract

The paper deals with the possibilities of self-compassion and mindfulness in the practice of social work, emphasizing two main areas of their use: direct social work with clients, as a self-care tool of social workers and in social work research. The introduction offers a basic orientation of the use of self-compassion and mindfulness, including their partial factors in the social work practice. In the second part, the contribution also offers the possibility of measuring tools of self-compassion and mindfulness, emphasizing their application level in direct social work with clients and formal and informal care.

Keywords: Self-compassion. Mindfulness. Formal and Informal Care. Social Work. Research.

Úvod

Sebasúcit a všímavosť sa posunuli nielen na našom území v ostatných rokoch z oblasti alternatívneho experimentovania k jednej z na dôkazoch založených metód pomáhajúcich profesií. V nemalej miere tomu prispeli preložené práce zakladateľa západného prúdu všímavosti Kabat-Zina, ale i ďalších autorov a ich na prác postavených na empiricky overených faktoch (napr. Siegelov 2018; v československom prostredí Benda 2011; 2013; 2018; Hytych 2010) a zameraných na možnosti využitia sebasúcitú a všímavosti v oblasti práce

v pomáhajúcich profesiách, vrátane sociálnej práce. Stále sa zlepšujúca jazyková vybavenosť pomáhajúcich profesionálov umožňuje štúdium pôvodných, nepreložených, zdrojov a robí dostupnými aj širokú škálu workshopov, tréningov a výcvikov v tejto oblasti.

Etablácia práce so sebasúcitom (a všímavosťou ako jednej z jeho parciálnych dimenzií), v praxi sociálnej práce, so sebou prináša nevyhnutnú potrebu lepšieho poznania tejto oblasti. Uplatnenie v praxi sociálnej práce je naozaj široké: od socioterapie a priamej praxe s klientmi, cez starostlivosť o seba sociálnych pracovníkov

a pracovníčok, až k využitiu v supervízii.

1 Sebasúcit a všímavosť

Ukotvene sa v základných paradigmách sociálnej práce (Brnula et al. 2014), sebasúcit i všímavosť nachádzajú svoje uplatnenia v každej z nich princípy sebasúcit i všímavosti sú hlboko kongruentné so základnými hodnotami sociálnej práce.

Sebasúcit je emotívne pozitívny postoj k sebe samému vo chvíľach, keď zažívame trápenie, zlyhanie, alebo si uvedomujeme nejaký svoj nedostatok. Sebasúcit zahŕňa tiež súcit k svojmu konaniu i omylnosti (Neff 2003). Netreba si ho však zamieňať s precitlivosťou na seba, alebo prílišnou egocentrickou sebaopozornosťou. Sebasúcit neospravedlňuje chybné konanie ako také, ani nezabavuje zodpovednosti za pochybenie. Je opozitom prehnanej seba-kritickosti, sebaodmietania, či tvrdosti a chladu voči samému sebe (v angličtine je antonymom "self-compassion" sebasúcit - "self-coldness" sebachlad).

Jedným z rozmerov sebasúcit je aj všímavosť. Jej uplatnenie v sociálnej práci, vrátane niektorých možností jej merania, boli predmetom našich predchádzajúcich príspevkov (Poklembová 2019; Balogová, Miller a Poklembová 2018). Pre potreby tohto príspevku preto považujeme potrebné len zhrnúť, že všímavosť je schopnosťou (bez zaujatosti) pozorovať, zaznamenávať, rozpoznať a pamätať si prebiehajúce procesy psychického prežívania (Benda 2013). Za dôležité východisko využitia práce so všímavosťou v pomáhajúcich profesiách považujeme, pristupovať k všímavosti ako k funkcii ľudskej mysle, ktorú je možné rozvíjať a trénovať, s ktorou je možné pracovať.

Pre meranie sebasúcit

vo sociálno-vednom výskume je možné použiť viacero meracích škál, v súčasnosti niektoré z nich aj v ich štandardizovaných slovenských prekladoch (Halamová et al. 2018a; 2018b; Benda et al. 2013). Faktorová štruktúra škál a operacionalizácia pojmov sa nevyhnutne líši na základe zvoleného meracieho nástroja. Na základe akademických i socioterapeutických skúseností, vo svojej výskumnej i terapeutickej praxi však najčastejšie vychádzame zo šesť dimenzionálnej štruktúry sebasúcit podľa Neff (2011), pozostávajúcej z sebaláskavosti verzus sebauposudzovaniu, všímavosti oproti prílišnej identifikácii psychickými stavmi (pocitmi a myšlienkami) a všeobecnej ľudskosti oproti pocitu izolácie. Pre meranie sebasúcit používame teda Škálu sebasúcit (*SCS, The Self-Compassion Scale*). Na meranie všímavosti ako čiastkovú dimenziu (okrem parciálnych výsledkov z vyššie uvedenej škály) používame Dotazník piatich aspektov všímavosti - *FFMQ* (five-facet mindfulness questionnaire) (Baer et al. 2006), ktorého psychometrické vlastnosti a faktorová štruktúra boli overené v slovenskom preklade (Piliarik a Látalová 2014). Nástroj pracuje s všímavosťou ako osobnostnou charakteristikou, tvorenou piatimi dimenziami: pozorovať vlastné zážitky, popisovať vlastné zážitky, nehodnotiť vlastné zážitky, nereagovať na vlastné zážitky a konať na základe uvedomenia.

2 Sebasúcit a všímavosť v praxi sociálnej práce

Z pohľadu praxe sociálnej práce považujeme za potrebné rozvíjať sebasúcit a všímavosť ako u klientov, tak aj u sociálnych pracovníkov samotných. U sociálnych pracov-

níkov a pracovníčok je možné za primárny cieľ považovať zlepšenie schopnosti ich naladenia nielen na klienta, ale predovšetkým na seba samých. Rozvoj sebasúcit a všímavosti sú jednými z postupov, smerujúcich súčasne k zlepšovaniu práce s klientom a sú, alebo môžu byť, súčasťou starostlivosti o seba. Sebasúcit a všímavosť je zároveň nevyhnutnou zložkou prevencie syndrómu vyhorenia, hrozby neustále visiacej nad pomáhajúcimi profesionálmi a profesionálkami (Newsome, Waldo a Gruzská 2012; Raab 2014; Raab et al. 2015).

Základné oblasti uplatnenia sebasúcit a všímavosti v sociálnej práci, vidíme najmä v:

- Priamej aplikačnej roviny pre prax sociálnej práce:
 - všímavosť a sebasúcit ako nástroj pri priamej práci s klientom (Neff 2003; Shapiro a Carlson 2017; Benda et al. 2019),
 - reflexia vlastného sebasúcit a všímavosti u klienta,
 - techniky všímavosti ako nástroj ponúknutý klientovi,
 - osobná pohoda a zlepšenie kvality života klienta (Zessin, Dickhäuser a Garbade 2015).
- Aplikačnej roviny pre sociálneho pracovníka so zameraním sa na klienta:
 - zlepšenie naladenia sa sociálneho pracovníka na klienta,
 - reflexia vlastného sebasúcit a všímavosti v priamej práci s klientom,
 - kvalita poskytovaných profesionálnych služieb.
- Aplikačnej roviny so zameraním na sociálnych pracovníkov:
 - všímavosť a sebasúcit ako súčasť starostlivosti o seba,
 - všímavostný prístup a sebasúcit ako súčasť supervízie (na strane supervidujúceho i supervidovaného),
- osobný rozvoj sociálneho pracovníka,
- osobná pohoda a zlepšenie kvality života sociálneho pracovníka.
- So zameraním na neformálnych poskytovateľov sociálnej starostlivosti
 - všímavosť a sebasúcit ako súčasť starostlivosti o seba,
 - osobná pohoda a zlepšenie kvality života poskytovateľa i opatrovanej osoby,
 - zlepšenie naladenia sa a zvýšenie (v kontexte neformálnej starostlivosti na Slovensku, najmä opatrovaným a opatrovujúcim subjektívne vnímanej) kvality poskytovanej starostlivosti,
 - prijímanie súcit a pomoci, vrátane odľahčovacej služby, od okolia.
- Sociálno-vednom výskume v sociálnej práci:
 - potreba poznania miery sebasúcit a všímavosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok, vrátane jej prediktorov a dopadov na ich profesijnú prax i súkromný život,
 - potreba poznania rozdielov v miere sebasúcit a všímavosti u jednotlivých cieľových skupín sociálnej práce, možností a vhodných postupov sociálnej práce v tejto oblasti,
 - potreba poznanie rozdielov v miere sebasúcit a všímavosti formálnych a neformálnych poskytovateľov sociálnej starostlivosti.

Špecifiká formálnej a neformálnej starostlivosti a ich poskytovateľov v kontexte sebasúcit a všímavosti. Problematika formálnej a neformálnej starostlivosti stojí v centre záujmu sociálnej politiky a pomáhajúcich profesionálov od porevolučného (1989) spustenia zmeny systému poskytovania

sociálnej starostlivosti a sociálnych služieb. Historicky bola neformálna starostlivosť prirodzenou súčasťou spoločenského a rodinného života, v závislosti od politického obdobia a spoločenskej požiadavky, viac alebo menej viditeľná a zviditeľňovaná.

V súčasnosti je za neformálnu starostlivosť považovaná predovšetkým starostlivosť zabezpečovaná blízkymi osobami (síce s nárokom na poučenie, nie však nevyhnutne osobitne kvalifikovanými) v prirodzenom prostredí, a poskytovanú osobám, ktoré sú dlhšie obdobie odkázané na pomoc inej osoby pri bežných denných činnostiach (úkony sebaobsluhy, starostlivosti o domácnosť a základné sociálne aktivity) z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia. To ju odlišuje od starostlivosti formálnej, poskytovanej profesionálmi, ktorých kvalifikácia spĺňa zákonom stanovené kvalifikačné predpoklady, je zabezpečovanej samosprávou alebo neverejnými poskytovateľmi, poskytovanej vo forme sociálnych služieb (Bednárík et al. 2010).

Nielen odborná príprava, ale aj podpora neformálne opatrujúcich osôb je nízka, vyznačuje sa jednostrannosťou poskytovanej pomoci, minimálnou sociálnou prácou s neformálne opatrujúcimi osobami ako cieľovou skupinou dlhodobej starostlivosti s uznanými špecifickými potrebami a rizikami spojenými s opatrovaním (Repková 2011). Na jednej strane tu teda máme formálnu starostlivosť poskytovanú profesionálnymi sociálnymi pracovníkmi, ktorí nastúpili svoju profesijnú dráhu po vedomej a zámernej voľbe profesie, vyznačujúcich sa profesionalitou a vysokou mierou kontroly. Na druhej strane neformálnu starostlivosť poskytovanú rodinnými príslušníkmi, známymi, ktorých voľba bola z veľkej časti ovplyvnená životnou situáciou, emóciami, očakávaním okolia, či veľmi pragmatic-

ky finančnou situáciou. Zatiaľ, čo poskytovatelia formálnej starostlivosti dostávajú za svoju prácu mzdu (s nárokom na pracovno-právnu ochranu, preplácanie nadčasov, dovolenku, príspevok na stravu či rekreáciu), poskytovatelia neformálnej starostlivosti dostávajú za rovnakú prácu dávku. Finančný príspevok, ktorý má nielen inú výšku a je prostý ako pracovno-právnej ochrany, tak aj ostatných benefitov vyplývajúcich so zamestnaneckého vzťahu, navyše má v našom prostredí aj spoločensky negatívnu konotáciu.

Diskusia a záver

Predchádzajúce výskumy boli orientované predovšetkým na skúmanie miery sebasúcitu u sociálnych pracovníkov a pracovníčok, vrátane osobnostných a profesionálnych faktorov, ktoré sebasúcit u sociálnych pracovníkov a pracovníčok ovplyvňujú. V budúcom výskume považujeme za prínosné zamerať sa tiež na komparáciu miery sebasúcitu u poskytovateľov formálnej a neformálnej starostlivosti, vrátane ich prevládajúcich charakteristík z diadických dimenzií: sebaláskaivosť a sebauposudzovanie, všímavosť a prílišná identifikácia a všeobecná ľudská spolupatričnosť a izolácia. Takéto porovnanie by okrem rozšírenia empirického poznania v oblasti sociálnej práce, mohlo tiež priniesť pochoopenie širšieho chápania profesionálnej prípravy sociálnych pracovníkov a pracovníčok, vrátane spoločenského statusu ich profesie.

Zoznam bibliografických odkazov

- BAER, Ruth A. a Gregory T. SMITH et al., 2008. Construct validity of the five facet mindfulness questionnaire in meditating and nonmeditating samples. In: *Assessment*. Vol. 15, pp. 329-342. ISSN 1073-1911.

- BAER, Ruth A., Gregory T. SMITH, Jaclyn HOPKINS, Jennifer KRIETEMEYER a Leslie TONEY, 2006. Using self-report assessment methods to explore facets of mindfulness. In: *Assessment*. Vol. 13, pp. 27–45. ISSN 1073-1911.
- BALOGOVÁ, Beáta, Justin J. MILLER a Zuzana POKLEEMBOVÁ, 2018. Starostlivosť o seba v sociálnej práci v podmienkach Slovenska, participácia na medzinárodnom výskume Univerzity Kentucky. In: *Pomáhajúce profesie a starostlivosť o seba z pohľadu psychológie a sociálnej práce*. Košice: UPJŠ. ISBN 978-80-8152-606-0.
- BEDNÁRIK, Rastislav et al., 2010. Neformálna starostlivosť. In: K. REPKOVÁ. *Dlhodobá starostlivosť o starších ľudí na Slovensku a v Európe (I)*. Bratislava: IVPR. ISBN 978-80-7138-133-4.
- BENDA, Jan et al., 2018. *Nedostatek soucitu k sobě jako transdiagnostický faktor u pěti různých duševních poruch - výsledky výzkumu*. In: *Psychologické aspekty pomáhání*. Ostrava, 6.-7. 11. [online]. [cit. 2018-11-07]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/328747986_Nedostatek_soucitu_k_sobe_jako_transdiagnosticky_faktor_u_peti_ruznych_dusevnych_poruch_-_vysledky_vyzkumu
- BENDA, Jan, 2011. Přínos meditace pro psychoterapeuty. Rozvíjení terapeutových kvalit pozitivně ovlivňujících výsledky psychoterapie. In: *Psychologie dnes*. Roč. 16, č. 5, s. 48-50. ISSN 1212-9607.
- BENDA, Jan, 2013. *Všíímavost v psychoterapii: Aktuální otázky a směr budoucího výzkumu*. Brno: 4. Mezinárodní psychoterapeutické sympóziu.
- BINDSEIL, Kirstin a Kate KITCHEN, 2017. Mindfulness and Social Work. In: F. J. TURNER, ed. *Social Work Treatment. Interlocking theoretical approaches*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0-19-023959-6.
- BIRNIE, Kathryn, Michael SPECA a Linda Carlson, 2010. Exploring self-compassion and empathy in the context of mindfulness-based stress reduction (MBSR). In: *Stress & Health*. Vol. 26, no. 5. ISSN 1532-2998.
- BRNULA, Peter et al., 2014. *Úvod do teórií sociálnej práce*. Bratislava: Ibis. ISBN 978-80-89726-36-3.
- BROWN, Kirk W. a Richard M. RYAN, 2003. The Benefits of Being Present: Mindfulness and Its Role in Psychological Well-Being. In: *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 84, no. 4, pp. 822-848. ISSN 0022-3514.
- GENDEULMAN, Simon, Sebastian MENDEIROS a Hagen RAMPES, 2017. Mindfulness and Emotion Regulation: Insights from Neurobiological, Psychological, and Clinical Studies. In: *Frontiers in Psychology*. Vol. 8, no. 2. ISSN 1663-4365.
- GU, Jenny, Ruth BAER, Kate CAVANAGH, Willem KUYKEN a Clara STRAUSS, 2019. Development and Psychometric Properties of the Sussex-Oxford Compassion Scales. In: *Assessment*. ISSN 1073-1911.
- HALAMOVÁ, Júlia a Martin KANOVSKÝ, 2018b. *Sebasúcit a sebakritickosť. Psychometrická analýza meracích nástrojov*. Bratislava: UK. ISBN 978-80-223-4497-5.
- HALAMOVÁ, Júlia, Martin KANOVSKÝ a Monika PACÚCHOVÁ, 2018a. Self-Compassion Scale: IRT Psychometric Analysis, Validation, and Factor Structure - Slovak Translation. In: *Psychologica Belgica*. Vol. 57, no. 4. ISSN 0033-2879.
- HYTYCH, Roman, 2010. Východní vlivy v současné euro-americké psychoterapii. In: *Současná psychoterapie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-682-7.
- KABAT-ZINN, Jon, 1991. *Full catastrophe living: using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. New York: Delta trade. ISBN 0-385-30312-2.
- KABAT-ZINN, Jon, 1994. *Mindfulness meditation for Everyday Life*. New York: Piatkus. ISBN 0-7499-1422-5.
- KABAT-ZINN, Jon, 2009. *Letting Everything Being Your Teacher*. New York: Dell Publishing Company. ISBN 0-385-34323-2.
- KABAT-ZINN, Jon, 2018. *Falling Awake: How to Practice Mindfulness in Everyday Life*. New York: Hachette Books. ISBN 978-0316-41175-2.
- KABAT-ZINN, Jon, 2019. *Mindfulness for All: The Wisdom to Transform the World*. New York: Hachette Books. ISBN 978-0316-41177-6.
- LÁTALOVÁ, Veronika a Ľubor PILÁRIK, 2014. Overenie psychometrických vlastností a faktorovej štruktúry slovenskej verzie dotazníka FFMQ (five-facet mindfulness questionnaire). In: *Psychologie a její kontexty*. Roč. 5, č. 2, s. 81-99.
- MILLER, J. Justin, Jacquelyn LEE, Nada SHALSH a Zuzana POKLEEMBOVÁ, 2019. Self-compassion among social workers. In: *Journal of Social Work*. ISSN 1468-0173.
- NEFF, Kristin D., 2003. Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. In: *Self and Identity*. Vol. 2, no. 2, pp. 85–102. ISSN 1529-8868.
- NEFF, Kristin D., 2011. Self-compassion, self-esteem, and well-being. In: *Social and Personality Psychology Compass*. Vol. 5, no. 1, pp. 1-12. ISSN 1751-9004.
- NEFF, Kristin D., Tiffany A. WHITTAKER a Anke KARL, 2017. Examining the Factor Structure of the Self-Compassion Scale in Four Distinct Populations: Is the Use of a Total Scale Score Justified? In: *Journal of Personality Assessment*. Vol. 99, no. 6, pp. 596-607, ISSN 0022-3891.
- NEWSOME, Sandy, Michael WALDO a Clare GRUZSKA, 2012. *Mindfulness Group Work: Preventing Stress and Increasing Self-Compassion*

- Among Helping Professionals in Training. In: *The Journal for specialist in Group Work*. Vol. 37, no. 4, pp. 297-311. ISSN 1549-6295.
- PAYNE, Malcom, 2014. *Modern Social Work Theory*. 4th Ed. London: Palgrave Macmillan. ISBN 978-0-230-24960-8.
- POKLEMBOVÁ, Zuzana, 2019. Possibilities of using mindfulness in helping professions. In: K. ŠIŇANSKÁ a L. TÓTHOVÁ, eds. *Social work without prejudices*. Warsaw: Respect. ISBN 978-83-950824-1-2.
- RAAB, Kelley Ann, 2014. Mindfulness, Self-Compassion, and Empathy Among Health Care Professionals: A Review of the Literature. In: *Journal of Health Care Chaplaincy*. Vol. 20, no. 3, pp. 95-108. ISSN 1528-6916.
- RAAB, Kelley, Kimberly SOGGE, Nathan PARKER a Martine F. FLAMENT, 2015. Mindfulness-based stress reduction and self-compassion among mental healthcare professionals: a pilot study. In: *Mental Health, Region and Culture*. Vol. 18, no. 6, pp. 503-512. ISSN 1469-9737.
- REPKOVÁ, Kvetoslava, 2011. *Dlhodobá starostlivosť v kontexte integrovanej sociálnej práce*. Bratislava: IVPR. ISBN 978-80-7138-132-7.
- SIEGEL, Daniel J., 2018. *Všímvavý terapeut*. Praha: Maitrea. ISBN 978-80-7500-308-9.
- TAEHWAN, Park, Maryanne REILLY-SPONG a Cynthia R. GROSS, 2013. Mindfulness: A systematic review of instruments to measure an emergent patient-reported outcome (PRO). In: *Quality of Life Research*. Vol. 22, no. 10, pp. 2639-2659. Springer Netherlands: ISSN 0962-9343.
- Van DAM, Nicholas T. et al., 2011. Self-compassion is a better predictor than mindfulness of symptom severity and quality of life in mixed anxiety and depression. In: *Journal of Anxiety Disorders*. Vol. 25, no. 1. ISSN 0887-6185.
- ZESSIN, Ulli, Oliver DICKHAUSER a Sven GARBADE, 2015. The relationship between self-compassion and well-being: A meta-analysis. In: *Applied Psychology: Health and Well-Being*. Vol. 7, no. 3, pp. 340-364. ISSN 1758-0854.

Geopolitika, globalizácia a sociálna sféra

Geopolitics, Globalization and Social Sphere

Erik GERMUŠKA

PhDr. Erik Germuška, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: erikgermuška@gmail.com

Abstrakt

V tomto príspevku sa autor venuje problematike geopolitických a globalizačných procesov, a to v spojitosti so sociálnou sférou spoločnosti. Hodnotí dôležité fenomény danej doby, ktorá priniesla radikálne zmeny v súvislosti s geopolitickým zlomom v roku 1989. Tvorca príspevku poukazuje na to, že zmena politického a ekonomického režimu i prechod k „minimálnemu“ štátu (z hľadiska jeho sociálnej zodpovednosti za občanov) viedla k negatívnym dôsledkom, a to nielen v oblasti zamestnanosti, ale aj k rôznym patologickým závislostiam, ktoré sa stali po roku 1989 predmetom odboru sociálna práca. Autor akcentuje zvyšujúcu sa dôležitosť tohto odboru v spojitosti s globálnou krízou, pretože človek sa v takej situácii často ocitá na spoločenskej periférii a nevyhnutne potrebuje pomoc.

Kľúčové slová: Geopolitika. Globalizácia. Sociálna sféra. Sociálna práca. Geopolitický zlom. Sociálne dôsledky.

Abstract

In this paper the author deals with the issue of geopolitical and globalization processes in connection with the social sphere of society. He evaluates the important phenomena of the time, which brought radical changes in connection with the geopolitical break in 1989. The author points out that the change of political and economic regime and the transition to a "minimal" state (in terms of its social responsibility for citizens) led to negative as a consequence, not only in the field of employment, but also to various pathological addictions that became the subject of social work after 1989. The author emphasizes the increasing importance of this field in connection with the global crisis, because man in such a situation often finds himself on the social periphery and inevitably needs help.

Keywords: Geopolitics. Globalization. Social Sphere. Social Work. Geopolitical Turning Point. Social Consequences.

Primárnou intenciou môjho príspevku bude reflektovanie fenoménu geopolitického zlomu v roku 1989 a jeho vplyvu na našu spoločnosť, ktorá sa od 90. rokov 20. storočia začala neobmedzene otvárať silnému ekonomickému, politickému, mocenskému i mediálnemu vplyvu západného sveta. Dovtedajší bipolárny (antagonistický) svet, v ktorom dominovala koncepcia

studenej vojny, sa začal postupne „rozpadávať“, paralyzovať, čo malo obrovský dosah na všetky sféry života našej spoločnosti, na sociálnu sféru zvlášť. Na základe rôznych analýz je evidentné, že tieto radikálne zmeny sa najviac dotkli OSTBLOKU. Osobitne toto konštatovanie sa vzťahuje na sociálnu sféru v uvedenej časti sveta, kde sa ľudia postupne – pod vplyvom rôznych eko-

nomických a politických reforiem dostávali do ťažkého sociálneho položenía (fenomén nezamestnanosti, pohyblivý život, vystaňovalectvo atď.).

Sociálna sféra bola v minulosti, v časoch socializmu, tou oblasťou, ktorú v plnej miere zabezpečoval štát. Po roku 1989 však práve uvedená oblasť ako prvá zaznamenala výrazný zvrät, zaevidovala a reflektovala zmeny, ktoré sa začali prejavovať po nežnej revolúcii. Po tomto politickom medzníku sa totiž postupne začali objavovať a neskôr masovo kumulovať nepoznané, prípadne málo známe fenomény, a to: bezdomovectvo, drogové a nemateriálne závislosti, sociálna beznádej, vystaňovalectvo za prácou či zníženie podielu zodpovednosti štátu za zaradenie svojho občana na trh práce takmer na minimum. Privatizácia štátneho majetku viedla k fenoménu zvýšenej nezamestnanosti, čím sa prehĺbila degradácia ľudského kapitálu, pretože drogové závislosti, digitálne nomádstvo, gamblerstvo, alkoholizmu si nedostatok pracovných príležitostí vedú väčšinou človeka na spoločenskú perifériu (outsiderizácia jednotlivca) a jeho prepád na sociálne dno. S tým súvisel a čoraz viac súvisí i proces zbežvýznamňovania obyčajných ľudí, ktorej sa venuje sociológia každodennosti (Alieva 2015). Na druhej strane – ako kontrapunkt – je zreteľný proces elitizácie najmä tých ľudí, ktorí sa dokázali presadiť po roku 1989, často predovšetkým špekuláciami a demoralizačnými praktikami (holandské dražby, pochybná privatizácia), a to na úkor väčšiny (proces gradujucej oligarchizácie). To viedlo k nárastu neprirodzene (teda bez práce) vznikajúcich ekonomických a politických „elít“ a k ich mafianizácii, a to tak v ekonomickej, ako i v politickej oblasti.

Treba jednoznačne konštatovať, že pre normálneho človeka predstavuje práca zmysel života, pričom možnosť

jej realizácie vo svojom prostredí a vo svojej profesii je pre ľudí veľmi dôležitým faktorom zvyšovania kvality osobného života. Vysoká nezamestnanosť v domácom prostredí však viedla, a to nielen na Slovensku, ale aj v iných častiach bývalého východného bloku, k ekonomickému nomádstvu, k rozpadu mnohých rodín a k problematickej výchove detí, čo sa prudko odrážalo a stále odráža vo zvýšených nárokoch na služby v sociálnej sfére.

V ére globalizácie môžeme zaevidovať aj ďalší fakt. Komerčné médiá súv tejto ére prioritne zacielené na mladú generáciu, ktorá sa pod vplyvom nekvalitnej televíznej ponuky a zväčša myšlienkovo nulitnej filmovej produkcie hollywoodského typu morálne „rozleptáva“, pričom sa to vníma – v okruhu neorientovaných a hodnotovo nevyprofilovaných a neukotvených mediálnych príjemcov, de facto naivných konzumentov ako moderné a prítiažlivé, čo vedie k amorálnemu správaniu ľudí. V tejto súvislosti chcem akcentovať fakt, že problémy západného sveta sa stali aj našimi problémami, a to v súvislosti s geopolitickým zlomom v roku 1989, kedy sme sa ekonomicke, mediálne a geopoliticky stali súčasťou sféry vplyvu Západu.

Niet pochyb o tom, že z ekonomického aspektu patrí víťazstvo v studenej vojne Spojeným štátom, čo potvrdil svojím výrokom aj Z. Brzezinsky (1993), podľa ktorého USA majú povinnosť zo svojho geopolitického víťazstva vyťažiť toľko, koľko sa len dá. Na druhej strane však pomenoval aj budúce možné problémy USA ako vedúcej svetovej mocnosti, ktoré sa na Západe ukazovali už počas studenej vojny. Tie po 30-tich rokoch a bez našich „ružových“ okuliarov, ktorým už nebráni vo výhlade „železná opona“, narástli do obrovských rozmerov a stali sa neprehliadnuteľnými. Brzezinsky

charakterizoval vo svojej práci *Bez kontroly* (1993, s. 105 - 108) 20 okruhov megaproblémov USA, ktoré majú mimoriadne negatívny dosah na úlohu Spojených štátov ako jedinej globálnej veľmoci:

1. zadlženosť USA – tá už v roku 1992 bola na úrovni 4 triliónov USD a dnes je na úrovni 100 % HDP, čo do budúcnosti predstavuje potenciálne deštruktívne bremeno;
2. obchodný deficit – núti USA neustále si požičiavať, čo robí z USA jedného z najväčších dlžníkov na svete, čím ohrozuje kľúčové výrobné odvetvia a prispieva k obrovskému rastu nezamestnanosti;
3. nízke úspory a investície – z dôvodu vysokého tlaku na spotrebu;
4. konkurenčná neschopnosť priemyslu;
5. pomalý rast produktivity práce;
6. neadekvátnosť zdravotnej starostlivosti – desiatky miliónov Američanov nemajú prístup k zdravotnej starostlivosti;
7. nízka úroveň stredného školstva – produkuje nekvalitne vzdelanú mládež a jej výsledkom je vyše 23 miliónov negramotných dospelých Američanov;
8. zhoršovanie sociálnej infraštruktúry a zvýšený úpadok miest – chudobné štvrte sú porovnateľné s mestami krajín tretieho sveta, chýbajú kvalitné cesty, evidentná je nedostatočnosť kanalizačných systémov a vodných nádrží;
9. hrabivosť bohatej vrstvy;
10. parazitná posadnutosť právnymi spormi – náklady na súdne procesy pohlcujú 3% HDP USA a majú nevyčísliteľne zlý dosah na podnikateľskú sféru;
11. prehlbujúci sa problém rasového súžitia a problém chudoby – 35,7 miliónov Američanov žije na hranici biedy, z toho každý tretí je černochoch;
12. zvýšená zločinnosť a násilie – najvyššia miera vražd na svete, čo je podporované aj tzv. americkou televíznou kultúrou;
13. rozšírenie hromadnej narkomanskej subkultúry;
14. prenášanie sociálnej beznádeje z generácie na generáciu – problém veľkej chudoby;
15. neviazaná sexuálna voľnosť spôsobuje rozširovanie chorôb;
16. masová propagácia morálnej skazenosti vo vizuálnych médiách – pod rúškom zábavy sa propaguje sex a násilie na prilákanie divákov;
17. úpadok občianskeho uvedomenia – od občana sa nežiada nijaká forma služby alebo obete v mene štátu;
18. vznik potenciálne rozvratnej mnohokultúrnosti – hrozí balkanizácia multietnickej a multikultúrnej Ameriky;
19. postupné zablokovanie politického systému – odcudzenie politickej moci občanom, korupcia;
20. rastúci a všadeprítomný pocit duchovnej prázdnoty – existujúce cirkvi nie sú schopné bojovať proti útokom, ktoré vyzdvihujú nemravnosť.

Enumeráciu vyššie uvedených 20 bodov zverejnil Brzezinski už v roku 1992, teda bezprostredne po konci studenej vojny, pričom v nich identifikoval kľúčové riziká, dôsledkom ktorých dôjde k strate atraktivity amerického systému. To bude znamenať výrazné oslabenie vplyvu USA vo svete. Nemožno si v jeho enumerácii megaproblémov Ameriky nevšimnúť veľký podiel bodov s deštruktívnym dosahom predovšetkým na sociálnu sféru. Aktuálnosť anticipácie uvedeného amerického geostratégia je evidentná a významná (chudoba hlavne v černošských „zónach“, medzietnické napätia, sociálny rasizmus, rasizmus medzietnický i ekonomický atď.).

Rozhodne v danom kontexte treba

upozorniť i na fakt, že obdobie po páde železnej opony je charakteristické silným angažovaním sa USA v novovytvorenom geopolitickom priestore. Súčasnú stratégiu rozširovania vplyvu USA vo svete nazývajú politológovia aj „mäkkou silou“. Sergej Chelemendik vo svojom článku *Mäkká sila – made in USA* (2008) opisuje spôsob realizácie prevratov v štátoch bývalého východného bloku (tzv. OSTBLOK). Dôležitým krokom je pritom získanie mienkotvorných médií, ktoré účelovo dezinformujú. Plodmi tejto politiky sú tzv. „farebné“ revolúcie, a to nielen v postsovietskych republikách. Ich úlohou je vytesniť každý alternatívny vplyv a dostať pod kontrolu Západu ekonomiku štátov, prípadne aj energetické suroviny daných štátov. Ako sa ukazuje v poslednom období, politika USA prináša novú vlnu ekonomickej konfrontácie vo svete (obchodné vojny USA s Čínou, zvýšené obchodné clá USA uvalené na EÚ atď.), čo už vyvoláva evidentné sociálne dôsledky v rôznych krajinách sveta, pretože dochádza k prepúšťaniu a tým aj k sociálnemu úpadku (znižovanie produkcie áut na Slovensku, znižovanie HDP štátu, zadlžovanie štátov v eurozóne – Taliansko, Francúzsko, Španielsko, ekonomické „ochladzovanie“ v Nemecku s dosahmi na slovenskú ekonomiku atď.). 20 uvedených megaproblémov USA možno v dnešnej dobe aplikovať nielen na celý západný sveta nové členské štáty Európskej únie, ale aj na Rusko a Čínu, ktoré sú tiež vystavené tvrdým procesom globalizácie. Všetky tieto procesy sa spájajú s fenoménmi, ktoré sú obsiahnuté v pojmoch alienácia a anómia. Tie sa nevzťahujú iba na človeka. Sebaodcudzovanie človeka môže dospieť až do štádia suicidity (Balogová 2008, s. 29), ale je to späť aj odcudzovaním sa oficiálnej moci svojim občanom, dôkazom čoho je množstvo protivládnych protestov na celom svete, ktoré často

vedú k anarchii i k ďalšiemu sociálnemu úpadku.

Možno konštatovať, že sociálna sféra, na rozdiel od štátnych ekonomík a priemyslu, zostala v prevažnej väčšine záležitosťou každého štátu. Ekonomika, priemysel a výrobná sféra sa stali globalizovanými, čiže štát nie je celkovo zodpovedný za ich výkon. Problém však spočíva v tom, že ani zisk z výkonu priemyslu nezostáva v domovskom štáte. Štát sa stal akýmsi „zvodcom“ globálneho kapitálu, a to vytváraním pútavých podmienok pôsobenia globálneho kapitálu na úkor občanov daného štátu (finančné stimuly štátu na prilákanie nadnárodného kapitálu z dôvodu nízkej ceny pracovnej sily). Radičová nazýva pracovnú silu na trhu práce chudobnými pracujúcimi, prípadne pracujúcou chudobou (Radičová 2017; 2019). Napriek finančným stimulom štátu mnohé firmy po vyčerpaní benefitov odchádzajú do iných krajín, kde je cena pracovnej sily oveľa nižšia, čo plodí náhlu nezamestnanosť ľudí, veľké sociálne a psychické problémy predtým tvrdo pracujúcich ľudí, a to za minimálne mzdy. Mnohí novodobí „otroci“ sú prepustení z práce a končia v sociálnej „sieti“. Stávajú sa tak predmetom záujmu pracovníkov v oblasti sociálnej práce, ktorá musí byť v súčasnosti integrálna (Jašková a Sabolová Fabianová 2018, s. 27).

Ukazuje sa, že globalizácia je nezvratný proces, ktorému neodolá nijaký štát vo svete. Preto je dôležité vytváranie národnej stratégie a formulácia jasných záujmov pri zabudovávaní štátu do geoeconomického a sociálneho systému.

„Proces ekonomickej globalizácie sa rozvíja podľa nasledujúcej schémy: globalizácia trhu, finančná globalizácia, globalizácia výroby a rastúca sieť medzinárodných inštitúcií a dohôd“ (Marinčenko 2010, s. 32). Je zrejmé, že všetky štáty sú vystavené negatívnym

dosahom globalizačných procesov, ktoré sa týkajú nielen ekonomickej sféry (nedostatočný ekonomický rast, makroekonomická nestabilita, rozdelenie zisku), ale vo zvýšenej miere aj sociálnej sféry (rast chudoby, nezamestnanosti, izolovanosti, psychických chorôb, sociálnej beznádeje, suicidity atď.). Napriek uvedenému faktu musí štát kreovať takú stratégiu, ktorá by zmierňovala následky ekonomických výkyvov v sociálnej oblasti, pretože sociálny disbalans môže viesť k veľkým spoločenským otrasom i revolúciám, dôkazom čoho je gradujúca sa nestabilita (protesty žltých viest vo Francúzsku) alebo prevraty, prípadne vojnové konflikty v rôznych častiach sveta). Podľa hodnotenia Balogovej (2008, s. 29) „určitú pozitívnu perspektívu priniesli pre štyridsaťročné obdobie (socialistické obdobie – doplnil E. G.) práve sedemdesiate roky vplyvom socializmu s ľudskou tvárou, ktorý bol pokusom československých komunistov o humanizáciu komunistickej ideológie a socialistickej spoločnosti“.

V ére globalizácie sme svedkami disharmónie medzi znižovaním, ba až stratou nezávislosti štátu v ekonomickej sfére (zvyšujúca sa závislosť od globálneho kapitálu) a zodpovednosťou štátu za svoju sociálnu politiku. Štát už bezprostredne nezabezpečuje svojmu občanovi naplnenie jedného zo základných práv – práva na prácu, ale rieši iba negatívne dôsledky vyplývajúce práve zo straty zodpovednosti štátu pri zabezpečení práce pre svojho občana. Príkladom toho môže byť aj Európska únia, kde súčasná migrácia ukazuje na rozdelenie geopolitického celku na „centrum“ (kam smeruje migrácia) a „perifériu“ (odkiaľ smeruje migrácia). Centrum sa stalo progresívnym, vysoko-technologickým, rozvinutým priestorom a periféria je prevažne montážnou halou, odkiaľ smeruje migrácia za lep-

šími podmienkami do centra. Dôsledky tohto procesu rieši EÚ už niekoľko rokov, no stále neúspešne, čo vyvoláva veľké napätia medzi krajinami, kde sa kumulujú imigranti, a štátmi, ktoré odmietajú povinné kvóty na prerozdelenie imigrantov. Aj tento fakt zvyšuje sociálne napätia medzi domácim obyvateľstvom a imigrantmi.

„Minimálny“ štát sa priveľmi nezaobrá prevenciou degeneratívnych spoločenských procesov, ale iba ich dôsledkami, a to mu spôsobuje nemalé škody (kriminalita, korupcia, oligarchizácia atď.). Štát nekontroluje ani mediálny priestor, ktorý prináša propagáciu sexu, agresivity, násilia a narkománie, hlavne prostredníctvom forsírovania lacnej gýčovej produkcie. Štát dokonca v mnohých prípadoch nekontroluje ani svoje hranice, cez ktoré prúdia drogy, ku ktorým sa často „utiekajú“ práve ľudia zo sociálneho „dna“. Vzniká tak začarovaný kruh sociálnych negatív, z ktorého sa môžu dostať periferizovaní ľudia práve s pomocou odboru sociálna práca, ktorý u nás dostal „zelenú“ po politickej zmene v roku 1989. Sociálna práca ako významný odbor a odvetvie sociálnej starostlivosti je v súčasnosti v každodennom bezprostrednom kontakte s problémami, ktoré sú evidentným dôsledkom aj spomínaných globalizačných trendov. V tejto súvislosti Jašková a Sabolová Fabianová (2018) uvádzajú, že „sociálna práca v snahe optimalizovať sociálne fungovanie jednotlivcov, by mala tieto zmeny v spoločnosti reflektovať, nakoľko nové sociálne riziká postmodernej, či hypermodernej doby predstavujú nové náročné životné situácie, nové sociálne udalosti a tým aj zmenu klientely sociálnej práce.“ Kvalita sociálnej sféry je priamo závislá najmä od finančnej podpory štátu. Štáty však môžu byť v rôznej finančnej kondícii a tiež súčasťou buď geopolitického centra alebo periférie, čo ovplyvňuje

úroveň kvality sociálneho systému štátu. Prepojenosť ekonomiky, politiky a sociálnej sféry je preto evidentná a o pozitívne vybalansovanie týchto elementov by sa mal usilovať v prvom rade štát, a to v záujme sociálnej harmonizácie, sociálneho zmieru. Na druhej strane je tu však aj zodpovednosť jednotlivca, ktorý svojou angažovanosťou a nie apatiou, môže vyvíjať spoločenský tlak na skvalitnenie sociálnej politiky štátu. „Čeliac rozpadu systému sociálnej kontroly si jednotlivci v postmodernom prostredí môžu vybrať, či za seba prevezmú zodpovednosť, alebo nie, či sa budú o seba starať, alebo sa nebudú starať o nič.“ (Jašková a Sabolová Fabianová 2018, s. 27).

Na záver chcem akcentovať skutočnosť, že globalizovaný svet stojí pred mnohými výzvami.

Zoznam bibliografických odkazov

- ALIEVA, Dilbar, 2015. *Sociológia každodennosti*. Bratislava: Sociologický ústav SAV. ISBN 978-80-85544-89-3.
- BALOGOVÁ, Beáta, 2008. Suicidita seniorov ako jedna z behaviorálnych foriem riešenia osamelosti. In: E. ŽIAKOVÁ et al., *Osamelosť ako sociálny a psychologický jav*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, s. 29. ISBN 978-80-8068-731-1.
- BRZEZINSKI, Zbigniew, 1993. *Bez kontroly*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-85605-83-X.
- CHELEMENDIK, Sergej, 2008. *Soft Power – Mäkká sila „made in USA“* [online]. [2019-09-27]. Dostupné z: http://www.chelemendik.sk/ShowDoc.php?d=662&c=Sergej_Chelemendik_Soft_Power_makka_sila_made_in_USA
- JASŤKOVÁ, Anna a Antónia SABOLOVÁ FABIANOVÁ, 2018. *Sociálna práca ako rizikové povolanie*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-1987-6.
- МАРИНЧЕНКО, Andrej. 2010. *Геополитика. Учебное пособие*. Москва: ИИФРА. ISBN 978-5-16-003530-7.
- RADIČOVÁ, Iveta, 2017. Žijete od výplaty do výplaty? Pracujúca chudoba sa stáva na Slovensku čoraz častejším fenoménom! In: *Časopis Život* [online]. [2019-09-27]. Dostupné z: <https://zivot.pluska.sk/reportaze/pracujuca-chudoba-je-coraz-castejsim-fenoménom>.
- RADIČOVÁ, Iveta, 2019. Slovensko má podľa expremiérky Radičovej zásadné problémy na úrovni regiónov. In: *Webnoviny* [online]. [2019-09-27]. Dostupné z: <https://www.webnoviny.sk/slovensko-ma-podla-expremierky-radicovej-zasadne-problemy-na-urovni-regionov/>

Biografický koncept starostlivosti o seniorov ako prevencia ageizmu a súčasť prípravy na starnutie

Biographical concept of senior's care as prevention of ageism and part of preparation for aging

Monika IVANČÍKOVÁ

PhDr. Monika Ivančíková, PhD.
Katedra pedagogiky
Pedagogická fakulta
Univerzita Konštantína Filozofa
E-mail: mivancikova@ukf.sk

Abstrakt

Najhumánnejší spôsob ako začať starostlivosť o človeka, je hľadať jeho životný príbeh. Spoznanie životného príbehu človeka (jeho biografie), mení pohľad na jeho osobnosť a zároveň umožňuje celostný pohľad na človeka. Biografický koncept starostlivosti o seniorov, ktorý vychádza zo psychobiografického modelu starostlivosti podľa profesora Erwina Böhma, považujeme za jednu z možností prevencie ageizmu na všetkých úrovniach. Prácu s biografiou človeka považujeme tiež za dôležitú súčasť prípravy na starobu a starnutie.

Kľúčové slová: Životný príbeh. Senior. Ageizmus. Psychobiografický model starostlivosti. Biografický koncept starostlivosti.

Abstract

The most human way how to start caring for a person is go through his life story. Getting to know a person's life story (his biography) changes the view of his personality and at the same time enables a holistic view of a person. The biographical concept of care for seniors based on the psychobiographical model of care, according to Professor Erwin Böhm, is one of the options for preventing ageism at all levels. We also consider the work with human biography as an important part of preparing for old age and aging.

Key words: Life story. Senior. Ageism. Psychobiographical model of care. Biographical concept of care.

Úvod

Ľudský život je podľa Bosmansa (2000, s. 16) obrovské tajomstvo, „*jediným zodpovedným postojom ku každému ľudskému životu je bezhraničná svedomitosť a nekonečná úcta*“.

Jeden z cenných príspevkov skúmania individuálnych rozdielov vo vývoji osobnosti je koncepcia **životného príbehu**, ktorú rozpracoval McAdams (1988). Nadviazal na psychológiu E. H. Eriksona, H. A. Murraya, A. Adlera a i. Človek v určitom období – naj-

častejšie v adolescencii alebo v ranej dospelosti – začína formovať svoj životný príbeh a pokúša sa podľa neho žiť. Napriek tomu, že si nemusí svoj životný príbeh uvedomovať, je ním silno ovplyvnený. D. P. McAdams analyzuje životné príbehy podľa niekoľkých hľadísk ide napr. o nasledovné: 1. „*Postaviť dom*“ - niečo vytvoriť. 2. „*Vybojovať bitku*“. 3. *Podniknúť cestu, nájsť novú identitu*. 4. *Trpezlivo, vytrvalo zvládať utrpenie*. 5. *Úsilie o dovriešenie diela, zjednotenie osobnosti* (Čáp a Mareš 2007, s. 242-243). Každý človek, každé dieťa, každý senior má

svoj vlastný životný príbeh. Nie každý však dokáže so svojím životným príbehom žiť. Táto téza sa potvrdzuje napríklad v prípade seniorov, ktorí žijú v rezidenčných podmienkach. V takomto prípade sú v životnom príbehu seniora dôležití ľudia, ktorí sa svojím prístupom k starostlivosti podieľajú na ich živote v inštitucionálnom prostredí. Ľudský život resp. životný príbeh je tiež dominantný ako jedna z metód kvalitatívneho výskumu. Špeciálnou vetvou naratívneho výskumu je rozprávanie skúmanej osoby o celom živote – o **životnom príbehu** (life story, life history). Rozprávanie môže siahať od detstva (alebo od iného bodu minulosti) a pokrýva široký oblúk života človeka po súčasnosť. Rozprávanie životného príbehu je spontánny spôsob výpovede človeka a je vyjadrením ľudskej podstaty. V názve tejto metódy je slovo príbeh. Myslí sa tým sled udalostí, ktoré nasledujú za sebou. Ide o voľný sled udalostí s gradáciou v rôznych momentoch života (Gavora 2007, s. 101, 181-182). Profesor Böhm (1940) vo svojom psychobiografickom koncepte starostlivosti o seniorov taktiež venuje pozornosť životnému príbehu. Uvádzaný koncept patrí medzi uznávané medzinárodné koncepty a modely starostlivosti spolu s bazálnou stimuláciou, konceptom snoezelen, zmyslovou aktivizáciou (napr. montessori pre seniorov a i.), kinestetickou mobilizáciou a validáciou.

1 Psychobiografický model starostlivosti o seniorov žijúcich v rezidenčných podmienkach

Psychobiografický model je ošetrovateľský model medzinárodne uznávaný a v súčasnosti využívaný v nemecky hovoriacich krajinách v oblasti geriatrickej a gerontopsychiatrickej starostlivosti, ktorý je zameraný na podporu schopnosti v sebaobslužných činnostiach u starších a dezorientovaných ľudí a na spôsoby, ako čo najdlhšie tieto schopnosti uchovať či navrátiť a to princípom ožive-

nia záujmu seniora oživením jeho psychiky. Je určený pre osoby so symptómami demencie, pre osoby so zmenami spôsobu správania a so zníženou schopnosťou orientácie (Ebin 2015).

Psychobiografický model vychádza z rôznych psychológov ako S. Freuda, A. Adlera, E. Froma, K. G. Junga, E. Frankla, A. H. Maslowa či E. Eriksona.

Erikson rozpracoval osem vekov ľudského jednotlivca t. j.: fáza základnej dôvery v život proti základnej nedôvere (0-1 rokov); fáza autonómie proti hanbe, pochybnostiam (1-3 rokov); fáza iniciatívy proti pocitom viny (3-6 rokov); fáza snaživosti proti pocitu menejcennosti (6-12 rokov); fáza identity proti zmätenosti rolí (12-19 rokov); fáza intimity proti izolácii (19-25 rokov); fáza generativity proti stagnácii (25-50 rokov); fáza integrity proti zúfalstvu (od 50 rokov). Erikson spolu s manželkou J. Eriksonovou až v pokročilom veku dospeli k poznaniu, že vývoj človeka pokračuje aj po 65 roku života. Po smrti manžela J. Eriksonová navrhla deviate vývinové štádium, t. j. fázu gerotranscendencie. Len úspešným završením deviatej úrovne môže dôjsť k posunu individuality človeka smerom ku gerotranscendencii (Határ 2008, s. 24). Profesor Erwin Böhm sa však vo svojej koncepcii zameral na popísanie regresu osobnosti. Presnejšie ide o sedem štádií regresu osobnosti. Pričom týchto sedem štádií rozdeľujeme a identifikujeme podľa troch štádií demencie. V prvom štádiu je klient ešte kognitívne dostupný čo umožňuje využiť aktivizačnú starostlivosť. V druhom štádiu je klient prevažne emocionálne dostupný, pričom využívame reaktivizačnú starostlivosť (t. j. re-senzibilizáciu, re-motiváciu, re-vitalizáciu, re-socializáciu). V treťom štádiu je klient bazálne dostupný, nemožno pracovať v zmysle aktivačnej ani reaktivizačnej starostlivosti, ale v zmysle stimulujúcej formy starostlivosti (Ebin 2015).

V prezentovanom koncepte má veľký význam prostredie. Podľa Procházkovej (2011, s. 99) prostredie ovplyvňuje každého jedinca, zdravého i chorého v každom vývinovom období. Prostredie má tiež svoju terapeutickú hodnotu (tzv. melietherapie). Inštitucionálne prostredie je potrebné čo najviac prispôbiť pôvodnému prostrediu klienta. Psychobiografická normalita klienta je biograficky definovaná individualita klienta vo vzťahu k prostrediu.

Existujú rôzne spôsoby ako pracovať s biografiou klientov v inštitucionálnom prostredí. Autorky Odlerová a Tokovská (2011, s. 44) uvádzajú dotazník „Môj doterajší život“, ktorý je rozdelený na osobnú anamnézu: (rodičia, súrodenci, školy, zamestnania, manželstvá), ďalej na zisťovanie záujmov a na zvyky (či zlozvyky) v rámci stravovania i bežného života. Uvádzajú tiež Kopeckú a Dohnalovú (2009), ktoré ponúkajú štruktúrovanú anamnézu rozdelenú do štyroch životných etáp: detstvo, mladosť, dospelosť a starobu. Svoj dotazník má rozpracovaný aj Klevetová (2010), ktorá dotazník v rámci spoznania života seniora pri zostavovaní každodenného programu vypracúva v spolupráci s rodinou seniora alebo jeho blízkymi. Pri spracovaní biografického listu vychádza zo svojich skúseností, preto neponúka ucelenú štruktúru dotazníka. Otázky sú dopĺňané individuálne, podľa špecifik klienta a danej situácie.

Práca s biografickým konceptom starostlivosti o seniorov má niekoľko významných ukazovateľov: Podporuje autonómiu osobností seniorov, ktorí vďaka uvedenému modelu starostlivosti nestrácajú svoju vlastnú osobnosť ani vo vyššom veku. Uľahčuje seniorom adaptáciu na nové socio-kultúrne podmienky v rezidenčných zariadeniach. Ponúka vysvetlenie, prečo sa niekedy starší ľudia správajú v rezidenčných podmienkach „špecificky“. Umožňuje pracovať so seni-

ormi individuálne, s ohľadom na špecifickú ich osobnosť. Umožňuje saturáciu biologických, psychologických, sociálnych a duchovných potrieb starších ľudí. Starostlivosť o seniorov je efektívnejšia a zmysluplnějšía. Rodina seniora/seniorky sa môže dozvedieť o svojom príbuznom informácie z jeho života, ktoré by sa inak nedozvedela. Senior môže prežiť svoju poslednú životnú etapu podľa svojich prianí a predstáv. Umožňuje každému zamestnancovi inštitucionálneho zariadenia vnímať svojich klientov individuálne, pričom táto skutočnosť ich má združiť do jedného pracovného tímu a do jedného plánu starostlivosti.

Starostlivosť o starších ľudí je v našich podmienkach v rezidenčných zariadeniach rozdelená do rôznych plánov starostlivosti v zmysle zdravotnej, opatrovateľskej či edukačnej starostlivosti. V takejto rôznorodosti plánov starostlivosti sa často žiaľ strácame a neponúkame komplexnú starostlivosť o seniorov. Ani ten najprecíznejšie vypracovaný plán starostlivosti o seniora nám nepomôže, ak nevieme, ako so seniorom komunikovať a ak nepoznáme jeho životný príbeh. Život seniora je tým najlepším návodom, z ktorého možno pri jeho starostlivosti vychádzať. Nad spracovanou biografiou človeka / seniora uvažujeme aj v kontexte jeho prípravy na starnutie a starobu, resp. v kontexte vstupu človeka do dôchodku. Ak sa človek venuje svojej biografii (svojmu životnému príbehu) v priebehu svojho života, môže v období jesene svojho života nájsť iný rozmer svojho bytia. Môže nájsť odpovede na nezodpovedané otázky. Môže nájsť nový zmysel svojho života a tak sa môže hlbšie posunúť smerom ku gerotranscendencii.

2 Ageizmus ako spoločenský predsudok voči starnutiu

Pojem ageizmus je odvodený

z anglického slova age, ktoré znamená vek, staroba. Ageizmus môžeme definovať ako spoločenský predsudok voči starnutiu. Použil ho **Robert Butler**, prvý riaditeľ *National Institute on Aging* v USA v roku 1969, ktorý ako prvý hovoril o diskriminácii na základe veku (Tošnerová 2002, s. 6, in: Kasanová 2008). Dnes je však uvádzaný termín definovaný a vnímaný oveľa širšie. Ageizmus sa odohráva vo všetkých oblastiach spoločenského aj súkromného života. **Na mikrourovni** ide o zlé zaobchádzanie v rôznych zariadeniach sociálnych služieb (t.j. v rezidenčnom prostredí), ale aj v domácom prostredí, t.j. v rodine. **Na mezoúrovni** ide o rôzne inštitúcie ako napr. úrady, kde sa ageizmus prejavuje v podobe nedostatočného zabezpečenia bezbariérového prístupu, či netrpezlivosťou štátnych úradníkov. Okrem toho v rámci danej oblasti diskriminácia starších ľudí je prítomná v rámci sociálnej a zdravotnej oblasti prejavujúca sa ako neposkytnutie služieb, na ktoré má klient nárok. V rámci **celospoločenskej roviny** ide o diskrimináciu v masmédiách, o zlú dôchodkovú politiku znevýhodňujúcu a zhoršujúcu postavenie starších ľudí a tiež o diskrimináciu starších ľudí v zamestnaní (Balogová 2009, s. 10-11). „*Istá legenda z ostrova Bali píše o jednej vzdialenej horskej dedine, v ktorej kedysi žili ľudia, ktorí mali vo zvyku obetovať svojich starcov a potom ich zjesť. Nastal deň, kedy už v spoločnosti neboli žiadni starší ľudia, ale tým dedinčania prišli o svoje skúsenosti*“ (Nouwen 1983, in: Grün 2009, s. 5). Možno sa nám to zdá absurdné, ale nezačíname sa postupne správať voči seniorom podobným spôsobom ako spomínaný dedinčania z ostrova Bali? Rozrastajúci sa celospoločenský ageizmus či sociálnopatologické prejavy správania sa voči starším ľuďom k tomu jednoznačne vo významnej miere prispievajú. Srdcia mnohých dospelých zatvrdli egoizmom a svojim správaním tyranizujú tých, ktorí ich obklopujú.

V mnohých starých ľuďoch sídlia pravé poklady. Musíme sa však naučiť objavovať ich. Venujme starším ľuďom viac času. Veľa sa o nich hovorí, o ich odchode na dôchodok, o ich dome, o ich malých či veľkých problémoch, ale málo sa rozprávame s nimi. Počúvajte týchto ľudí veľmi pozorne. Ľudí, ktorých ešte nepohltí neľudský spôsob života veľkomiest, ľudí, ktorí pochádzajú zo slobodnej zeme polí. Ich životná múdrosť, ich humor, ich filozofia, ich pokoj, ich istota, pokoj ich srdca sú ohromujúce. Starší ľudia nám poskytujú mnohé služby, ktoré by sme inak museli zaplatiť. V našej citovo chudobnej spoločnosti sú starší ľudia autentickými znameniami pravých životných hodnôt. Starší ľudia sú veľmi cenní. (Bosmans 2000, s. 72-73). Otázky **prevencie ageizmu** sú neustále aktuálne a je nutné venovať im patričnú pozornosť. S riešením, resp. prevenciou ageizmu seniorov je nevyhnutné začať už v predškolských zariadeniach a postupovať tak na všetkých článkoch našej výchovno-vzdelávacej sústavy. Dieťa je potrebné učiť vnímať nielen negatíva, ale aj pozitíva a krásy každej etapy života človeka, aby si k nej pestovalo kladný vzťah a dokázalo sa s ňou v neskoršom období svojho života vyrovnáť. Prípade, aby vedelo chápať starších ľudí, pomáhať im a rešpektovať ich (Határ 2008, s. 44). V rámci prevencie ageizmu práve v predškolských zariadeniach uvádzame veľmi dobrý príklad z praxe: Dňa 18. 10. 2019 sa uskutočnila celosvetová iniciatíva **„Milión detí sa modlí ruženec, za pokoj a jednotu vo svete“** (Miliondeti 2005). Táto iniciatíva sa preniesla aj do priestorov *Materskej školy sv. Gorazda v Nitre*. Naša „misia“ spočívala v spojení dvoch skupín - detí z *Materskej školy sv. Gorazda* a seniorov zo *Zariadenia pre seniorov (Občianske združenie Monika, Cabaj-Čápor-Pereš a Duslo-Šaľa)*. Cieľom bolo vzácne medzigeneračné spojenie pri príležitosti celosvetovej iniciatívy modlenia sv. ruženca. V našom ponímaní dieťa (v materskej

škole)- môže byť pre seniora facilitátorom jeho poslednej životnej etapy - t. j. staroby. Senior (zo zariadenia pre seniorov) - môže byť pre dieťa poradcom („učiteľom“) na jeho ďalšej ceste životom. Je to vzácné spojenie dvoch vekovo heterogénnych skupín, ktoré si majú možnosť vzájomne saturovať sociálne potreby a vytvárať tak rôzne mosty a cesty medzi generáciami. Pri spoločnom modlení po každej modlitbe Zdravás Mária dostalo každé dieťa do ruky jabĺčko a gaštan. Na zemi bol uložený ruženec z papiera, na ktorý deti postupne ukladali jabĺčka a gaštany. Nakoniec z toho vznikol pekný „ovocný ruženec“. Deti mali pre seniorov pripravený milý program v podobe piesní a básničiek, po ktorých boli seniori obdarovaný červenými srdiečkami. Rovnako aj seniori darovali deťom kresťanské omaľováanky. Tento krásny duchovný zážitok bol zrealizovaný vďaka podpore vedenia oboch zainteresovaných strán. Bez ich podpory a ochoty by táto pekná spolupráca nemohla vzniknúť. Tento počin považujeme za jednu z ciest a dobrých príkladov ako môžeme už v predškolských zariadeniach pôsobiť preventívne v zmysle eliminácie ageizmu.

K zníženiu ageizmu v spoločnosti je tiež nutné vyvinúť iniciatívu v rámci nasledovných opatrení: 1. Podpora seniora v rodine a v jeho okolí k rozvíjaniu jeho schopností, podpora motivácie. 2. Podpora seniora pravidelným zviditeľňovaním a bez stereotypov, vrátane reklám, novinových článkov, televíznych programov a pod. 3. Zvyšovanie sebadôvery seniorov pomocou rôznych organizácií, iniciatív a hnutí, podpora ich aktívnej účasti na spoločenskom živote a v záujmových činnostiach, ktoré je možné realizovať s ohľadom na zdravotný stav a chronické ochorenia. 4. Podpora samostatnosti seniorov vedúcej k zníženej sebevražednosti (Tošnerová 2002, s. 41-42, in: Malíková 2011). Domnievame sa, že je nutné zvýšiť tiež apel na rodinu, ktorá môže ako prvá v rámci

domáceho prostredia a detí robiť prevenciu proti ageizmu. **Prevencia ageizmu sa vykonáva v troch rovinách: Individuálna rovina** - je zameraná smerom k udržiavaniu kontaktov, rozšíreniu počtu priateľov, častým kontaktom so starými priateľmi a susedmi. **Rovina rodinnej prevencie** - chápaná v zmysle pestovania generačného puta so starnúcimi príbuznými, pripravovať rodinu na dlhodobú starostlivosť v domácom prostredí, predchádzať potencionálnemu zbaveniu právnej spôsobilosti, nebrániť samostatnosti starších ľudí, nevnučovať im zmenu životného štýlu. **Rovina celospoločenská / komunitná** - rozvoj nových metód a foriem poskytovania starostlivosti o seniorov, stimulovanie záujmu ostatných o pomocné programy pre starších ľudí, včasné rozoznávajúce foriem zlého zaobchádzania. V rámci zariadení sociálnych služieb zabrániť nadmernému preťažovaniu opatrovateľov a tak predchádzať ich syndrómu vyhorenia. Vo vzťahu k prevencii je dôležité klásť dôraz na adekvátny výber zamestnancov, ktorí sa venujú daným pomáhajúcim profesiám v sociálnej či zdravotnej sfére (Poledníková 2006; Balogová 2009).

Záver

V Slovenskej republike ageizmus ako sociálno-patologický jav týkajúci sa diskriminácie starších nebol zatiaľ systematicky monitorovaný ani vyhodnotený. U nás je iba nepatrný počet výskumov, ktoré by sa ageizmom zaoberali. Najviac sa touto problematikou zaoberali v Stredisku pre štúdium práce a rodiny. Ageizmus u zamestnávateľov sleduje Slovenské národné stredisko pre ľudské práva (Kasanová 2008, s. 132). Ageizmus je postoj spoločnosti, ktorý narúša ľudské práva. Preto považujeme za nutné zamyslieť sa nad významom „**Medzinárodného akčného plánu o starnutí**“, ktorý bol schválený OSN vo Viedni v roku 1982

a v roku 2002 revidovaný v Madride. Súčasťou tohto plánu má byť aj ochrana dodržiavania práv starších ľudí, v kontexte ochrany práv proklamovaných vo „*Všeobecnej deklarácii ľudských práv*“ (OSN 1948). Taktiež sa možno zamyslieť nad našou spoločnosťou hlásajúcou demokraciu a humanizmus. Ján Pavol II. Krásne vyjadril myšlienku: „ak sa v systémoch zákonnej moci na základe spoluúčasti uprednostňuje regulovanie záujmov v prospech silnejších, demokracia sa v takejto spoločnosti ľahko stáva prázdny slovom. Bez zakorenenia sa objektívnej mravnosti ani demokracia nie je schopná zabezpečiť trvalý pokoj tým viac, ak mierou pokoja nie sú také hodnoty, ako dôstojnosť každého človeka a solidarita všetkých ľudí“ (Koval 2004, s. 4). Významným dokumentom je tiež „*Národný program ochrany starších ľudí*“ (1999), ktorý rozoberá problematiku sociálnej ochrany a starostlivosti o staršie osoby. V rámci prevencie ageizmu si môžeme všetci priať, aby takýchto dokumentov neustále pribúdalo a aby sa ich filozofia preniesla aj do terénnej praxe. Biografický model starostlivosti o seniorov považujeme za dôveryhodnú cestu prevencie ageizmu na všetkých úrovniach. Ak poznáme životný príbeh človeka, máme celistvý pohľad, ktorý nám jednoznačne nedovolí správať sa voči starším diskriminačne.

Afiliácia

Štúdia je výstupom z riešenia vedecko-výskumnej úlohy VEGA SAV-MŠVVŠ SR č. 1/0001/18 *Príprava na starnutie a starobu - možnosti andragogickej intervencie*.

Zoznam bibliografických odkazov

- BALOGOVÁ, Beáta, 2005. *Seniory*. Prešov: Akcent Print. ISBN 80-969274-1-8.
- BALOGOVÁ, Beáta, 2009. *Seniory v spektre súčasného sveta*. Prešov: Akcent Print. ISBN 978-80-89295-19-7.

- BŮHM, Erwin, 2015. *Psychobiografický model péče podle Böhma*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-3197-4.
- BOSMANS, Phil, 2000. *Klíč štěstí*. Bratislava: Don Bosco. ISBN 80-88933-50-1.
- ČÁP, Ján a Jíří MAREŠ, 2007. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN 987-80-7367-273-7.
- Ebin, 2015. (online). Dostupné z: <http://www.ebin.cz/>
- GAVORA, Peter, 2007. *Sprievodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: UK. ISBN 978-80-223-2317-8.
- GRÜN, Anselm, 2009. *Umění stárnout*. Praha: Karmelitánske nakladatel'stvo. ISBN 978-80-7195-316-6.
- HATÁR, Ctibor, 2008b. *Edukácia seniorov v sociálnych zariadeniach*. Nitra: Effeta – Stredisko sv. Františka Saleského, 2008a. ISBN 978-80-89245-08-6.
- HROZENSKÁ, Martina et al., 2008. *Sociálna práca so staršími ľuďmi a jej teoreticko-praktické východiská*. Martin: Osveta. ISBN 978-80-8063-282-3.
- KASANOVÁ, Anna, 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka II. Seniori a samospráva*. Nitra: UKF. ISBN 978-80-8094-254-0.
- KLEVETOVÁ, Dana a Irena DLABALOVÁ, 2008. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80247-2169-9.
- KLEVETOVÁ, Dana, 2010. Pomáhat seniorovi, aby chápal své stáří jako další osobní vývoj. In: *Aktivizácia seniorov a nefarmakologické prístupy v limbe Alzheimerovej choroby. Zborník z II. Medzinárodnej konferencie*. Bratislava: SAS, Centrum Memory, n.o. a SAV. ISBN 978-80-970355-4-9.
- KOPECKÁ, Jana a Marie DOHNALOVÁ, 2009. Práce s biografií klienta. In: *Sestra a lékař v praxi*. Č. 7-8. ISSN 1335-9444.
- KOVAL, Štefan, 2004. Reforma zdravotníctva a korene ageizmu alebo stará generácia ako menšina vo vlastnom štáte. In: *Geriatrics*. Roč. 2004, č. 3, s. 3. ISSN 1335-1850.
- MALÍKOVÁ, Eva, 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3148-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, Jana KOLÁČKOVÁ a Pavla KODYMOVÁ, 2005. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-002-X.
- Medzinárodný akčný plán o starnutí*, 2002.
- Miliondeti, 2005. (online). Dostupné z: <https://millionkidspraying.org/sk/>
- Národný program ochrany starších ľudí*, 1999. [online]. Dostupné z: https://www.er2012.gov.sk/data/att/5578_s_ubor.pdf
- Národný program aktívneho starnutia na roky 2014 -2020* (online). Dostupné z:

- <https://www.employment.gov.sk/files/ministerstvo/konzultacne-organy/rada-vlady-sr-ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost/narodny-program-aktivneho-starnutia-roky-2014-2020.pdf>
- ODLEROVÁ, Andrea a Miroslava TOKOVSKÁ, 2011. *Starostlivosť o seniorov v kontexte sociálnej práce*. Banská Bystrica: OZ – Rieka života. ISBN 978-80-970737-6-3.
- POLEDNÍKOVÁ, Ľubica et al., 2006. *Geriatrické a gerontologické ošetrovatel'stvo*. Martin: Osveta. ISBN 80-8063-208-1.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, 2011. Psychobiografický model prof. Erwina Böhma. In: *Sborník V. ročníku konference Senior Living*. Pardubice: Ledaxo.p.s., s. 97-101. ISBN 978-80-254-8808-9.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, 2014. *Práce s biografií a plány péče*. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-3186-8.
- PROCHÁZKOVÁ, Eva, 2019. *Biografie v péči o seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-1008-7.
- PRONZATO, Alessandro, 2006. *Staroba vek nádeje*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha. ISBN 80-7162-629-5.
- REIDL, Andreas, 2012. *Senior – zákazník budoucnosti*. Brno: Bizbooks. ISBN 978-80-265-0018-6.
- TOŠNEROVÁ, Tamara, 2002. *Ageizmus - Pruvodce stereotypy a mýty o stárí*. Praha: LF UK. ISBN 80-238-9506-0.

HODNOTOVÝ PROFIL MLADÉHO ČLOVEKA AKO POTENCIÁLNEHO VOLIČA

Value Profile of a Young Person as a Potential Voter

Peter GARBARČÍK

Mgr. Peter Garbarčík, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: peter.garbarcik@unipo.sk

Abstrakt

Hodnotové a politické preferencie mladých ľudí sú často diskutovanou témou a väčšinou sa tak deje aj v odborných kruhoch v negatívnom význame. Mladý človek ako formovateľný a citlivý subjekt je vystavený obzvlášť početnému arzenálu hrozieb, vyvstávajúcich z aktuálnych trendov a problémov súčasnej spoločnosti. Predmetný príspevok sa snaží poukázať na obzvlášť znepokojujúci trend vývoja hodnôt, názorov a preferencií mladých ľudí vo vzťahu ku spoločenským otázkam, týkajúcim sa kultúrnych a politických otázok. Stále stúpajúca radikalizácia mládeže môže mať devastačné následky ak vezmeme do úvahy hľadisko politiky a volieb. Mladý človek ako potenciálny volič môže byť rozhodujúcim politickým činiteľom v prípade určovania profilu politického režimu a presadzovania celospoločenských hodnôt, ktoré môžu byť nebezpečné.

Kľúčové slová: Mladý človek. Volič. Politika. Hodnoty. Radikalizmus. Demokracia.

Abstract

The value and political preferences of young people are a frequently discussed topic, and most of the time this is also in negative circles in professional circles. The young person, as a formable and sensitive subject, is exposed to a particularly large arsenal of threats arising from current trends and problems of contemporary society. The article seeks to highlight a particularly worrying trend in the development of the values, views and preferences of young people in relation to societal issues relating to cultural and political issues. The ever-increasing radicalization of youth can have devastating consequences, taking into account policy and election aspects. As a potential voter, a young person can be a decisive political actor in determining the profile of a political regime and promoting social values that can be dangerous.

Keywords: Young man. Voter. Politics. Values. Radicalism. Democracy.

Úvod

Súčasná spoločenská a politická situácia sa vyznačuje viacerými tendenciami zákonitými javmi, ktoré sa opakujú v pravidelných historických intervaloch a ktoré skúmajú rôzne vedné disciplíny. Pokiaľ sa zaoberáme politickými

a sociologickými fenoménmi ako radikalizmus, populizmus, dôvera, demokracia, politika, či diskriminácia, automaticky a logicky ich vzťahujeme na konanie subjektov sociálnej reality, na ľudí.

Aj napriek skutočnosti, že vyššie uvedené pojmy sú výsledkom nášho konania a sú prítomné neustále vo väčšej,

či menšej intenzite a rozsahu, súčasná doba sa dá považovať za obzvlášť ojedinelú a v určitom zmysle výnimočnú z hľadiska podoby pôsobenia týchto fenoménov a kumulatívneho negatívneho efektu spolu s novými trendmi a javmi, ktoré sú súčasťou technologického pokroku.

Obraz a podoba konania ľudí výsledkom ktorého môže byť aj nárast diskriminácie, intolerancie, či vehementné presadzovanie rôznych, oveľa viac radikálnejších názorov je len výsledkom stretu, čeleniu reality, nových tendencií politického a spoločenského vývoja na jednej strane a ľudského reflektovania vývojových zmien najrôznejšieho charakteru.

Rôzne spoločenské a sociálne skupiny sa na meniace trendy a spoločenské zmeny prispôsobujú rozlične. Obzvlášť citlivými na reflektovanie súčasného vývoja vo svete sú mladí ľudia. Súčasný globalizovaný svet ponúka veľké množstvo pozitívnych ako aj negatívnych výziev, ktorým je potrebné často čeliť a vysporiadať sa s nimi. Kým v čase kolapsu Sovietskeho zväzu a vlne revolúcií vo východnej Európe sa drvivá väčšina ľudí, (predovšetkým tí mladí) stavala k princípom ako sloboda, demokracia, prosperita, nediskriminácia nesmierne pozitívne, v súčasnosti sa s odstupom času stali niečím čo veľa ľudí vníma ako faktory, ktoré vôbec neriešia ich ekonomickú a sociálnu situáciu. Rovnako tak názorový obrat je identifikovaný aj pri iných fenoménoch a princípoch ako politika, migrácia, rodová a sexuálna rovnosť, bezpečnosť a pod.

1 Príčiny nespokojnosti a radikalizácie mladých ľudí

V súčasnosti sa prejavuje výrazná nespokojnosť so subjektívnou kvalitou života mladých ľudí, ktorí stále viac považujú za vinníka ich situácie tradičné demokratické princípy politiky, demokratické inštitúcie, či globálne trendy. Táto narastajúca nedôvera má okrem iného

aj podobu postupnej radikalizácie myslenia a konania. Výrazne tomu napomáha technologický pokrok v podobe šírenia a zdieľania informácií. Pre upresnenie, pod radikalizáciou budeme rozumieť „proces, v ktorom jednotlivci alebo skupiny pod vplyvom radikálnej politickej alebo náboženskej ideológie opustia hodnotový systém danej krajiny a osvoja si nový systém hodnôt, ktoré nie sú v súlade so základnými princípmi demokratickej spoločnosti ako je vláda práva, vrozená ľudská dôstojnosť, rovnosť pred zákonom či univerzálny systém základných práv a slobôd. S takýmto osvojením radikálnej ideológie a oddelením jednotlivca od systému morálnych a právnych noriem existujúcich v demokratickej spoločnosti sa zvyšuje odhodlanie realizovať radikálnu ideológiu v praxi násilnými spôsobmi a toto môže niekedy viesť až k použitiu prostriedkov terorizmu“ (*Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 – 2019*).

V tomto prípade je teda stále väčšia prítomnosť radikálnejších myšlienok z dôvodu subjektívnej nespokojnosti s kvalitou života a fungovaním spoločenského a politického systému v ktorom žijú aj mladí ľudia sprevádzaná preferovaním nesystémových riešení a inklináciou k populizmu. „V atmosfére chýbajúcej dôvery a neistoty, v kombinácii s vnímaným materiálnym nedostatkom, majú ľudia väčšiu tendenciu podriaďovať sa autorite. V post-materialistických spoločnostiach sa zároveň kladie dôraz na individuálnu slobodu a sebavyjadrenie, a aktívne občianstvo, nie podriaďovanie sa autorite, čo sú hodnoty veľmi významné pre rozvoj demokracie“ (*Centrum pre výskum etnicity a kultúry* 2017).

Jedná sa o kombináciu faktorov ako pocit určitej istoty, možnosti spoľahnúť sa na najvyššiu inštanciu štátu, ktorého úlohou je podľa viacerých ľudí „postarať sa“ o svojich občanov. Nasleduje faktor peňazí, vyváženosti, životnej rovnováhy, odovzdanosti situáciám a životným okolnostiam, kedy, v negatívnom prípade

štát údajne neplní svoju úlohu. Hovoríme teda o nepriaznivej atmosfére chýbajúcej dôvery a neistoty, kedy majú ľudia väčšiu tendenciu podriaďovať sa autorite, ktorá vezme ich osud do vlastných rúk a nastolí tzv. poriadok prostredníctvom rýchlych a efektívnych riešení (*Centrum pre výskum etnicity a kultúry* 2017).

Skúseností s dlhodobým nadobúdaním dôvery a premárnených možností jej rýchlej straty je nie je ničím novým. Dôvera ako intímny pocit, že nebudem zradený (ľuďmi, politikmi, inštitúciami štátom), dôvera ako nezištná pomoc, dôvera ako spoločenská zmluva, dôvera v rodinu ako istotu, dôvera v priateľstvo, dôvera k médiám, medziludská dôvera. V to všetko permanentne spoliehajú aj mladí ľudia a spolu s veľkými sociálnymi rozdielmi, sociálnou neistotou, nutnosťou emigrovať za prácou, egoizmom, nízkou empatiou medzi ľuďmi, vzrastajú aj predsudky a rôzne typy intolerantného správania sa ústiace až k radikálnejším formám prejavovania názoru. Podľa výsledkov výskumu *CSES* a *ISSP Slovensko 2016* vyššia medziludská dôvera je badateľná u „vysoškolsky vzdelaných, hlboko veriacich ľudí a obyvateľov tých najväčších miest. Ľuďom viac dôverujú tiež respondenti, ktorí očakávajú zvýšenie svojej životnej úrovne v najbližších 10 rokoch a respondenti, ktorí sú o niečo spokojnejší s fungovaním demokracie na Slovensku. Naopak výrazne menej ľuďom dôverujú voliči politickej strany Ľudová strana Naše Slovensko“ (*Slovenská akadémia vied* 2017).

V situácii klesajúcej dôvery a vzrastajúcej nespokojnosti narastá priamo úmerne aj citlivosť na všetko iné, rozdielne, čo je videné automaticky ako potenciálna hrozba, nežiadúci element, ktorý môže narušiť už beztak krehký pocit istoty a bezpečia subjektívneho sveta človeka. V súvislosti s preferenciami a hodnotami mladých ľudí je v súčasnej dobe sú najdôležitejšími hodnotami samostatnosť, láskavosť a užívanie si (hedonizmus). Naj-

menej dôležitými sú tradícia, moc a poddajnosť. Práve v otázke bezpečnosti a tradícií je možné identifikovať do určitej miery schizofrénny postoj. Kým na jednej strane je viditeľný príklon k politickým prúdom typickým skôr pre konzervatívne zmýšľanie (v tejto súvislosti hovoríme o konzervativizme v zmysle už zmieňovanej autority, vodcu, koncentrácie moci v rukách jednej osoby), avšak nie ku kresťanskému konzervativizmu, kedy sa jedná o poručníkovanie v otázkach vedenia osobného života v zmysle náboženských hodnôt a noriem. Rovnako tak je viditeľný rozporuplný postoj aj v rovine osobného bezpečia. Kým na jednej strane sú mladí ľudia otvorení cestovaniu a spoznávaniam cudzích krajín a kultúr, flexibilní čo sa týka možnosti presťahovať sa za prácou do zahraničia, či väčšinovo odmietajú extrémistu za potenciálneho suseda, na strane druhej rovnako tak pociťujú averziu voči blízkosti rómov, moslimov, prisťahovalcov z ekonomicky menej rozvinutých krajín, príslušníkov sexuálnych menšín, či inej rasy. V tejto súvislosti zohráva dôležitú úlohu opovrhovanie globalizačnými trendmi v oblasti kultúrnej prepojenosti. Za zvyšujúcim sa akcentovaním zachovania tradícií môžeme rovnako tak vidieť ohrozenie v podobe neustále sa meniaceho sveta a potreby sa v ňom vedieť orientovať. Tzn. akékoľvek väčšie kultúrne prepojenie je vnímané ako ohrozenie inými kultúrami, identity a koreňov domácej, domorodej kultúry. Reprezentatívnym ukazovateľom je obrana národnej suverenity, ochrana kresťanstva pred islamom, patriotizmus, obmedzovanie vplyvu EÚ, silná intolerancia k národnostným, náboženským či sexuálnym menšinám, ochrana "bielej rasy". Niektoré zistenia ukazujú, že miera tolerancie voči „inakosti“ je výrazne odlišná najmä podľa politických afiliácií, rovnako tak zohráva úlohu aj dosiahnuté vzdelanie - čím je vzdelanie nižšie, tým je prah citlivosti na problematiku extrémizmu nižší, a naopak (*Centrum pre výskum etnicity a kultúry* 2017).

Mladí ľudia v súčasnosti síce prejavujú rebéliu voči autoritám, avšak tým súčasným, ktoré zradili ich dôveru (demokracia, politika a politici, inštitúcie) avšak zároveň inklinujú k autorite inej, oveľa užšie hodnotovo profilovanej, prinášajúcej jasné posolstvo a riešenia. Kým na jednej strane je možné vidieť odklon od jednej, na strane druhej príklon k inej, oveľa extrémnejšej. V tejto súvislosti však je potrebné uviesť, že mladí ľudia vo väčšine prípadov mladí ľudia nechápu podstatu a podobe ich extrémneho riešenia. Ako uvádza sociológ Pavel Haulík: "Mladí si nemusia hneď dávať všetko do súvislosti a vidieť postupnosť, čo príklon k takýmto prúdom reálne znamená. Navyše sú omnoho ľahšie ovplyvniteľní. Problémom je, že mládež histórii a podstate nacistickej ideológie málo rozumie. Preto ich láka vidina rýchlych a ľahkých riešení" (Haulík, in: Majerský 2017).

Podľa reprezentatívneho výskumu Inštitútu pre verejné otázky z roku 2016 iba približne tretina občanov zastávala názor, že spoločnosť sa ubera správny smerom (34 %), kým trojpätinová väčšina (62 %) bola presvedčená o opaku. Pesimistický pohľad prevažoval vo všetkých sociálno-demografických skupinách: medzi ženami i mužmi; ľuďmi všetkých generácií, no najmä medzi mladými; zdrojom tohto pesimizmu a nedôvery občanov je nespokojnosť z pretrvávania chronických problémov, ako aj vedomie nových ohrození, ktoré priniesol aktuálny spoločensko-politický vývoj. Na prvom mieste sa umiestnil fenomén korupcie ako najviac znepokojujúci (Inštitút pre verejné otázky 2017a).

Vyššie uvedené nálady, snahy a ambície však sú však v prvom rade živé a znásobované už zmieňovaným sklamaním a stratou dôvery v dlhodobu fungujúce pomery. Pri uvažovaní mladých ľudí, ktoré má prvky frustrácie, nespokojnosti sa logicky stáva prostredie liberálnej demokracie nie len že nedostatočným, ale doslova nebezpečným. „Až 40 % ľudí po-

važuje kvalitu demokracie na Slovensku za skôr zlú až mizernú, spokojných je len 26 %. Za posledných 5 rokov sa úroveň demokracie zhoršila podľa 43 % ľudí a zlepšila len podľa 18 %. Ľuďom najviac prekáža, že politici nepracujú vo verejnom záujme, ale v záujme vlastnom alebo spriaznených podnikateľov. Za problematické taktiež považujú, že sa netrešťa nehospodárne nakladanie s majetkom a peniazmi štátu, ako aj to, že si ľudia nie sú rovní pred zákonom a vymožitelnosť práva je slabá. Nespokojnosť so zneužívaním moci ženie mnohých k extrémizmu. Zhruba každý štvrtý občan Slovenska vidí alternatívu súčasného stavu demokracie už aj v zrušení parlamentného systému a nastolení diktatúry. K socialistickému zriadeniu pred roka 1989 by sa vrátilo až 28 % ľudí. A až 35 % pripúšťa vystúpenie Slovenska z Európskej únie" (Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy 2016).

Na základe výskumu Inštitútu pre verejné otázky z roku 2017, ktorý sa sústredil na problematiku mládeže a extrémizmu vyplynulo, že až približne 50 percentám respondentov vo veku 18 až 39 rokov je blízky názorový prúd presadzujúci ochranu bielej rasy, či hláseniu sa k ideám všeslovanskej vzájomnosti. Medzi mladými ľuďmi je stále pomerne vysoká intolerancia k národnostným, náboženským či sexuálnym menšinám a to až na úrovni 80 percent. Mladým ľuďom by „v susedstve prekážala rómska rodina, 71 percentám moslimská rodina a 54 percentám prisťahovalci z ekonomicky menej rozvinutých krajín. Príslušníka sexuálnej menšiny, ale ani človeka ázijského či černoškého pôvodu by za suseda nechcelo približne 40 percent opýtaných" (Inštitút pre verejné otázky 2017b).

V nadväznosti na vyššie uvedené, uvažovanie mladého človeka kopíruje viacero zistení rôznych výskumov v rámci danej problematiky. Na základe výskumnej správy Akadémie Policajného zboru v Bratislave vypracovanej pre Mi-

nisterstvo vnútra Slovenskej republiky napr. vyplýva, že medzi najvýznamnejšie faktory, ktoré sú za radikálnejším zmýšľaním a krokmi mladých ľudí patria je snaha sociálne sa začleniť, rebélia v potrebe robiť zakázané veci, túžba vyjadriť svoj názor a obklopiť sa ľuďmi s podobným názorom, túžba vyjadriť vzburu proti škole, rodine, túžba niekam patriť. V prípade, že sa mladý človek postupne stáva neformálnym alebo formálnym členom nejakej radikálnej alebo extrémistickej skupiny, podľa zistení im nahrádza (nefungujúcu) vlastnú rodinu. Obdobne sa snažia získať rešpekt a obdiv ostatných (predovšetkým spolužiakov a priateľov) bez toho, aby si uvedomovali následky svojho konania (*Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky* 2012).

2 Politika a mladí ľudia

Frustrácia z neschopnosti a nezáujmu tzv. štandardnej časti politického spektra riešiť kľúčové spoločenské problémy automaticky vyúsťuje buď k občianskej apatii a nezáujmu participovať na politickom dianí alebo príklonu k politickému radikalizmu a extrémizmu. Zneužívanie moci, korupcia a klientelizmus ako už tradičné faktory nespokojnosti odzrkadľoval aj reprezentatívny prieskum z roku 2016 v rámci ktorého takmer každý štvrtý občan Slovenska v danom čase videl alternatívu súčasného demokratického režimu aj v zrušení parlamentného systému a nastolení diktatúry. K socialistickému zriadeniu spred roka 1989 by sa vrátilo 28 % ľudí. A 35 % pripúšťalo vystúpenie Slovenska z Európskej únie (*Inštitút pre ekonomické a sociálne otázky* 2016).

Presunúc sa do politickej roviny je o to viac znepokojujúcim faktom to, že inklinácia mládeže k radikálnejším myšlienkam sa potvrdzuje aj v podobe volebných preferencií keď politickej strane Ľudová strana na naše Slovensko výrazne sa

darilo mobilizovať práve prvovoličov. Potvrdzuje to exit-poll agentúry *Focus* roku 2016 na základe ktorého bola *ĽSNS* medzi prvovoličmi najúspešnejšia strana (*Slovenská akadémia vied* 2016). Rovnako tak simulované študentské voľby, ktoré pred voľbami 2016 zorganizovala na stredných školách po celom Slovensku Rada mládeže Bratislavského kraja v spolupráci s Inštitútom pre verejné otázky, by pri vzorke takmer 12-tisíc študentov vyhrali strany *Sme rodina*–Boris Kollár a Kotleba – *ĽSNS* (*Inštitút pre verejné otázky* 2016).

V tejto súvislosti vôbec neprekvapujú výsledky ďalšieho prieskumu, realizovaného v roku 2017, ktorý mapoval názor verejnosti na rozhodnutie Najvyššieho súdu rozpustiť *ĽSNS*. Z neho vyplýva, že pre respondentov vo vekovom rozpätí 18 až 24 rokov je rozpustenie *ĽSNS* neprijateľné. Pre 25 až 34-ročných je pomer medzi podporovateľmi a odporcami takmer vyrovnaný. (Bútorová in: *Denník N* 2017).

Okrem veku je významným faktorom ovplyvňujúcim postoj občanov k rozpusteniu *ĽSNS* aj frekvencia ich komunikácie na internete a sociálnych sieťach. U každodenných používateľov sociálnych sietí nesúhlasný postoj s rozpustením strany jasne prevažuje v pomere 39 : 51 percent, podobný pomer aj medzi ľuďmi, ktorí komunikujú na sociálnych sieťach. V tomto prípade je nesúhlas s rozpustením ešte výraznejší (58 : 29).

Je všeobecne známe, že frekvencia používania internetu a sociálnych sietí sa výrazne líši podľa veku. V najmladšej skupine 18- až 24-ročných tvoria každodenní používatelia internetu 87 percent a každodenní používatelia sociálnych sietí 82 percent. „*Z existencie vekovo špecifických komunikačných vzorcov vyplýva, že rovnica „čím častejšia je komunikácia na internete a sociálnych sieťach, tým rezervovanejšia je postoj k rozpusteniu ĽSNS“ sa vzťahuje predovšetkým na mladých ľudí*“ (Bútorová in: *Denník N* 2017). Medzi respondentmi „*vo veku 18 až 24 rokov, ktorí*

každodenne komunikujú na sociálnych sieťach, sú podporovatelia rozpustenia ĽSNS oproti odporcom v menšine (38 : 54), kým medzi ich rovesníkmi, čo internet vôbec nepoužívajú, majú výraznú väčšinu (61 : 39). Podobne vysoký je aj názorový rozdiel medzi každodennými používateľmi internetu v skupine 25- až 34-ročných. Vo vyšších vekových skupinách názorový vplyv internetu a sociálnych sietí slabne až zaniká“ (Bútorová in: *Denník N* 2017).

Už dlhšie je naprieč viacerými vyspelými demokraciami badateľný trend klesajúceho záujmu mladých ľudí o politiku ako takú. Zároveň je už pomerne dobre zmapované prečo je tomu tak a prečo sa mladí ľudia čoraz častejšie odvracajú od politického diania a nechcú participovať na politickom dianí v tej ktorej krajine. Buď sa jedná o apatiu a nezáujem, alebo, naopak, o podporu nositeľov extrémistických hodnôt. Elektorát už spomínanej strany Ľudová strana Naše Slovensko tvorí zo 70 % najmä mladí ľudia vo veku 18 do 39 rokov. Pre dnešných mladých ľudí je internet a sociálne siete prirodzeným priestorom podnetov, inšpirácie, vplyvu, či kreovania vlastnej identity a jej následného prezentovania. „To že kyberpriestor zohráva dôležitú úlohu aj vo formovaní ich záujmu o politiku, resp. všeobecné spoločensko-politické otázky a témy, ukázal napríklad reprezentatívny prieskum zo septembra 2016. Na internete sa zvyknú rôznymi formami, napr. cez spravodajské portály, sociálne siete, blogy, diskusné fóra, zverejňovať informácie so zameraním na súčasné dianie v spoločnosti. Ako sa ukázalo, takmer polovica (45 %) mladých ľudí uvádza, že ich sleduje pravidelne a ďalšia polovica (51%) občasne. Naopak iba 5 % mladých tvrdí, že tento typ informácií na internete vôbec nesleduje“ (Inštitút pre verejné otázky 2017).

Záver

Ako sme už spomínali, k viacerým už dlhšie spomínaným a dostatočne zmapovaným dôvodom a príčinám inklinovaniu mladých ľudí k neštandardným a radikálnejším hodnotám a ich prejavom sa v posledných rokoch pridal aj ďalší a zdá sa, že nesmierne dôležitý faktor, ktorým je práve kybernetický priestor. Aj napriek rôznym socio-demografickým a ekonomickým faktorom boli v minulosti preferencie extrémistických názorov viac priamočiarejšia, transparentnejšia, predvídateľnejšia a ľahšie identifikovateľnejšia. Manipulatívny, častokrát zahmlený priestor internetu a sociálnych sietí je okrem nespochybniteľných výhod aj vhodnou platformou pre pomerne ťažké rozlišovanie medzi korektným a nekorektným informačným obsahom. Ďalším novým a obzvlášť znepokojujúcim prvkom je aj stále viac sa znižujúca citlivosť na rôzne nenávistné verbálne prejavy aj u príslušníkov mladších vekových kategórií. Táto vlna intolerancie voči inakosti ako takej je obzvlášť živá na internete a sociálnych sieťach, nakoľko poskytuje ideálny priestor pre vytváranie falošných identít.

Táto nebezpečná kombinácia dôvodov a príčin je obzvlášť znepokojujúca práve kvôli tomu, že častokrát frustrovaný a nespokojný mladý človek dokáže byť oveľa viac mobilizovateľným voliteľom ako iné vekové skupiny verejnosti a zdá sa, že v súčasnosti je výzva na obhajobu demokratických princípov a sústavná práca s mládežou jedným spôsobom ako odvrátiť potenciálne politické hrozby.

Afiliácia

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého projektu VEGA č. 1/0288/17 s názvom *Faktory inštitucionalizácie školskej sociálnej práce*.

Zoznam bibliografických odkazov

- BÚTOROVÁ, Zora, 2017. Rozpustiť LSNS? Kto je za a kto proti. In: *Denník N* [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <https://dennikn.sk/819428/rozpustit-ls-ns-kto-je-za-a-kto-proti/>
- Centrum pre výskum etnicity a kultúry, 2017. Kvalitatívny výskum hodnôt na Slovensku [online]. [cit. 2020-01-03]. Dostupné z: <http://cvek.sk/wp-content/uploads/2017/08/Kvalitativny-vyskum-hodnot-na-Slovensku.pdf>.
- Inštitút pre verejné otázky, 2016. Študentské parlamentné voľby 2016 [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs//rozne/SV_2016_clanok.pdf.
- Inštitút pre verejné otázky, 2017a. Zaostrené na extrémizmus [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/su-bory/Zaostrene_na_extremizmus.pdf.
- Inštitút pre verejné otázky, 2017b. Mladí ľudia a riziká extrémizmu [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: http://www.ivo.sk/buxus/docs//publikacie/su-bory/Mladi_a_rizika_extremizmu.pdf.
- Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy, 2016. Zneužívanie moci ženie ľudí k extrémizmu. Tlačová správa [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <http://www.ineko.sk/clanky/zneuzivanie-moci-zenie-ludi-k-extremizmu>.
- MAJERSKÝ, Ivan, 2017. Extrémizmu podlieha čoraz viac mladých ľudí. In: *Pravda* [online]. [cit. 2020-01-04]. Dostupné z: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/450271-extremizmu-podleha-coraz-viac-mladych-ludi/>
- Ministerstvo vnútra slovenskej republiky, 2012. Príčiny rastu radikalizácie a agresivity určitých skupín obyvateľstva [online]. [cit. 2019-29-12]. Dostupné z: <http://www.minv.sk/?extremizmus>.
- Ministerstvo vnútra slovenskej republiky, 2015. Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015-2019 [online]. [cit. 2019-30-12]. Dostupné z: https://www.minv.sk/swift_data/source/polici-a/naka_opr/nptj/koncepcia%20extremizmus%202015-2019.pdf.
- MILO, Daniel, 2004. Rasistický extrémizmus v Slovenskej Republike. Bratislava: Ľudia proti rasizmu. ISBN 80-89149-03-0 [online]. [cit. 2018-25-05]. Dostupné z: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/slowakei/04215.pdf>.
- Slovenská akadémia vied, 2016. Voľby do NR SR 2016: Čo charakterizovalo voličov. [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: http://www.sociologia.sav.sk/pdf/Working_Papers_in_Sociology_012016.pdf.
- Slovenská akadémia vied, 2017. Všeobecná dôvera medzi ľuďmi je na relatívne nízkej, ale stabilizovanej úrovni [online]. [cit. 2020-03-01]. Dostupné z: http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2543_attach_TB_Klobucky_Mrva.pdf

Hodnotová orientácia študentov sociálnej práce

Value Orientation of Social Work Students

Ján KNAPÍK a Beáta BALOGOVÁ

PhDr. Mgr. Ján Knapík, PhD.
Katedra spoločenských vied
Teologická fakulta v Košiciach
Katolícka univerzita v Ružomberku
E-mail: jan.knapik@ku.sk

prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: beata.balogova@unipo.sk

Abstrakt

Článok popisuje hodnoty študentov sociálnej práce v piatom ročníku štúdia na vysokej škole. Zároveň hodnotí mieru vplyvu na tvorbu ich hodnôt, ktorú participanti pripisujú rodine, učiteľom a vedomostiam nadobudnutým v priebehu vysokoškolského štúdia. Empirická časť bola spracovaná pomocou fenomenologickej analýzy, na získanie výskumných dát sme použili hĺbkové pološtruktúrované interview. Participanti identifikovali najmä sociálne hodnoty týkajúce sa rodiny, priateľov a pomoci núdznym. Druhou najdôležitejšou časťou ich hodnotového rebríčka boli ekonomické a vzdelávacie hodnoty. Morálnym a estetickým hodnotám sa vo výskumných rozhovoroch venovali len marginálne.

Kľúčové slová: Študenti sociálnej práce. Hodnoty. Vysoká škola.

Abstract

The article describes the values of social work students in the fifth year of university studies. At the same time, it evaluates the degree of influence on the creation of their values, which the participants attribute to the family, teachers and knowledge acquired during university studies. The empirical part was processed by phenomenological analysis, to obtain the research data we used an in-depth semi-structured interview. In particular, the participants identified social values related to family, friends and needy help. The second most important part of their value scale was economic and educational values. Moral and aesthetic values were only marginally addressed in the research interviews.

Key words: Students of social work. Values. University.

Úvod

Aktuálny vývoj spoločnosti je charakteristický dvojakým dynamizmom. Popri prudkom rozmachu techniky sa dali do pohybu aj spoločenské procesy a to sa okrem iného prejavuje aj v živej diskusii o tom, ktoré hodnoty sú prežité, ktoré ich

majú nahradiť a ako sa k tomu má postaviť konkrétny jedinec. Celá táto diskusia naberať ešte naliehavejší ráz v kontexte vysokoškolského vzdelávania, ktoré má pripraviť pre spoločnosť špičkových odborníkov v rôznych oblastiach. Ide o intelektuálnu špičku, ktorá by mala zásadným spôsobom kreovať tvorbu hodnôt

najmä tým, že ich bude presadzovať v praktickom živote a v pozícii morálnej authority, u ktorej predpokladáme, že bude zastávať vedúce pozície v rôznych oblastiach života. Verejnosť a politici sa dožadujú výchovy k hodnotám vždy, keď sú medializované informácie o kriminalite mladistvých, užívaní návykových látok či ich inklinácii k extrémistickým hnutiam. Avšak výchova a vzdelávanie musia byť dlhodobé a systematicky nastavené na výchovu k hodnotám bez ohľadu na to, či vyššie spomenuté negatívne javy majú stúpajúcu, klesajúcu, prípadne stagnujúcu tendenciu. Príprava profesionálov v odbore sociálnej práce na vysokoškolskej pôde by mala odrážať okrem iného aj to, že sa pripravujú na výkon profesie s náročnými požiadavkami na osobnostné a charakterové vlastnosti a na ich hodnotovú orientáciu, čo by malo byť zohľadňované už pri výbere adeptov na toto povolanie.

Otázka hodnôt je v literatúre bohato zastúpená. Je to fenomén, ktorému sa venuje značná pozornosť. Nemyslíme len odbornú literatúru, ale aj náučnú, ktorá má viac menej popularizačný charakter a snaží sa ponúkať určité návody ako si hodnoty usporiadať, ako ich budovať a posudzovať. Autormi týchto publikácií sú ľudia z najrozmanitejších spoločenských skupín, oblastí a povolání. Ich motivácia písať o tejto problematike môže mať rôzne pozadie a aj keď sa nemusí vyhýbať odbornému hľadisku, nezriedka ho marginalizuje.

Do druhej kategórie by sme mohli zaradiť odborné a vedecké publikácie, ktoré popisujú ako sa jednotlivé hodnoty dajú budovať, ako ich v edukačnom procese spolutvoria pedagógovia, či ako ich pôsobí spoločensky tlak, médiá, rovesnícke skupiny.

Otázka hodnôt je bohato zastúpená aj v slovenskej odbornej literatúre. V nasledujúcom prehľade uvádzame odkazy na niektoré odborné publikácie, ktoré sa venujú vplyvu vysokoškolského učiteľa

na formovanie hodnotovej orientácie vysokoškolákov. Kollárová (2011) zisťovala, čo podľa študentov zvyšuje hodnotu vysokoškolského učiteľa. Z prieskumu vyplýva, že študenti oceňovali predovšetkým priamu prácu pedagóga na vyučovaní - úroveň jeho kritického myslenia, ľudskosť, schopnosť vychovávať, motivovať k učeniu a jeho rečnícke schopnosti. Bizová (2011) prezentovala výsledky prieskumu, v ktorom skúmala aké hodnoty považujú študenti odboru sociálna pedagogika a vychovávateľstvo za najdôležitejšie vo vzťahu k povolaniu, na ktoré sa pripravujú. Najviac si cenili empatiu, lásku k ľuďom a ochotu pomáhať. Naopak obsahovú stránku edukačného procesu považovali za sekundárnu. Hrdličková (2011) popísala, ako môže vysokoškolský pedagóg formovať environmentálne hodnoty, ktoré sa následne premietajú do vzájomného vzťahu človeka a prostredia. Kurincová a Turzák (2011) predstavili inkluzívnu edukáciu ako významnú hodnotu. Pomocou kvázi experimentu sa pokúsili sprostredkovať študentom Pedagogickej fakulty UKF v Nitre osobnú skúsenosť s rodinou a učiteľmi, ktorí majú skúsenosť s individuálne integrovanými žiakmi. Pintes (2011) charakterizoval jednotlivé aspekty koncepcie učiteľa a zároveň naznačil, že aspekt sprostredkovania hodnôt považuje v edukačnom procese za fundamentálny a nenahraditeľný. Porubčanová (2011) predstavila kompetencie vysokoškolského pedagóga ako nástroje k formovaniu hodnotovej orientácie, duchovných a materiálnych hodnôt vysokoškolákov. Rašková (2011) sa zamýšľala nad priesečníkmi hodnotovej orientácie vysokoškolského pedagóga a študenta v oblasti etickej a sexuálnej výchovy. Čerňotová (2015) skúmala etický komponent doktorandov pri písaní dizertačných prác. Ide o zdôrazňovanie mravného profilu doktoranda, ktorý by mal akceptovať etický kódex vedeckého pracovníka, rešpektovať pravdivosť a objektívnosť vo výskume a čestnosť v interpretáciách. Sme-

tanová (2011) sa zaoberala súvislosťou medzi vyučovaním cudzieho jazyka v terciárnom vzdelávaní a jeho vplyvom na formovanie hodnotovej orientácie vysokoškolského študenta. Konštatovala, že štúdium cudzieho jazyka umocnilo hodnoty, o ktorých si účastníci výskumu mysleli, že so štúdiom cudzieho jazyka nemajú nič spoločné - väčšie možnosti kariérneho rastu, priestor na dostatok voľného času, bohatšie možnosti na starostlivosť o zdravie, možnosť cestovať, poznávať a tak oceniť vlastnú krajinu a svojich najbližších. Tichá (2011) predstavila tvorbu nového študijného predmetu na Pedagogickej fakulte Univerzity Palackého – projektovanie voľnočasových aktivít. Medzi témami tohto predmetu je aj význam voľného času ako hodnoty v rôznych fázach ľudského života.

Metodológia

Vo výskume bola použitá kvalitatívna metodológia, konkrétne princíp fenomenologickej analýzy. Na získanie výskumných dát sme použili pološtruktúrované hĺbkové interview. Nahraté rozhovory sme prepísali a následne kodovali otvoreným kódovaním (Švaříček a Šed'ová 2007). Jednotlivé kódy boli potom kategorizované (Strauss a Corbinová 1999). Vo výskumnej správe sú spracované tie kategórie, ktoré sa vzťahujú k téme výskumu. Základná výskumná otázka bola: Aké sú hodnoty študentov sociálnej práce? Špecifické výskumné otázky zneli: Ako vznikali hodnoty participantov? Ako na ich tvorbu vplýval edukačný proces a prostredie vysokej školy?

Výskumnú vzorku tvorilo 5 študentiek a 4 študenti piateho ročníka študijného odboru sociálna práca študujúcich na teologických a filozofických fakultách verejných vysokých škôl na Slovensku. Cieľom výskumu bolo popísať a interpretovať hodnoty a ich vznik z pohľadu participantov, čo je súčasťou filozofickej pozície in-

terpretizmu, ktorý sa používa v kvalitatívnej metodológii (Silverman 2005).

Citácie z rozhovorov sú odlišené kurzívou. Citovaný text je uvedený aj so štylistickými chybami a nespisovnými výrazmi, tak ako bol prepísaný zo zvukového záznamu. Za každou citáciou je v zátvorkách uvedené fiktívne krstné meno participanta/participantky.

Hodnoty študentov sociálnej práce

Základná výskumná otázka mala odhaliť, aká je hodnotová orientácia študentov sociálnej práce v poslednom ročníku štúdia. Vo výskumnom rozhovore sme nijakým spôsobom nenaznačovali, že nás zaujímajú hodnoty študentov vo vzťahu k študijnému programu. Chceli sme sa vyhnúť možnému skresleniu dát, ktoré mohlo byť vyvolané snahou zvýznamňovať hodnoty, ktoré sú žiadané a oceňované v odbore sociálna práca.

Odpovede participantov na otázku, ako vyzerá ich aktuálny hodnotový rebríček sme rozdelili do troch kategórií. V prvej sú hodnoty, ktorým participanti priznávali absolútium a vyjadrovali sa o nich ako o základných predpokladoch osobného i spoločenského života. *Samo-zrejme, sú absolútne hodnoty - život, sloboda, sloboda myslenia, vyznávania viery, to pokladám za absolútne hodnoty.* (Andrej) V druhej sú sociálne hodnoty s lajtmotívom, ktorý by sa dal verbalizovať v tejto podobe – na prvom mieste alebo medzi najdôležitejšími hodnotami je rodina a vzťahy. *Úplne na vrchu je rodina a zdravie. Potom kariéra, vzdelanie a pomoc ľuďom, to je ešte na druhom a potom sú už také nepodstatnejšie hodnoty.* (Nataša) *Ale veľmi vysoko dávam jej veci, ktoré sa týkajú práce. V budúcnosti by som si chcela nájsť dobrú prácu. Aj toto je na popredných miestach, ale nemohla by som povedať, že na prvom. Skôr tá rodina, láska a priatelia, to by som dala naj-*

vyššie. (Adela) *Tak rodina je pre mňa veľmi dôležitá, asi úplne na prvom mieste. Potom by to bol partner a priatelia. Práca, kariéra do budúcnosti, by bola asi hneď za tým.* (Barbora) V tretej kategórii sú hodnoty s najnižšou mierou dôležitosti, či dokonca sprevádzané pochybnosťami participantov, či vôbec ide o skutočné hodnoty. *A potom hodnoty typu či idem športovať alebo radšej otvorím knihu, vzdelávanie alebo aktivita, tak to si už podľa mňa každý sám vyprofiluje časom.* (Andrej) *A neviem, či je to hodnota, ale možno aj nejaká zábava, aby nebol syndróm vyhorenia.* (Tomáš)

Bez toho, aby si to participantí uvedomovali alebo na to explicitne odkazovali sa v ich najdôležitejších hodnotách vyskytovali najmä sociálne hodnoty. Ako príklad uvádzame dva citáty, ktoré plasticky ilustrujú všeobecnú mienku participantov výskumu. *Najdôležitejšia je pre mňa asi solidarita a vzájomné pomáhanie ľuďom v núdzi a tak. Potom vzdelanie bude hneď tiež za tým. Potom aj finančné zabezpečenie.* (Tomáš) *Najvyššie by som dala asi sebazdokonaľovanie v zmysle, aby to bolo nejakou užitočnou svetom okolo mňa. Potom ako druhé by som si dala hodnotu nejakú dávať najavo svetom okolo mňa, že si ho vážim, myslím aj rodine, aj známym, aby vedeli, že som spokojná, že mám vzťah. Čiže tak všeobecne by som dala, že tá druhá hodnota je rodina a vzťahy.* (Zuzana) Trocha prekvapujúce bolo zistenie, že práca a finančné zabezpečenie bolo vo výpovediach participantov prinajlepšom druhou voľbou, v mnohých prípadoch by sme mohli povedať, že ho študenti radili v pomyselnom zozname hodnôt až „pod čiaru“. To znamená, že mu prisudzovali dôležitosť až po splnení určitých podmienok - založenie rodiny, starosť o bývanie, alebo až po uplynutí nejakého presne nespecifikovaného času.

Vo výpovediach participantov sme identifikovali nasledovné hodnoty, ktoré sú v dotazníku HO MO PO (Vonkomer 1991) uvádzané medzi sociálnymi: veno-

vať sa svojim blízkym a priateľom, sociálne zabezpečiť obyvateľov, naučiť deti vážiť si ľudí, všestrannejšie zabezpečiť rodinu, nachádzanie porozumenia u ľudí, starostlivosť o chorých a dôchodcov, budovať dobré vzťahy medzi ľuďmi, vytvárať predpoklady pre porozumenie a súcitiť s ľuďmi. Ide o 8 hodnôt spomedzi 11 sociálnych, ktoré Vonkomer (1991) uvádza v spomínanom dotazníku v časti hodnoty. Participantí ich v rozhovoroch menovali bez toho, aby ich radili k sociálnym hodnotám. Vníмали ich predovšetkým ako svoje osobné priority, ktoré nijako nespájali s prípravou na povolanie sociálneho pracovníka ani s budúcou prácou.

Ako vznikali hodnoty participantov

Vo výpovediach participantom sme identifikovali nasledujúce modely preberania hodnôt do osobného hodnotového rebríčka. Nemožno tvrdiť, že nami predložený zoznam je vyčerpávajúci, skôr naopak, čo životný príbeh to ďalší neopakovateľný sled situácií vytvárajúci predpoklad na individuálne kreovanie hodnôt.

Systematické a dlhodobé vedenie rodičov. *Rodičia ma od malička viedli k niečomu, o čo sa mám snažiť, aký mám byť a časom to nazvali hodnota.* (Dalibor) Príklad najbližších príbuzných. *Tak isto to bolo aj v rodine, čo som videla od rodičov, nejaké veci ako sa k sebe správali, slušnosť a rešpekt k ľuďom.* (Barbora) *Určite som mala vzor. Ani mama mi nebola až tak vzorom, ako dedko. A myslím si, že od neho to mám. On pracoval ako robotník na stavbe a už tam som videla, že on ponúkal možnosť pracovať aj takým, ktorí boli napríklad postihnutí. A že ich zobral na brigádu. A to ma naplňovalo, keď som to videla, že on ich aj brával so sebou.* (Nataša) Dozrievanie a postupné osobné rozhodovanie sa pre konkrétne hodnoty. *Sú hodnoty, ktoré človek nevie prijať hneď, alebo im nerozumie aj keď sú mu predkladané a potom časom do nich dorastie.* (Andrej) Osobná

voľba, resp. odmietnutie hodnoty vykonaná konkrétnou osobou. *Alebo sú hodnoty, o ktorých človek usúdi, že nie sú pre jeho život až tak primárne ako pre ostatných ľudí. Aj ten individuálny proces vyzrievania každého jedinca mu vyprofiluje nejaký stupeň...* (Andrej) Vyjdenie z vlastného sociálneho, geografického a materiálneho prostredia a spoznávanie nových prostredí. *Začala som viac cestovať, tak som začala inak vnímať iné kultúry, iné rasy. Predtým som to videla len v televízii alebo čo sa rozprávalo u nás na dedine. Keď som začala viac cestovať, spoznávať nové kultúry, tak vnímam tých ľudí inak, som otvorenejšia.* (Adela) Strádanie a straty v oblastiach, ktoré sa človeka veľmi intenzívne dotýkajú vyprofilujú konkrétnu hodnotu. *Mala som aj zdravotné problémy, zomrel mi otec, takže na základe týchto skúseností je pre mňa dôležité zdravie, rodina.* (Lucia)

Vplyv vysokej školy na hodnoty participantov

Pri tejto téme sa prirodzene vynára otázka, aké miesto mala a má pri formovaní hodnôt participantov vysoká škola. Súčasťou výskumného rozhovoru bola aj otázka, či učitelia výslovne odporúčali hodnoty študentom. Participant sa vyjadril, že explicitne odporúčanie konkrétnych hodnôt vyučujúcimi v edukačnom procese neidentifikovali. *Takto priamo asi nie, skôr to bolo zakomponované do učiva najmä v predmetoch filozofického charakteru.* (Lukáš) Implicitné presadzovanie hodnôt sa dialo podľa participantov rôznymi spôsobmi: výberom konkrétnej literatúry, odkazmi na dôsledky jednotlivých spôsobov správania sa, odporúčaním rôznych osobností z oblasti vedy a podobne. Okrem toho sa to niekedy dialo aj zjavnejšie. *Ale asi najpriamejšie to bolo v predmetoch zo sociálnej práce, kde nám vyučujúci povedali tak polopriamo, že tento postoj ku klientom alebo k tejto situácii vám nepo-*

môže, len vám spôsobí problémy aj v osobnom živote aj vo vykonávaní tohto povolania. (Zuzana) Takže opäť to nebolo priame presadzovanie hodnoty, ale skôr odkaz na to, čo je užitočnejšie a zároveň vedie k tomu, aby sa sociálny pracovník vyhol problému. Všetci participanti vyjadrili presvedčenie, že tento implicitný spôsob budovania hodnotovej orientácie je správny a to, čo na ňom najviac oceňovali bol fakt, že sa pri tom cítili rešpektovaní a slobodní. *Na vysokej škole sú učitelia viac otvorení, učia nás kritickému mysleniu, aby sme si my sami uvedomili, alebo zvnúťornili tie hodnoty, ale nemala som pocit, že by nám ich natískali, že musíte to takto robiť. A to sa mi páčilo. Na základnej škole mi to prišlo také priame aj na strednej. Tu mi to príde, že tí učitelia sú takí otvorenejší. Skôr chcu, aby sme my sami prišli na tie veci a sami si ich zvnúťornili.* (Adela)

Čo sa týka vplyvu vysokej školy, participanti jej len veľmi neochotne priznávali vplyv pri formovaní vlastných hodnôt. Boli ochotní priznať, že ich v tomto smere výrazne formovali rodičia a najbližší príbuzní, tiež učitelia na základnej a strednej škole, ale v pozícii vysokoškolských študentov sa cítili byť dostatočne zrelí na to, aby sa nenechali ovplyvňovať, či dokonca manipulovať učiteľmi, vedomosťami a spolužiakmi. A ak už priznali týmto faktorom nejaký vplyv, tak len okrajový. Naopak, čomu pripisovali významnú sugesciu, bola erudícia ich učiteľov, s akou dokázali viesť prednášky a semináre, čo spôsobovalo túžbu mať takého vedomosti, či správať sa podobne. *Keď som prišla na tie hodiny a videla som, s akou vášňou to rozprávajú, tak to vo mne ešte viac prehĺbilo záujem o ten predmet, takže mám v nich akoby taký vzor. Keby som raz bola na ich mieste, tak by som im rada podobala.* (Adela) Ale žeby táto intelektuálna príťažlivosť mala mať nejaký významnejší vplyv na tvorbu, či zmenu ich hodnôt, to pripúšťali len v minimálnej miere.

Záver

Participanti prezentovali svoj aktuálny hodnotový rebríček na konci vysokej školy ako výsledok predovšetkým vplyvu ich rodičov a najbližších príbuzných, s ktorými boli v kontakte od najútlejšieho veku. Značný dosah priznávajú aj pôsobeniu základnej a strednej školy. Naopak, vplyvu vysokoškolského prostredia - pedagógovia, vedomosti, prostredie - pripisujú len minimálny význam pri tvorbe, či zmene ich hodnôt a v pozícii vysokoškolských študentov vnímajú seba samých z tohto pohľadu skôr ako vyformovaných a stabilných. Snahu vysokoškolských pedagógov presadzovať konkrétne hodnoty interpretovali ako implicitnú, čo vnímali ako rešpekt voči vlastnej osobe a možnosť kriticky zvažovať a slobodne sa rozhodovať, čo do svojho hodnotového systému prijímú a čo odmietnu.

Afiliácia

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého projektu VEGA č. 1/0134/17 s názvom *Význam hodnotovej orientácie - očakávania a perspektívy mladej generácie z hľadiska jej uplatnenia na trhu práce*.

Zoznam bibliografických odkazov

- BIZOVÁ, Nad'a, 2011. Možnosti vysokoškolského pedagóga pri formovaní hodnotovej orientácie študentov pomáhajúcich profesií. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 91-96. ISBN 978-80-8105-224-8.
- ČERNOTOVÁ, Marta, 2015. Spoločenské a etické kontexty doktorandského štúdia. In: *Pedagogica actualis VII. Edukačné prostredie a kultúra*. Trnava: UCM, s. 52-60. ISBN 978-80-8105-709-0.
- HRDLIČKOVÁ, Vlasta, 2011. Vliv vysokoškolského pedagoga na formování hodnotové orientace budoucích učitelů předprimárního a primárního školství v kontextu se vzděláváním pro udržitelný rozvoj. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 102-108. ISBN 978-80-8105-224-8.
- KOLLÁROVÁ, Dana, 2011. Rola pedagóga pri vytváraní hodnotového rámca obsahu vysokoškolského vzdelávania. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 82-90. ISBN 978-80-8105-224-8.
- PINTES, Gábor, 2011. Koncepcia učiteľa ako jeden z činiteľov axiologizačného procesu. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 121-125. ISBN 978-80-8105-224-8.
- KURINCOVÁ, Viera a Tomáš TURZÁK, 2011. Príprava budúcich učiteľov na vyučovanie v podmienkach inkluzívnej školy v kontexte formovania hodnotového systému vysokoškólakov. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 109-120. ISBN 978-80-8105-224-8.
- PORUBČANOVÁ, Dáša, 2011. Možnosti učiteľa pri rozvíjaní hodnôt vysokoškólakov. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 126-129. ISBN 978-80-8105-224-8.
- RAŠKOVÁ, Miluše, 2011. Výchovní vliv vysokoškolského pedagoga na formování hodnotové orientace budoucího učitele primární školy. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 130-133. ISBN 978-80-8105-224-8.
- SILVERMAN, David, 2000. *Ako robiť kvalitatívny výskum*. Bratislava: Ikar. ISBN 80-551-0904-4.
- SMETANOVÁ, Eva, 2011. Cudzojazyčná edukácia a jej vplyv na formovanie hodnôt vysokoškolských študentov. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 134-136. ISBN 978-80-8105-224-8.
- STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBINOVÁ, 1999. *Základy kvalitatívneho výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert. ISBN 80-85834-60-X.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitatívny výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-313-0.
- TICHÁ, Zuzana, 2011. Formování hodnotové orientace mládeže prostřednictvím předmětu projektování volnočasových aktivit. In: *Pedagogica actualis II. Hodnoty a ich odraz vo vysokoškolskom vzdelávaní*. Trnava: UCM, s. 137-140. ISBN 978-80-8105-224-8.
- VONKOMER, Ján, 1991. *Dotazník na zisťovanie hodnotových orientácií, postojev a motivácie k výkonu (Ho - Po - Mo)*. Bratislava: Psycho-diagnostika.

Media społecznościowe jako źródło wsparcia dla rodziców dzieci z wadą słuchu

Social Media as a Source of Support for Parents of Children with Hearing Impairment

Ewa FLORIAN

Dr Ewa Florian
Katedra Socjologii
Instytut Nauk Socjologicznych i Pedagogiki
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
E-mail: ewa_sadurska@sggw.pl

Abstrakt

Celem poniższego artykułu jest zobrazowanie sposobu, w jaki nieformalne grupy wsparcia zakładane w mediach społecznościowych mogą być źródłem wsparcia dla rodziców dzieci z wadą słuchu. Głównym założeniem przyjętym przez autorkę jest stwierdzenie, że znalezienie się w sytuacji kryzysowej, jaką jest niewątpliwie diagnoza niedosłuchu u własnego dziecka, wymaga uzyskania wielu różnych rodzajów wsparcia, zarówno formalnego, jak i nieformalnego, do których dostęp jest jednak często ograniczony terytorialnie, finansowo czy czasowo. Członkostwo w grupach wsparcia w mediach społecznościowych pozwala ominąć te przeszkody i uzyskać pomoc wtedy, kiedy jest potrzebna od ludzi, którzy prawdopodobnie przeszli przez to samo i mają podobne doświadczenia. Część empiryczna powstała w oparciu o analizę wypowiedzi i komentarzy zamieszczanych przez członków jednej z takich grup. Przeprowadzona analiza pokazuje, że najczęściej poszukiwanymi typami wsparcia są wsparcie informacyjne i instrumentalne. Nieodzownym elementem uczestniczenia w tego typu grupie jest również chęć podzielenia się smutkami i radościami oraz zbudowanie nowej roli społecznej, jaką jest bycie rodzicem dziecka z niedosłuchem (wsparcie wartościujące i emocjonalne).

Słowa kluczowe: Nieformalne grupy wsparcia. Sytuacja kryzysowa. Media społecznościowe. Niedosłuch.

Abstract

The purpose of this article is to illustrate how informal support groups based on social media can be a source of support for parents of children with hearing disabilities. The main assumption of the author is that the crisis requires obtaining many different types of support, both formal and informal, but to which access is often, territorially, financially or temporarily limited. Membership in social media support groups makes it possible to overcome these obstacles and get help when needed from people who have probably gone through the same and have similar experiences. The empirical part was based on the analysis of the statements of members of one of these groups. The analysis shows that the most frequently types of support are information and instrumental support. Participation in this group also includes the desire to share sadness and joy and to build a new social role for the parents of a children with hearing disabilities (assessment and emotional support).

Keywords: Informal support groups. Crisis situation. Social media. Hearing impairment.

Wstęp

W ciągu ostatnich lat zauważyć można rosnącą popularność, a co za tym idzie znaczenie mediów społecznościowych. Już

prawie 3,5 miliarda osób na całym świecie używa mediów społecznościowych, co stanowi około 45% populacji świata. W Polsce liczba użytkowników mediów społecznościowych wynosi obecnie ponad

18 milionów (47% populacji). Polacy w mediach społecznościowych spędzają średnio 1,45 godziny na dobę. Jednym z najbardziej popularnych portali jest Facebook - używa go 85% polskich internautów (Digital 2019). Jego popularność wynika z wielu różnych czynników. Jednym z nich jest możliwość zrzeszania się ludzi borykających się z podobnymi problemami w grupy samopomocowe. Poniższy artykuł jest próbą zobrazowania sposobu, w jaki jest jedną z najbardziej popularnych grup tego typu w przestrzeni Internetu. Do pozostałych można zaliczyć między innymi: „Implant słuchowy - wada słuchu - niedosłuch - porady - rehabilitacja”, „Dzieci z niedosłuchem i ich rodzice łączmy się”, „Implantowcy”, „Słyszeć bez granic”, „Razem dla słuchu”. Wszystkie z nich oferują swoim członków pomoc i doradztwo w zakresie diagnostyki, leczenia czy terapii dzieci mających problem ze słuchem i są nieocenionym źródłem wiedzy dla osób, które po raz pierwszy spotykają się z problemem głuchoty w swoim życiu.

Niedosłuch dziecka jako sytuacja kryzysowa

Stwierdzenie u dziecka niepełnosprawności jest dla rodziców sytuacją niezwykle trudną, często bardzo ciężką do zaakceptowania. Towarzyszy jej lęk, niedowierzanie, żal, rozpacz, smutek, niepokój. Jest to sytuacja podobna do tej, której doświadczają ludzie w następstwie wypadków losowych lub innych nieszczęść spotykających ich samych lub osób im najbliższych. W momencie, kiedy rodzice dowiadują się, że ich dziecko ma niedosłuch, pojawia się u nich tzw. reakcja kryzysowa, którą można zdefiniować jako stan dezorganizacji, w którym człowiek doświadcza zniweczenia ważnych celów życiowych lub głęboko sięgającego

media społecznościowe stanowią nieformalne źródło wsparcia dla rodziców dzieci z wadą słuchu. Tekst powstał w oparciu o analizę wypowiedzi zamieszczanych przez członków jednej z takich grup: „Niedosłuch u dzieci - doświadczenia, rehabilitacja, informacje”. Grupa ta, jak opisali to jej twórcy, powstała 17 maja 2014 roku „z myślą o stworzeniu kolejnego miejsca w internecie dla rodziców dzieci z niedosłuchem”. Na dzień dzisiejszy zrzesza 5760 członków i zaburzenia swojego cyklu życiowego i metod radzenia sobie z czynnikami stresującymi (Brammer 1985, in: James a Gilliland 2004, s. 25). Kryzys może być postrzegany jako ostry rozstrój emocjonalny, wpływający na zdolność emocjonalnego, poznawczego i behawioralnego posługiwania się dotychczas stosowanymi sposobami rozwiązywania problemów. W tym ujęciu źródła, objawy i skutki kryzysu oraz odpowiednie działania zmierzające do opanowania kryzysu są ze sobą ściśle powiązane i tworzą jedną funkcjonalną całość. Podobną definicję oferują Richard K. James i Burt E. Gilliland, kiedy opisują kryzys jako „odczuwanie lub doświadczenie wydarzenia bądź sytuacji jako trudności nie do zniesienia, wyczerpującej zasoby wytrzymałości i naruszającej mechanizmy radzenia sobie z trudnościami” (2004, s. 26). Według nich, u osób które nie otrzymają odpowiedniego wsparcia, może dojść do poważnych zaburzeń funkcjonowania afektywnego, poznawczego i behawioralnego.

Reakcje człowieka w kryzysie sytuacyjnym (losowym), który jest zazwyczaj nieprzewidywalny, nagły i intensywny, układają się w czterofazowy schemat: faza szoku (pozbawione sensu działania osoby, jej odrętwienie, zaburzenie kontaktu z nią oraz obserwowany u niej mechanizm zaprzeczania), faza reakcji emocjonalnej (w wyniku osadzonej w silnej obudowie emocjonalnej konfrontacji z nową rzeczy-

wistością osoba próbuje się do niej adaptować, stosując jednak przy tym mechanizmy obronne, takie jak zaprzeczanie, wyparcie czy racjonalizację; jeśli w porę uzyska odpowiednie wsparcie, jej poziom emocji będzie się stopniowo obniżał i możliwa stanie się refleksja na temat przyczyn i konsekwencji doświadczonego kryzysu, jeśli natomiast osoba znajdzie się w pustce społecznej, istnieje niebezpieczeństwo fiksacji i przejścia kryzysu w stan chroniczny), faza pracy nad kryzysem (reakcje emocjonalne są mniej intensywne i nie tak częste, osoba stopniowo uwalnia się od siły traumatycznych przeżyć i jej uwaga zaczyna przenosić się z przeszłości na przyszłość) oraz faza nowej orientacji (cehuje ją odbudowa poczucia własnej wartości, podejmowanie nowych aktywności, ról i zadań oraz wzbogacenie doświadczenia życiowego wydarzeniem traumatycznym) (Badura-Madej 1999, s. 22-23). Przebieg kolejnych faz, ich intensywność i czas trwania bywa u rodziców różny, co zależy nie tylko od ich wiedzy na dany temat, ale również od struktury psychicznej rodziców i od postawy ich najbliższego otoczenia. Dlatego tak ważne jest wspieranie rodziców dzieci z niedosłuchem.

Podstawowe formy wsparcia rodziny z dzieckiem z wadą słuchu.

Praktycznie każda rodzina z dzieckiem z niepełnosprawnością, nawet najbardziej zintegrowana wewnętrznie i o wysokich możliwościach adaptacyjnych, napotyka na szereg problemów (emocjonalnych, wychowawczych, organizacyjnych, ekonomicznych, społecznych), z którymi zwykle nie jest w stanie poradzić sobie sama. Podstawowym warunkiem uzyskania wsparcia jest zatem przynależność lub dostęp jednostki do sieci społecznych, które tego typu wsparcia mogą udzielić. Tak zdefiniowane sieci wsparcia (systemy

wsparcia) mogą powstawać w ramach najbliższej rodziny, przyjaciół, znajomych, sąsiadów, wolontariuszy, innych rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi, itd. (tzw. wsparcie naturalne), jak również w ramach instytucji rządowych i pozarządowych oferujących pomoc osobom z niepełnosprawnością i ich rodzinom (tzw. wsparcie instytucjonalne) (por. Minczakiewicz 2004). Główne kategorie wsparcia społecznego wymienia Kmiecik-Baran (1995) i zalicza do nich wsparcie: emocjonalne (dawanie osobie do zrozumienia, że zawsze może liczyć na inną osobę, że w każdej chwili zostanie udzielona potrzebna pomoc), wartościujące (komunikaty wskazujące na wartość drugiego człowieka oraz jego możliwości, które są istotne dla prawidłowego funkcjonowania danej grupy społecznej), instrumentalne (dostarczanie konkretnej pomocy i usług) oraz informacyjne (udzielanie rad oraz przekazywanie ważnych informacji). Podobny podział proponuje Maciarz (1993), gdy pisze o wsparciu psychoemocjonalnym, rehabilitacyjnym, opiekuńczym, wychowawczym, socjalno-usługowym oraz informacyjnym.

Świadomość obecności innych, którzy są otwarci na nasze problemy i gotowi udzielić nam pomocy daje poczucie bezpieczeństwa, przywraca wiarę w sens życia oraz motywuje do działania na rzecz poprawy jakości życia dziecka z niepełnosprawnością, a także całej jego rodziny (Sakowicz-Boboryko 2009, s. 404). Oprócz informacji zaczerpniętych ze specjalistycznych książek czy czasopism na temat np. otolaryngologii czy surdologii, rodzice potrzebują praktycznych rad udzielanych na bieżąco, np. od lekarza specjalisty, który może udzielić im informacji na tematy wady słuchu ich dziecka, rehabilitacji oraz możliwości wszczepienia implantu ślimakowego lub zastosowania aparatów słuchowych, czy terapeutów wprowadzających dziecko oraz jego rodziców w cały system opieki psycholo-

giczno-pedagogicznej. Rodzice mogą uczestniczyć w szkoleniach, kursach czy warsztatach mających na celu zapoznanie ich ze złożoną problematyką bycia rodzicem dziecka z niedosłuchem. Istotną rzeczą jest też zapewnienie rodzicom opieki ze strony porani specjalistycznych, a także wsparcia socjalno-bytowego. Jak pisze E. Rutkowska, kompleksowa rehabilitacja dziecka z niedosłuchem zależy od „płynnej wymiany informacji między podmiotem działań i poszczególnymi członkami szeroko rozumianych zespołów rehabilitacyjnych, w składzie których należy wymienić [...] wszystkich, którzy kształtują relacje społeczne [...]” (2012, s. 41).

Nieocenioną pomoc stanowi również doświadczenie przekazywane przez rodziców, którzy przeszli już tę drogę, a obecnie występują w charakterze doradców rodzicom dzieci głuchych. Tego typu wsparcie zdeterminowane jest jednak kilkoma czynnikami, m.in. częstotliwością kontaktów z tymi rodzinami. Spotkania twarzą w twarz mają miejsce najczęściej przy okazji wizyty z dzieckiem w poradni specjalistycznej, w szpitalu, podczas turnusu rehabilitacyjnego czy podczas cotygodniowych grupowych zajęć terapeutycznych (np. logorytmika, gordonki, itp.). Jest wtedy okazja do wymienienia się doświadczeniami oraz uzyskania wieloaspektowej pomocy dotyczącej kwestii związanych z wyborem najlepszego ośrodka medycznego, najlepszych specjalistów czy sposobów rehabilitacji, aparatów, implantów czy kwestii formalno-prawnych (przepisów dotyczących ubiegania się o zasiłek, zapomogę, świadczenie, dopłatę do aparatów, itd.). Wszystkie wyżej opisane formy wsparcia mają jeden podstawowy mankament - są albo jednorazowe, albo sporadyczne, a w najlepszym wypadku cotygodniowe. Pojawia się zatem pytanie o to, co dzieje się w sytuacjach, kiedy rodzic potrzebuje określonej informacji, ale dostęp do niej

jest utrudniony ze względu na ograniczenia czasowe lub przestrzenne. Odpowiedzią zdają się być właśnie dedykowane grupy wsparcia w mediach społecznościowych, których członkowie w każdej chwili mogą „poratować” poradą lub udzielić niezbędnych informacji. Wzajemna pomoc i gotowość wysłuchania oraz zrozumienia drugiej osoby to obok funkcji edukacyjnej podstawowe zadania grup samopomocy. Ostatnia część artykułu przybliży właśnie jedną z takich grup.

Media społecznościowe jako źródło wsparcia dla rodziców dzieci z niedosłuchem - studium przypadku.

Analizowana grupa „Niedosłuch u dzieci - doświadczenia, rehabilitacja, informacje” powstała 17 maja 2014 roku, na dzień dzisiejszy (tj. 11. stycznia 2020) zrzesza 5760 członków i jest jedną z najbardziej popularnych grup tego typu w przestrzeni Internetu. Jej myślą przewodnią jest „stworzenie kolejnego miejsca w internecie dla rodziców dzieci z niedosłuchem”. Motto to podkreśla jej dobrowolność, otwartość komunikacji, atmosferę akceptacji, która ma zachęcić jej członków do dzielenia się swoimi problemami, zmartwieniami, ale również sukcesami czy radościami. Tego typu otwarta komunikacja ma w założeniu pomóc szybciej znaleźć rozwiązanie problemu, a w trudnych sytuacjach udzielić wsparcia i dostarczyć cennych informacji na temat życia z niedosłuchem czy implantem słuchowym. Osoby należące do grupy mają poczucie, że nie są sami ze swoimi trudnościami i zawsze zostaną zrozumiani, bo pozostali jej członkowie mają za sobą podobne przejścia i dylematy. Zebrany materiał empiryczny, tj. wypowiedzi członków danej grupy z sześciu miesięcy (lipiec 2019-styczeń 2020), zdaje się potwierdzać tak sformułowany zakres oferowanego wsparcia. Szczegółowy opis dostarczanego

wsparcia bazujący na kategoriach wsparcia społecznego zaproponowanych przez Kmiecik-Baran został opisany poniżej.

Najczęstszym rodzajem poszukiwanego wsparcia przez członków grupy było wsparcie informacyjne. Dotyczyło ono między innymi takich tematów jak: diagnostyka niedosłuchu (przyczyny niedosłuchu, ośrodki diagnostyczne, typy badań, ich wady i zalety, badania genetyczne, czas oczekiwania, przeciwwskazania, badania prywatne), aparaty słuchowe (sprzedaż/kupno, wymiana, ubezpieczenie, dofinansowanie, wybór, protetycy, wkładki uszne, codzienne życie z aparatem, awarie aparatów), implanty słuchowe (zalety i wady, operacje, procedury, ośrodki wszczepiające implanty, codzienne życie z implantem, awarie implantów, kolejka oczekiwania, ubezpieczenia), kwestie formalno-prawne (czas oczekiwania na komisję orzekającą o niepełnosprawności, jak wygląda, ile trwa, jak można się odwołać od jej decyzji, wyrób orzeczenia i legitymacji, istniejące przywileje dla dzieci i rodziców dzieci niepełnosprawnych, uzyskanie zasiłku pielęgnacyjnego, świadczenia pielęgnacyjnego, odliczanie ulgi rehabilitacyjnej od podatku, uzyskanie dofinansowania z NFZ, PFRON, procedura zdobycia zaświadczenia w ramach tzw. „Ustawy za życiem” i przywileje z nią związane, rozliczanie faktur), terapia (zajęcia z zakresu wczesnego wspomagania rozwoju – WWR: jak je uzyskać, co to takiego, terapie sensoryczne, rehabilitacja ruchowa, turnusy rehabilitacyjne), edukacja (zabawki edukacyjne, nauka języka migowego, wybór przedszkola i szkoły – specjalna, integracyjna czy ogólnodostępna, adaptacja dzieci w szkole, podejście nauczycieli do dzieci z orzeczeniem).

Drugi rodzaj wsparcia – wsparcie instrumentalne – najczęściej dotyczył aparatów i implantów (wymiana, pożyczenie, naprawa), kontaktu z ośrodkami (poszukiwanie numeru telefonu do konkretnego

ośrodka lub konkretnego lekarza), sprzedaży lub wymiany zabawek edukacyjnych pomiędzy członkami grupy, dzielenie się „patentami” wspierającymi rozwój mowy, prośbami o analizę wyników badań na podstawie zamieszczonych zdjęć. W tej kategorii znalazły się również ogłoszenia o zgubionych i znalezionych aparatach lub procesorach, prośby o napisanie odwołania do sądu odnośnie nieprzyznania punktu 7 i 8 na orzeczeniu niepełnosprawności czy pytania, jak wypełnić wnioski i co wpisać w konkretnej rubryce.

Trzeci i czwarty typ wsparcia: wsparcie wartościujące i emocjonalne pojawiały się najrzadziej i raczej w komentarzach do oryginalnych pytań czy postów. Przykładem wsparcia wartościującego, wskazującego na wartość drugiego człowieka oraz jego możliwości, były wypowiedzi podkreślające rolę rodzica w terapii dziecka, np. poprzez prowadzenie terapii w domu przez mamę lub tatę. Prośby o wsparcie emocjonalne ujawniały się w wypowiedziach rodziców, którzy dopiero co dowiedzieli się o niedosłuchu własnego dziecka, byli w fazie szoku i chcieli podzielić się swoim strachem i lękami. Pojawiały się także pytania o spotkanie się danego dnia w danym ośrodku (np. na badaniach lub operacji w danym szpitalu), żeby „spotkać bratnią duszę”, ponieważ się boją, stresują. Wsparcie emocjonalne to również wsparcie w chwilach szczęścia i danie otuchy innym rodzicom. Członkowie grupy zamieszczali między innymi zdjęcia dzieci po operacjach wszczepu implantu z komentarzem „dzielna wojowniczką”, na co inni gratulowali im i życzyli zdrowia. Zamieszczane też były krótkie filmiki pokazujące, jakie postępy w mowie robią ich dzieci. Także rodzice, którzy mówili o swojej decyzji nauczania się języka migowego, byli przez innych wspierani i chwaleni. Kilka razy wklejone zostały linki do ciekawych artykułów na temat rozwoju medycy, nowych metod leczenia, rozwoju technologii.

Podsumowanie

Rodzice dzieci z niedosłuchem sami potrzebują wsparcia. To od nich w dużej mierze zależy, jak dziecko poradzi sobie w budowaniu własnej tożsamości oraz funkcjonowaniu w świecie osób słyszących i głuchych. Dlatego tak ważne jest, aby wsparcie, które dostają, dawało im siłę na walkę z codziennymi przeciwnościami losu i obejmowało swoim zakresem jak najwięcej sfer ich funkcjonowania. Grupy nieformalne w mediach społecznościowych i wsparcie, które oferują, wydają się być odpowiedzią na wszelkie braki lub mankamenty wsparcia zarówno formalnego, jak i nieformalnego. Dzięki nim, członkowie grupy mogą uzyskać pomoc wtedy, kiedy jest potrzebna od ludzi, którzy prawdopodobnie przeszli przez to samo i mają podobne doświadczenia. W ten sposób rodzice dzieci z niedosłuchem lepiej mogą poradzić sobie z sytuacją kryzysową, jaką bez wątpienia jest diagnoza o niedosłuchu własnego dziecka.

Zoznam bibliografických odkazov

- BADURA-MADEJ, Wanda, 1999. Podstawowe pojęcia teorii kryzysu i interwencji kryzysowej. In: W. BADURA-MADEJ, ed. *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej. Poradnik dla pracowników socjalnych*. Katowice: Biblioteka Pracownika Socjalnego. ISBN 978-83-7164-826-7.
- BIEŃKOWSKA, Katarzyna a Małgorzata ZABORNIĄK-SOBCZAK, 2014. Wsparcie społeczne i jego związek z kształtowaniem się postaw rodzicielskich wobec dzieci z wadą

- słuchu. In: *Niepełnosprawność*. Vol. 13, pp. 139-152.
- JAMES, Richard. K. a Burl E. GILLILAND, 2004. *Strategie interwencji kryzysowej*, tłum. A. Bidziński. Warszawa: PARPA. ISBN 8388075470.
- KEMP, Simon, 2019. *Digital 2019* [online]. [cit. 2020-11-01]. Dostępne z: <https://datareportal.com/reports/digital-2019-poland>
- KMIECIK-BARAN, Krystyna, 1996. Skala wsparcia społecznego. Teoria i właściwości psychomotoryczne. In: *Przegląd Psychologiczny*. Vol. 1/2, no. 38, pp. 201-214. ISSN 0048-5675.
- MACIARZ, Aleksandry, 1993. Wspomaganie rodziny w wypełnianiu podmiotowej roli w wychowaniu i rehabilitacji dzieci. In: R. KOSTECKI a A. MACIARZ, eds. *Podmiotowa rola rodziców w rehabilitacji dzieci niepełnosprawnych*. Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- MALIK, Natalia, 2018. Formy wsparcia społecznego udzielanego dzieciom z wadą słuchu przez słyszących i głuchych rodziców. *Biblioteka Współczesnej Myśli Pedagogicznej*, s. 111-120.
- MINCZAKIEWICZ, Elżbieta, 2004. Dylematy diagnozy i pomiaru efektów wsparcia społecznego rodzin wychowujących dziecko z zespołem Downa. In: Z. PALAK a Z. BARTKOWICZ, eds. *Wsparcie społeczne w rehabilitacji i resocjalizacji*. Lublin: UMCS.
- RUTKOWSKA, Elżbieta, 2012. Wsparcie jako element rehabilitacji kompleksowej osób z niepełnosprawnością. In: *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*. Vol. 3, no. 4, pp. 39-52. ISSN 2084-7734.
- SAKOWICZ-BOBORYKO, Agnieszka, 2009. Społeczna sieć wsparcia rodzin z dziećmi z wadą słuchu. In: J. IZDEBSKA a J. SZYMANOWSKA. *Dziecko w zmieniającej się przestrzeni życia. Obrazy dzieciństwa*. Białystok: Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyte, s. 401-412. ISBN 978-83-61209-34-8.

RECENZIE

Trh práce a ženy zažívajúce násilie v párových vzťahoch

Ľubica Libáková a Monika Bosá

Miriama ŠARIŠSKÁ

Mgr. Miriama Šarišská
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: miriama.sarisska1@gmail.com

„Problematika násilia páchaného na ženách je v súčasnej spoločnosti vnímaná ako aktuálny, celosvetový, práva žien porušujúci negatívny sociálny jav“ (Libáková a Bosá 2018, s. 5). Týmto slovom autorky začínajú monografiu s názvom *Trh práce a ženy zažívajúce násilie v párových vzťahoch*. Citované slová upriamujú pozornosť na alarmujúci patologický spoločenský jav objavujúci sa v párových vzťahoch. Násilie, ktorému je v monografii venovaný široký priestor je oblasťou, ktorá si vyžaduje nielen náležitú pozornosť, ale zároveň aj akt vedúci k pozitívnej zmene vo vzťahu k jeho obetiam. Cieľ monografie je prezentovaný ako analýza „vzájomného vzťahu zamestnania/kariéry a násilia v párovom vzťahu s dôrazom na možnosti a špecifická sociálnej práce v kontext kariérového poradenstva pri riešení problematiky rodovo podmieneného násilia“ (Libáková a Bosá 2018, s. 5).

Monografia autoriek ponúka tri kapitoly, ktoré nadväzne prezentujú výsledky jednotlivých analyzovaných vedeckých celkov danej problematiky. Prvá kapitola je venovaná oblasti trhu práce, a to rodovou optikou, ktorá umocňuje faktickosť znevýhodnenia žien v tomto priestore.

Rodová optika je reflektovaná prostredníctvom interpretácie rodu a rodových stereotypov, ktoré podľa autoriek spôsobujú neschopnosť žien dosiahnuť rovnaké práva v spoločnosti ako majú muži. Rodová segregácia je následne vymedzená ako ďalší jav potvrdzujúci rodovú nerovnosť aj v oblasti trhu práce. „Stereotypné predstavy vytvárajú dojem, že zatiaľ čo osudom žien je starostlivosť o deti a domácnosť, sebarealizácia mužov sa dotýka predovšetkým platenej práce“ (Libáková a Bosá 2018, s. 10). Analýza daných poznatkov ponúka čitateľom objasnenie legislatívnych rámcov *Slovenskej republiky*, ktoré sú reprezentantmi rovnakého zaobchádzania. Ide pritom o *Zákon č. 365/2004 Z. z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou* (anti-diskriminačný zákon). V kontexte práce autorky spomínajú aj *Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti* a tiež *Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce*. Následne analyzovaná problematika diskriminácie pokrýva viaceré roviny ako zamestnanecká, mzdová, profesijná a diskriminácia k ľudskému kapitálu. Konceptia rodu, ktorú autorky v mono-

grafii prezentujú vedie k upozorneniu na jej nevyhnutné miesto pre posúdenie vzťahu zamestnania/kariéry a násilia v partnerských vzťahoch. Kapitola ponúka čitateľom odborný prehľad o problematike rodovej nerovnosti a diskriminácii v oblasti trhu práce, pričom akcentuje postavenie žien ako znevýhodnené v tomto smere.

Druhá časť monografie je orientovaná na ženy ako obeť násilia a v konkrétnejšej rovine na analýzu rodovo podmieneného násilia. Uvedené poznatky reflektujú rodovo podmienené násilie z viacerých pohľadov, ako je historický medzník feministických hnutí, ktoré sa začali touto problematikou zaoberať v 60. a 70. rokoch 20. storočia, alebo ide o výskumné zistenia, ktoré prezentujú výsledky v podobe vysokých percent žien, ktoré zažili rôzne formy násilia v partnerskom vzťahu. Autorky prezentujú definíciu rodovo podmieneného násilia ako činov smerujúcich k osobe z dôvodu pohlavia, rodu, rodovej identity alebo vyjadrenia a pod. *Definícia pojmov v oblasti rodovo-podmieneného a domáceho násilia* 2017, in: Libáková a Bosá 2018). Znepokojujúcim faktom v tomto patologickom jave je jeho priebeh, ktorý je demonštrovaný 4 fázami, ktoré v sebe zahŕňajú samotný násilný akt a neskôr ospravedlnenie a milujúce správanie. V tomto kontexte autorky na základe prezentovaných teoreticko-výskumných úvah reflektujú zameranie sa na výskum rodovo podmieneného násilia v kontexte trhu práce za nedostatočný, resp. za absentujúci. Za nedostatočnú považujú autorky aj diskusiu na tému dôsledkov rodovo podmieneného násilia na kariéru žien. V rámci druhej kapitoly je prezentovaných niekoľko výskumov zameraných na danú problematiku a zároveň vlastný výskum autoriek. Prezentácia výstupov spočíva v uvádzaní naratívnych výpovedí respondentov a respondentiek na základe čoho si čita-

teľ dokáže vytvoriť ucelený obraz o situácii ženy ako obeť násilia v spojitosti s jej uplatnením na trhu práce. Vo výpovediach sú reflektované pocity, prežívanie a osobnosť takýchto žien a zároveň aj konkrétne spôsoby rodovo podmieneného násilia zo strany partnera, ktoré znemožňuje žene byť úspešnou v zamestnaní a znehodnocuje jej celkové pracovné uplatnenie a kariérny rast.

V rámci tretej kapitoly je zámerom predstaviť čitateľom kariérové poradenstvo ako nástroj pri práci so ženami zažívajúcimi násilie vo vzťahu k uplatneniu sa na trhu práce, alebo v rámci udržania súčasnej pracovnej pozície. Na základe analýzy teoretických koncepcií kariérového poradenstva pre ženy zažívajúce násilie v kontexte sociálnej práce autorky prezentujú jeho významnosť v troch rozsiahlych podkapitolách. *„Sociálna práca a kariérové poradenstvo pre ženy zažívajúce násilie predstavuje možnosť posilnenia nielen spôsobilosti a schopností žien zažívajúcich násilie, ale aj zefektívnenia sociálnych sietí v pracovnom prostredí. ... V kariérovom poradenstve pre ženy zažívajúce násilie je potrebné zohľadniť špecifiká, ktoré táto cieľová skupina má. Prioritou je rodovo citlivý prístup vrátane poznatkov o násilí na ženách, ale aj zvýšené nároky, ktoré na poradkyne kladie nutnosť spolupráce s ďalšími pomáhajúcimi profesionálkami spolupracujúcimi s klientkou zažívajúcou násilie“* (Libáková a Bosá 2018, s. 69).

Súhrne je možné konštatovať, že predmetná monografia ponúka ucelené poznatky o problematike rodovo podmieneného násilia vo vzťahu ku zamestnaniu či kariére. Opisuje vplyv násilného vzťahu na prácu ženy alebo na jej uplatnenie na trhu práce. Vychádza pri tom z teoretických a výskumných zistení, pričom reflektuje zahraničnú a slovenskú prax. Autorky v rámci celej monografie uplatňujú rásny rétorický jazyk, ktorým vyzdvihujú dôležitosť a podstatu skúma-

nej problematiky rodovo podmieneného násilia. V monografii je akcent namierený vo vzťahu k vnímaniu rodu ako takého v spoločensky meniacich sa podmienkach. Následne sú reflektované poznatky vychádzajúce z odbornej spisby vo vzťahu k rodovej rovnosti a nerovnosti, rodovej identite, rodovým stereotypom a diskriminácii ako javu, ktorý sa s týmto konceptom najčastejšie spája. Významná časť monografie predstavuje výskumné zistenia opisujúce vybrané výpovede respondentov a respondentiek vo vzťahu k ženám zažívajúcim násilie a ich ťažkostiach spojených s uplatnením na trhu práce.

Monografia sa v posledných častiach venuje oblasti kariérového poradenstva ako efektívnej a vhodnej metóde pri práci s touto cieľovou skupinou. V tomto kontexte v monografii absentujú aj ďalšie

nástroje, ktoré je možné v rámci vybraného spoločenského problému a vo vzťahu k danej cieľovej skupine uplatniť. Tým vzniká pre autorky priestor pre ďalšie skúmanie a teoreticko-praktické ukotvenie problematiky rodovo podmieneného násilia v kontexte trhu práce. Záverom je možné oceniť zámer autoriek venovať sa tejto problematike, nakoľko sa prikláňame k názoru, že ide o náročné situácie v živote klientok, ktoré si vyžadujú dávku odvahy pri ich riešení.

Informácia o publikácii:

Ľubica Libáková a Monika Bosá. Trh práce a ženy zažívajúce násilie v párových vzťahoch. 2018. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-555-1942-5.

Slovo ako terapeutický úkon a terapia ako tvorba: Výber z publikácií, statí a prednášok

Jozef Kredátus

Martin KNUROVSKÝ

Mgr. Martin Knurovský
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: Martin.Knurovsky@smail.unipo.sk, martinknurovsky0@gmail.com

Jozef Kredátus je slovenský a medzinárodne uznávaný odborník v oblasti sociálnej práce, psychológie a sociológie. Prvý docent sociálnej práce so zameraním na pedagogickú činnosť venujúci sa sociálnej práci so závislými, rodinnej problematike, psychoterapii empatickej a asertívnej komunikácii a hlavne socioterapii. Zakladateľ prvej *Linky dôvery na Slovensku* a významný člen *Expertnej komisie pre prevenciu, liečbu a resocializáciu drogových závislostí pri Výbore ministrov Slovenskej republiky pre závislosti a kontrolu drog* (1999-2005).

Naším zameraním je priblížiť publikáciu tohto významného odborníka, ktorá je primárne venovaná prevencii závislosti od drog a jej liečbe. Prínosom je spracovanie reálnych poznatkov, skúseností a prípadov z aktívnej kariéry autora ako terapeuta v socioterapeutickom klube *Humenský Klus*.

Publikácia pozostáva zo štyroch kapitol. Prvá kapitola je venovaná závislosti od drog vo všeobecnosti. V druhej kapitole sa autor venuje vzniku socioterapeutického klubu a jeho zameraniu v oblasti prevencie a doliečovania drog. Predpo-

sledná kapitola je venovaná vzniku *Prvej Linky dôvery na Slovensku* a štvrtá kapitola obsahuje odkaz bývalým kolegom a kolegyniam, budúcim sociálnym pracovníkom, psychológom, či pedagógom zameraný na dôležitosť ich profesie. V úvode publikácie sa autor zameriava na celkovú klasifikáciu drog, ich druhy, účinky či dopad. Ďalej sa zameriava na formy závislosti a ich vplyv na osobný a spoločenský život. V tejto časti je pozornosť venovaná aj prevencii a liečbe drogovej závislosti, aké sú jej možnosti, formy a koho požiadať o pomoc. Čitateľ má možnosť zamyslieť sa, ako by riešil vzniknutú situáciu klienta závislého od drog prostredníctvom uvedených prípadov z praxe autora. Súčasťou prvej kapitoly je aj práca s rodinou závislého klienta a možnosti ako efektívne skvalitniť komunikáciu abstinenta.

Druhá kapitola predstavuje jeden z prvých socioterapeutických klubov s názvom *Humenský Klus*. Hlavne priblížiť jeho vznik, začiatky a fungovanie socioterapeutického klubu. Táto kapitola je doplnená o prierez celkovej histórie *Humenského Klusu*, jeho významných členov a dôležitých, či pamätných udalostí.

Súčasťou je pozornosť venovaná rodine ako centru pozornosti terapeutickému starostlivosti *Klusu v Humennom*.

Obsah tretej kapitoly je venovaný prvej *Linke dôvery* v *Slovenskej republike* ako jednej z nástrojov pomoci ľuďom v krízových, či nezvládnuteľných situáciách. Kapitola obsahuje hlavne vznik, poslanie a podstatu *Linky dôvery*. Terapeutické postupy na *Linke dôvery*, vznik ďalších liniek dôvery na *Slovensku*, psychosociálne aspekty liniek dôvery a pod. Významné sú autentické záznamy *Linky dôvery*, čo vytvára predstavu o práci terapeuta s klientom.

Štvrtá kapitola s názvom terapeut/ka a jeho/jej sociálny potenciál, odkazy kolegyniam a kolegom vyzdvihuje dôležitosť práce sociálnych pracovníkov a iných pomáhajúcich profesionálov. Zdôrazňuje ich potrebu a význam pri práci s klientom v život ohrozujúcej situácii. Autor približuje aj vnímanie sociálnych pracovníkov verejnosťou

a porovnáva ich vnímanie, predstavy a mýty.

Za prínosné v tejto publikácii považujeme reálne prípady, rozhovory terapeuta s klientom, čo umožňuje čitateľovi predstavu o práci na *Linke Dôvery*. Súčasťou publikácie sú aj kresby a ilustrácie klientov pri terapiách v socioterapeutickom *Klube Klus* a fotografie nie len práce terapeutov s klientmi závislými od drog či alkoholu. Autor v publikácii uvádza aj významné výskumy a zistenia v oblasti závislostí v ponúkajúcej diskusii.

Veríme, že publikácia si nájde svojich čitateľov tak v radoch študentov či odborníkov v pomáhajúcich profesiách.

Informácia o publikácii:

Jozef Kredátus. Slovo ako terapeutický úkon a terapia ako tvorba: Výber z publikácií, statí a prednášok. 2019. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove. ISBN 978-80-89721-47-4.

Sociálna práca ako rizikové povolanie. Vybrané aspekty rizík na pozadí hypermoderny

Anna Jašková, Antónia Sabolová Fabianová

Martin HAMADEJ

PhDr. Mgr. Martin Hamadej, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: martin.hamadej@gmail.com

Prostredníctvom monografie ponúkajú autorky Jašková a Sabolová Fabianová odhodlanie a vnímanie výziev k prepojeniu konceptov, ktoré svojou dynamickosťou tvoria hlavnú časť hypermoderny v súvislosti so sociálnou prácou ako povolaním. Teoretický diskurz sa zameriava na vybrané sociálne riziká v sociálnej práci existujúce v zákulisí hypermoderny pričom nie je opomenutá reziliencia sociálneho pracovníka v pracovnom prostredí. Odborná verejnosť a vysokoškolskí pedagógovia a pedagogičky pomáhajúcich profesií majú prostredníctvom tejto publikácie možnosť zoznámiť sa s popísanými výskumami zameriavajúcimi sa na vnímanie účinnosti prítomných rizík v súčasnosti smerovaných na prax sociálnej práce, čo môže na sociálnych pracovníkov pôsobiť ako záťaž pri výkone ich povolania.

Autorky spracovali v súčasnosti živú, vyvíjajúcu sa problematiku, ktorá svojím zameraním patrí do profesionálneho priestoru sociálnej práce. Štruktúru monografie tvoria štyri vzájomne prepojené kapitoly. V prvej časti monografie sa autorky venujú stotožneniu rizík v sociálnej

práci prostredníctvom živých sociologických konceptov a následne popisujú otázky nových sociálnych rizík, ktoré sa stávajú centrom pozornosti sociálnej politiky. Autorky popisujú daný problém z viacerých pohľadov, pričom upozorňujú na „jednostrannosť vedeckých interpretácií“. V druhej kapitole autorky centrujú pozornosť na možné stresory v pracovnom prostredí. Koncipujú danú kapitolu v dvoch líniách. V rizikovosti profesie sociálnej práce prostredníctvom záťažových podmienok v pracovnom prostredí a osobnosti sociálnych pracovníkov prostredníctvom konceptu rozhodovania. V tejto kapitole je analyzovaná opodstatnenosť kompetencií a osobnosť sociálneho pracovníka, ako aj protektívne a rizikové zložky zvládania negatívnych situácií. V ďalšej kapitole sú popísané námety predstavujúce spôsoby zvládania hrozieb v praxi sociálnej práce prostredníctvom reziliencie ako dynamického konceptu, kde vidia autorky priestor pre tri roviny, a to oblasť pociťovanej bezpečnosti v pracovnom prostredí, „bezpečnosť na pracovisku vyžaduje starostlivosť od organizačného vedenia na každom oddelení pre každého

zamestnanca“. Work life balance, „*je dôležitým faktorom pre zachovanie dobrej odolnosti jedinca a je aj dostatočná doba oddychu*“. Psychosociálna pomoc, seba-realizácia, „*korene ľudskej odolnosti spočívajú v samoregulačných a samoregulujúcich adaptačných systémoch*“.

Vyplývajú z konceptu reziliencie, ktorý autorky chápu ako proces presadzovania a rozširovania zdrojov je reziliencia adaptáciou na nepriaznivú situáciu. Zameraním sa na spomínané tri elementy autorky predpokladajú zlepšenie proaktívnej odolnosti sociálneho pracovníka a zlepšenie efektivity pri výkone jeho povolania.

Ostatnú kapitolu tvoria príklady z praxe v kontexte sociálnych rizík. Tu autorky interpretujú výsledky realizovanej pilotnej štúdie z línie pracujúcich chudobných a problematiky migrácie ako novodobých rizík. V prvej výskumnej štúdii identifikovali, prostredníctvom obsahovej analýzy, problematiku pracujúcich chudobných, a to tak na národnej, ako aj medzinárodnej úrovni. V druhej výskumnej štúdii je prostredníctvom teoretického diskurzu skĺbená odolnosť sociálnych pracovníkov v prepojení na stratégie zvládania rizík pri práci s cieľovou

skupinou migrantov. Formulované analýzy pomáhajú k rozvoju diskusie venujúcej sa danej problematike v multidisciplinárnom rozmere, no zvlášť sociálnej práci.

Možno konštatovať, že daná monografia je zaujímavým sprievodcom v oblastiach *sociálnej práce ako rizikového povolania*. Cieľom autoriek bolo poskytnúť čitateľom a čitateľkám analyticko-syntetickú štúdiu rozvoja vedeckých poznatkov v oblasti rizík na pozadí hypermoderny, čo sa im bezpochyby podarilo. Veľkým pozitívom publikácie je jej ľahká čitateľnosť, zrozumiteľnosť a dostatočný vedomostný rámec týkajúci sa popisovanej problematiky. Kniha je prínosom nielen pre odborníkov a odborníčky, ale i laickú verejnosť a zároveň ponúka množstvo podnetných tém a otázok pre ďalších výskumníkov a výskumníčky, ktorí by sa danou problematikou chceli zaoberať.

Informácia o publikácii:

Anna Jašková a Antónia Sabolová Fabianová. Sociálna práca ako rizikové povolanie. Vybrané aspekty rizík na pozadí hypermoderny. 2018. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018. ISBN 978-80-555-1987-6.

Slovensko-nemecký a nemecko-slovenský slovník sociálnej práce

Beáta Balogová, Martina Kášová, Slavomíra Tomašiková

Martin HAMADEJ

PhDr. Mgr. Martin Hamadej, PhD.
Inštitút edukológie a sociálnej práce
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
E-mail: martin.hamadej@gmail.com

V podobe Slovensko-nemeckého a nemecko-slovenského slovníka predkladajú autorky Balogová, Kášová a Tomašiková nie len odbornej, ale i laickej verejnosti bilingválny terminologický slovník termínov. Snahou autoriek bolo tvorbou tohto slovníka v prvom rade pomôcť tým, ktorí v rámci svojej, či už profesijnej alebo záujmovej činnosti, prichádzajú do styku s termínmi z odboru sociálna práca v prepojení na nemecký jazyk. Zaujímavosťou je, že popri klasickom priradovaní pojmov 1:1 tu nachádzame aj slová patriace, či už priamo alebo nepriamo, k vyhľadávanému pojmu. Začlenené sú tu aj koncepty vyplývajúce z komunikácie v súčasnosti aktuálnych sociálnych tém či komunikácie v rôznych inštitúciách spadajúcich do poľa sociálnej práce.

Sociálna práca je teoreticko-praktickou činnosťou zameriavajúcou sa na odhaľovanie, zmiernenie a riešenie širokej škály sociálnych problémov a sociálneho fungovania, pričom dochádza k prelínaniu s inými odbornými, čo podčiarkuje neľahkú úlohu autoriek pri tvorbe daného diela.

Pri formovaní prekladového slovníka vychádzali autorky v prevažnej miere z Poľsko-slovenského a slovensko-poľského slovníka B. Balogovej, obohatením o nemecké heslá zo slovníka Krečneyová – Krečney, 2002. Právoekonomika. Bratislava, a často používaných termínov z webovej stránky www.sociopoist.sk. Dielo tohto charakteru môžeme vnímať nielen ako súbor informácií, ale zároveň ako ukazovateľ trendov v sociálnej práci. Zachytáva totiž najmodernejšie trendy a termíny využívané nie len v sociálnej práci, ale aj iných pomáhajúcich profesiách, čo s určitosťou vedie k rozvoju tejto samostatnej vednej disciplíny. Veríme, že tento slovník bude mať pozitívny vplyv i na samotný výkon praxe sociálnej práce, a to nielen v tunajších podmienkach.

Informácia o publikácii:

Beáta Balogová, Martina Kášová a Slavomíra Tomašiková. Slovensko-nemecký a nemecko-slovenský slovník sociálnej práce. 2019. Prešov: FF PU v Prešove. ISBN 978-80-555-2203-6.

SPRÁVY Z PODUJATÍ IESP

3. Prešovské kazuistické fórum

10. október 2019

Peter GARBARČÍK

Už po tretíkrát organizované *Prešovské kazuistické fórum*, ktoré sa už tradične konalo v októbri (10. 10. 2019) poskytlo opäť ideálny priestor pre odbornú výmenu názorov v predmetnej problematike. Aktuálny ročník vedeckého sympózia, ktoré bolo organizované Inštitútom edukológie a sociálnej práce FF PU v Prešove nieslo názov „*Formálna a neformálna starostlivosť*“ a od iných ročníkov bolo obohatené o slávnostný krst publikácie doc. PhDr. Jozefa Kredátusa, PhD. „Slovo ako terapeutický úkon, terapia ako tvorba“, ktorú následne samotný autor predstavil a účastníkom priblížil jej obsah ako aj svoju motiváciu takýmto spôsobom zosumarizovať svoje bohaté, neoceniteľné skúsenosti.

Pod moderátorskou taktovkou dekanky *Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove*, prof. PhDr. Beáta Balogovej, PhD. sa niesol priebeh hlavného pléna, v rámci ktorého sama prezentovala svoj pohľad na význam formálnej a neformálnej starostlivosti v sociálnej práci. Medzi pozvaných vystupujúcich v hlavnom paneli patrila aj MUDr. Zuzana Katreniaková, PhD. z Ústavu sociálnej a behaviorálnej medicíny, Lekárska fakulta, Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, ktorá priblížila aktuálny stav dlhodobej starostlivosti v podmienkach SR a nutnosť potrebných zmien v systéme neformálnych opatrovateľov a terénnych sociálno-zdravotných služieb. Zaují-

mavý príspevok do následnej diskusie mala aj Mgr. Ing. Zuzana Poklembová, PhD. z *Inštitútu edukológie a sociálnej práce*, ktorej prezentácia pojednávala o sebasúcite ako dôležitej kategórii v praxi sociálnej práce. Posledným vystupujúcim v prvej časti bol Mgr. Martina Jurica z *Odboru prevencie kriminality kancelárie ministra vnútra SR* (kontaktný bod pre obete trestných činov v Prešove), ktorý zúčastnených oboznámil s problematikou prevencie kriminality páchanej na senioroch, jej súčasným stavom a prijímanými opatreniami zo strany štátu.

Nemenej odborne zaujímavou bola tzv. posterová sekcia podujatia v rámci ktorej sa stručne prezentovali jednotliví autori. Tí v krátkosti priblížili problematiku, ktorej sa budú bližšie venovať v následne publikovaných príspevkoch.

V treťom, poslednom bloku sympózia svoj pohľad na problematiku formálnej a neformálnej starostlivosti prezentovala PhDr. Terézia Fertaľová, PhD. a PhDr. Iveta Ondriová, PhD. z *Katedry ošetrovateľstva Fakulty zdravotníckych odborov PU v Prešove*. Ich spoločná prezentácia niesla názov „Intervencia ošetrovateľstva v kontexte formálnej a neformálnej starostlivosti o chorých s demenciou“. Teoretické a praktické kontexty dištančného poradenstva v súčasných podmienkach liniek pomoci v závere priblížil Mgr. Vladimír Lichner, PhD. z *Katedry sociálnej práce Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach*. Dekanka *Filozofickej fa-*

kulty prof. PhDr. Beáta Balogová, PhD. svojim záverečným slovom vedecké sympóziu ukončila a všetkým účastníkom a účastníčkam poďakovala a vyjadrila spokojnosť

s jeho kvalitou a výsledným odborným prínosom. Rovnako tak prejavila záujem v ďalšom usporadúvaní tohto podujatia aj v nasledujúcich rokoch.

IESP KVÍZ - Čo vieš o slobode, v ktorej žiješ? (kvíz tematicky venovaný 30. výročiu tzv. NEŽNEJ REVOLÚCIE)

12. november 2019

Martin HAMADEJ a Peter GARBARČÍK

V rámci pripomenutia si 30. výročia *Nežnej revolúcie* prostredníctvom série podujatí na pôde Prešovskej univerzity v Prešove sa dňa 12. novembra 2019 pod záštitou dekanky Filozofickej fakulty prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD. zapojil interaktívnym vedomostným kvízom Inštitút edukológie a sociálnej práce. Na samotnom zorganizovaní tohto podujatia sa podieľali nielen pedagógovia z Inštitútu edukológie a sociálnej práce, ale aj študenti tretieho ročníka bakalárskeho stupňa.

O čo išlo? Vedieť viac ako súperi a dokázať, že si pamätáte viac ako oni! Zámerom vedomostného kvízu bolo poukázať na 30. výročie tzv. Nežnej revolúcie, no vedomostné otázky reflektovali nielen samotné udalosti z roku 1989, ale rovnako tak predošlé desaťročia komunistického režimu, či základné okruhy sociálnej práce. Samotné otázky mali nielen textovú, ale aj interaktívnu podobu spočívajúcu v rôznych fotkách a obrázkoch. Kvíz, aj napriek významu, vážnosti a dôležitosti samotnej dejinnej udalosti mal do istej miery odľahčenú formu, avšak s dodržaním cieľa aktivity, kto-

rým nebolo len informačné nasýtenie, ale predovšetkým vzbudenie záujmu o veci verejné a väčšiu občiansku uvedomelosť. Samotnej aktivity sa zúčastnilo 60 študentov *Filozofickej fakulty*, ktorí boli rozdelení do 11 skupín, v jednej skupine bolo maximálne 6 súťažiacich. Každý člen víťazného tímu získal sponzorskú cenu, ocenený bol aj posledný tím a rovnako tak tím, ktorý uhádol poslednú bonusovú otázku. Medzi cenami bol aj zväzok kľúčov ako symbolika revolučných dní – štrnganie kľúčmi. Záverom možno konštatovať, že kvíz priniesol nové benefity v podobe pripomenutia si nespochybniteľného hodnotového potenciálu *Nežnej revolúcie* ako jednej z najdôležitejších historických udalostí - významnej dejinnej udalosti nielen Slovákov ale i Čechov. Tú je možné považovať za jednu z kľúčových z hľadiska súčasného demokratického fungovania Slovenska. Zároveň si študenti a študentky prostredníctvom vedomostného kvízu upevnili poznatky nielen zo sociálnej práce, ale samotná aktivita viedla medzi nimi k nadväzovaniu kontaktov a rozvoju a spolupráce.

Zbierka šatstva

20. november 2019

Bibiána BELEJ

Mesiac november nebol tento rok len v znamení zliav a výhodných nákupov. Študentky externého štúdia IESP FF PU, magisterského stupňa sa rozhodli zorganizovať Zbierku šatstva pre deti zo sociálne znevýhodneného prostredia. Charitatívna akcia, akou je práve zbierka šatstva, má už dlhú dobu dôveru medzi ľuďmi a to nielen preto, že pomáha najzraniteľnejším osobám, ale je aj príkladom spoločenskej zodpovednosti. Dať svoje veci predsa znamená dať niečo zo seba. Jej cieľom je pomáhať a práve preto má nespochybniteľný význam. Ved' nie nadarmo sa vraví, že „šaty robia človeka“.

Zbierka šatstva je preto obľúbenou aktivitou, kedy si jednak pretriedime šatník a zároveň tým pomôžeme ľuďom v núdzi a darujeme im nový impulz do života. Zbierka prebiehala dňa 20.11.2019 vo vestibule *Prešovskej univerzity* v čase od 8:00 do 15:00 hod. v rámci predmetu *Školská sociálna práca*. Do zbierky sa zapojili nielen samotné študentky externého štúdia, ale aj ostatní študenti, zamestnanci a návštevníci *Prešovskej univerzity*. Vyzbierané veci boli darované deťom a rodinám v núdzi v obci Svinia. Veríme, že aj napriek tomu, že pre jedných sú tieto veci odpad, pre druhých budú poklad.

Predvianočná burza

4. december 2019

Anna JAŠKOVÁ a Martin HAMADEJ

Dňa 4.12.2019 sa v priestoroch vestibulu *VŠA FF PU v Prešove* konala charitatívna predajná akcia pod názvom *PREDVIANOČNÁ BURZA IESP*. Organizátorom podujatia bol *Inštitút edukológie a sociálnej práce FF PU v Prešove* pod záštitou dekan-ky FF PU prof. PhDr. Beáty Balogovej, PhD. Naše pozvanie prijala *Spojená škola internátna Trebišov, O.Z. Most do duše a Klub sclerosis multip-*

lex Prešov. Cieľom charitatívnej akcie bol predaj vianočných produktov vyrobených klientmi a klientkami sociálnej práce v rámci ergoterapie a arteterapie. Finančný výtazok z predaja výrobkov bude použitý na nákup ďalšieho materiálu potrebného na realizáciu terapií klientov sociálnej práce v menovaných inštitúciách.

Service-learningové aktivity študentiek IESP

Študentky externého magisterského štúdia:

Bibiána BELEJ, Adriána GOČOVÁ, Zuzana KALIŇÁKOVÁ, Dagmar HUČKOVÁ, Jana FUNDERÁKOVÁ, Miroslava KLINKOVÁ, Eva KMECOVÁ, Elena KOŠČOVÁ, Danka ONUFEROVÁ, Jana STRENKOVÁ

Spracovali:

Martin KNUROVSKÝ, Ľubica LIBÁKOVÁ, Michaela SKYBA, Miriama ŠARIŠSKÁ

V priebehu roka 2019 sa študentky externého magisterského štúdia angažovali v sociálnej oblasti v *Centre pre deti a rodiny v Košiciach*, v *Centre pre deti a rodiny v Šarišských Michal'anoch*, v *Dennom stacionári v Krásnom Brode* a v *Špecializovanom zariadení pre seniorov v Medzilaborciach*. Študentky realizáciou svojich projektov v rámci predmetu *Service-learning*, pod vedením Mgr. Michaely Skyba, PhD., reagovali odborne na skutočné sociálne problémy komúnít, za čo im v mene *Inštitútu edukológie a sociálnej práce* úprimne **ĎAKUJEME**.

Študentky sa pri výbere service-learningových aktivít zamerali na rôznorodé potreby klientov sociálnej práce. V *Dennom stacionári* realizovali voľnočasové aktivity zamerané na rozvoj zručností a schopností klientov tohto zariadenia, ako je vyšívanie na papier, práca s papierom – skladanie origami a i. Na základe dôsledného monitoringu a osobných návštev uskutočnili v dennom stacionári aktivity, ktoré mali mnohé prínosy nielen pre samotných seniorov, ale taktiež pre organizáciu a študentky

samotné. Študentkám sa podarilo u seniorov a senioriek prostredníctvom aktivít precvičiť ich jemnú a hrubú motoriku, vyplniť im ich čas v rámci pobytu v dennom stacionári a identifikovať možné zmeny a inovácie zlepšenia a skvalitnenia poskytovaných sociálnych služieb.

V špecializovanom zariadení *Vitalis* študentky prispeli ku skvalitneniu vyplňania voľného času klientov s cieľom udržať ich fyzickú a duševnú kondíciu. Počas piatich stretnutí s klientami v priebehu mesiacov september a október študentky realizovali konkrétne aktivity na dosiahnutie cieľov service-learningového návrhu projektu, ktorými boli spoločenské hry, predčítanie a čítanie kníh, rozhovory o živote klientov, nácvik rôznych techník zameraných na tréning pamäte (napr. metóda LOCI – pripomenutie miesta, vône, pocitu...) spojených s nenáročnou pohybovou aktivitou – napríklad pohyb hlavy, rúk, precvičovanie jemnej a hrubej motoriky. Pri service-learningových aktivitách študentky prihliadali na špecifiká cieľovej skupiny, ktorými sú pridružené príznaky a prejavy chorôb klientov – obmedzená pohyblivosť alebo imobilita, krátka sústredenosť

a pozornosť, nedoslýchavosť, slabší zrak a i. Pridanou hodnotou angažovania sa študentiek v zariadení bolo zistenie študentiek, na základe analýzy služieb a potrieb klientov, že v zariadení takého typu majú dobrovoľníci svoje nezastupiteľné miesto. Zároveň študentky identifikovali aj možné riešenia pri hľadaní ďalších dobrovoľníkov (napr. vyhľadávať nových záujemcov o dobrovoľníctvo z radov študentov, ale aj spomedzi seniorov, ktorí by mohli poskytnúť adresnú pomoc v kontexte „senior seniorovi“; pripraviť a realizovať workshop pre stredoškolákov v mesiaci marec, ktorý je mesiacom knihy; poskytnúť informácie o možnostiach pomoci dobrovoľníkov na *Dni otvorených dverí* a pod.).

Cieľom aktivít študentiek v *Centre pre deti a rodiny* bolo podporiť deti vo vyjadrovaní svojich pocitov, emócií, naučiť ich zvládať a riešiť problémy či konflikty a rozvíjať u nich vzájomné porozumenie. Zároveň študentky akcentovali potrebu všímavosti pomáhajúcich profesionálov vo vzťahu k deťom a ich prejavom (tzv. čítať medzi riadkami“), aby im vedeli podať pomocnú ruku a sprevádzať ich životom v zariadení. Študentky vytvorili pre deti rozprávku, ktorej cieľom bolo uvedomenie si, že žijeme v sociálnej skupine, v ktorej je potrebná vzájomná kooperácia. Na rozprávku nadväzovali ďalšie aktivity (napr. rozhovor s deťmi o ich pocitoch z rozprávky; o tom, ako si predstavujú les, jazierko, zvieratká, o vzájomnej pomoci, o kamarátstvach; vytvorenie makety lesa a jazierka so zvieratkami; prechádzka s deťmi s rozhovorom o životnom prostredí, so zbieraním materiálu na vytvorenie makety a i.), pomo-

cou ktorých sa podarilo u detí podporiť uvedomenie, že sa musia spoločne dohodnúť, vymedziť si svoj priestor v skupine, zároveň študentky vytvorili priestor pre prezentovanie predstáv detí, vyjadrenie emócií a zlepšenie komunikačných, motorických a ďalších zručností. Z pohľadu detí bolo zrejmé, že sa im aktivita páčila. V závere vedeli pomenovať svoje pocity, emócie či postavenie v skupine. Aktivity vyžadovali spoluprácu, aktívne zapojenie detí a kreatívne riešenie vzniknutých situácií. Deti získali nové poznatky o prírode a uznali, že na začiatku aktivity sa cítili neisto, no v závere mali pocit, že prelomili bariéry nielen voči sebe, ale aj voči druhým.

Aj v ďalšom z projektov sa študentky rozhodli pre aktivity zamerané na zmysluplné trávenie voľného času detských klientov v *Centre pre deti a rodiny*. V rámci nich študentky naplánovali a realizovali s deťmi celodenný výlet na *Šarišský hrad* počas letných prázdnin. Prínosom bolo splnenie stanovených cieľov aktivity, ku ktorým patrilo oboznámenie sa s novými miestami v okolí, s históriou, upevnenie a rozvoj sociálnych zručností (napr. vyhľadanie spojov, naučiť sa orientovať v cestovných poriadkoch, zabezpečiť lístky, pripraviť sa na výlet do prírody, naplánovať si spoločne aktivity a pod.), zdokonalenie v komunikačných zručnostiach (napr. vedieť vyjadriť pocity, rozprávať o zážitkoch), posilnenie sebadôvery (zvládanie a splnenie poverených úloh, rozvoj spolupráce) a i. Hlavným cieľom service-learningovej aktivity bolo zrealizovať voľnočasovú aktivitu s dôrazom

na hlbšie spoznávanie sa detí, vzdelávanie, ale aj samotný oddych a v neposlednom rade so zamieraním na vytváranie interpersonálnych vzťahov, zlepšenie komunikácie a socializácie detí v širšom prostredí. Primárnym dôvodom bola saturácia potrieb vybraných detí z *Centra pre deti a rodiny* berúc na zreteľ personálne, časové a finančné limity zariadenia. Zmysluplnosť aktivity študentky vidia najmä v tom, že sa podarilo pri minimálnych finančných nárokoch sprostredkovať deťom deň plný zážitkov, spokojnosti a nových priateľstiev. Študentky reflektovali aj prínos pre svoj profesionálny a osobnostný rozvoj: *„organizácii sme poskytli námety na budúce aktivity a pre nás študentky bola táto service-learningová aktivita spojená s možnosťou osobnostného, vzdelávacieho, či profesionálneho rozvoja.“*

Umožnila nám participovať na živote komunity, aktívne ju podporiť, podieľať sa na zlepšovaní medziľudských vzťahov, budovať schopnosti k vytváraniu pozitívnych väzieb, získavať nové kontakty a tiež byť oporou a priateľmi deťom z Centra pre deti a rodiny.“

Diskusné fórum

27. november 2019

Anna JAŠKOVÁ a Martin HAMADEJ

Dňa 27.11.2019 sa na pôde Inštitútu edukológie a sociálnej práce FF PU, uskutočnilo diskusné fórum s PhDr. Vladimírom Lichnerom, PhD., riaditeľom **Linky detskej dôvery** v Košiciach a taktiež odborným asistentom *Katedry sociálnej práce FF UPJŠ v Košiciach*. Základným poslaním linky je pomáhať deťom, ktoré sú ohrozené násilím alebo inou formou sociálnej patológie. Snahou linky je taktiež informovať deti i širokú verejnosť o možnostiach ochrany pred násilím, zvyšovať ich senzitivitu voči tomuto javu,

objasňovať a presadzovať práva detí vyplývajúce z *Dohovoru o právach detí*, ktorý podpísala i Slovenská republika a zaviazala sa tak k ich dodržiavaniu. Tieto ciele sa snaží *Spoločnosť Li(e)nka* plniť predovšetkým **zabezpečovaním činnosti a prevádzky Linky detskej dôvery** v Košiciach, zabezpečovaním odborného rastu jej pracovníkov a propagáciou jej činnosti. Smerom k širokej verejnosti realizuje publikačnú a prednáškovú činnosť zameranú na prevenciu pred týraním, zanedbávaním a zneužívaním detí,

na zvýšenie informovanosti odbornej i laickej verejnosti o týchto javoch, ale aj o agresivite medzi deťmi, šikanovaní, drogových a iných závislostiach. Po prednáške o dištančnom poradenstve, nasledovala diskusia obohatená o množstvo príkladov z praxe sociálnej praxe.

Študenti a študentky tak mali možnosť konfrontovať získané teoretické vedomosti s praktickými príkladmi s praxe a získať informácie o možnosti dobrovoľníctva na linke detskej dôvery.

Magický koláčik

13. december 2019

Kristína DUŠOVÁ a Eva DEMJANOVÁ

Dňa 13.12.2019 sa uskutočnil *Magický koláčik*, ktorý je tradičnou aktivitou *Inštitútu edukológie a sociálnej práce FF PU*. Tento ročník sa výnimočne konal v priestoroch nákupného centra *Eperia* v Prešove, kde sa stretli predstavitelia viacerých fakúlt pri príležitosti konania podujatia *Vianočné mestečko 2019*. *Prešovská univerzita* bola prezentovaná formou pestrého programu a prezentácií prebiehajúcich vo fakultných stánkoch. V rámci stánku *Inštitútu edukológie a sociálnej práce* si návštevníci a návštevníčky podujatia mohli zakúpiť za dobrovoľný príspevok rôzne vianočné koláčiky, ktoré napiekli študentky a študenti sociálnej práce. Cieľom

akcie bolo podporiť rodiny, ktoré zasiahla tragédia na Mukačevskej ulici v Prešove. S potešením oznamujeme, že sa spolu vyzbieralo 200 eur, prispeli aj členovia *Inštitútu edukológie a sociálnej práce*. Všetkým, ktorí akýmkoľvek spôsobom podporili akciu *Magický koláčik*, patrí srdečné poďakovanie. Osobitne patrí poďakovanie študentom, ktorí sa svojou iniciatívou aktívne zapojili do participácie na priebehu akcie, a tým prispeli k príjemnému a rovnako aj úspešnému priebehu *Magického koláčika*. V mene členov nášho inštitútu preto zvlášť ďakujeme Marekovi Berdisovi, Kristíne Dušovej, Simone Jackovej, Zdenke Zelenákovej, Andrei Voškovej, Dominike Slobodníkovej, Dominike Bartekovej, Silvii Slávikovej.

Pokyny pre autorov

Názov príspevku (max. 100 znakov, môže obsahovať podtitul)

Názov príspevku v anglickom jazyku

Prvý autor, Druhý autor, Tretí autor,... (Meno a priezvisko)

Abstrakt

Stručná charakteristika príspevku (téma, riešený problém, cieľ); v rozsahu 500 – 1200 znakov (vrátane medzier). Písmo abstraktu Times New Roman, I.

Stručná charakteristika príspevku (téma, riešený problém, cieľ); v rozsahu 500 – 1200 znakov (vrátane medzier).

Kľúčové slová: Slovo. Slovo. Slovo. Slovo. Slovo. (min. 3, max. 8, maximálne dvojslovné spojenia; každé slovo začína veľkým písmenom. Slová sa oddeľujú bodkou).

Abstract

Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku. Abstrakt v anglickom jazyku.

Keywords: Word. Word. Word. Word. Word.

Úvod

Na tomto mieste autor publikuje úvod svojho článku.

Hlavný text (kapitola)

Nadpisy kapitol sú písané tučným písmom, číslované, vo veľkosti 12 a umiestnené na ľavom okraji textu (číslovanie kapitol – poradové číslo kapitoly je od názvu kapitoly oddelené bodkou a medzerou). **Názvy podkapitol** sú písané tučným písmom a kurzívou, od ľavého okraja (číslovanie podkapitol rovnaké ako v prípade kapitol).

Prvé riadky odsekov odsadené od okraja na 0,5 cm. Font písma Times New Roman, veľkosť písma 12 b., riadkovanie 1, zarovnanie textu do bloku. Odporúčaná medzera za odsekmi 6 b. **Na konci riadkov slová nerozdeľovať.** Medzi názvami kapitol (podkapitol) a textom nechať jeden voľný riadok. Nadpisy kapitol, podnadpisy, tabuľky a obrázky sú oddelené jedným riadkom. Celkový rozsah príspevku by nemal presiahnuť 21 600 znakov (vrátane medzier).

Štruktúra

Súbor musí byť vytvorený len v programe MS Word. Spracované budú len príspevky vo formáte „doc“ alebo „docx“. Podnadpisy sú písané tučným písmom, kurzívou, vo veľkosti 12 a číslované. Prosím, uistite sa, že používate len jeden typ písma. Aby sa zabránilo chybám, odporúčame použiť funkciu „Kontrola pravopisu“ v MS Word. Odkazy na literatúru sa uvádzajú v texte v zátvorke. Zátvorka obsahuje priezvisko autora, rok vydania, v prípade priamej citácie i príslušné stránky, *napríklad: (Balogová 2015, s. 35).*

Text je zarovnaný do bloku. Prosím, nemeňte navrhnuté formátovanie tejto šablóny. **Nečíslujte stránky, čísla stránok budú priradené v procese prípravy dokumentu pre tlač.**

1.2 Poznámky pod čiarou

Poznámky by mali byť umiestnené pod čiarou, číslované kontinuálne arabskými číslicami (vo formáte horného indexu), spravidla na konci vety¹.

Podakovanie a afiliácia

Podakovanie alebo afiliácia sa uverejňujú v oddelenej časti na konci článku tučným písmom a kurzívou. Prosím, neuvádzajte ich na titulnej strane, ako poznámku pod čiarou k názvu, alebo inými spôsobmi.

Prílohy

Prílohy pripojené k príspevku by mali byť umiestnené pred zoznamom citovanej literatúry. V prípade viacerých príloh by mali byť hlavičky príloh označené v štýle uvedenom nižšie a označované postupne veľkými písmenami A, B, C, atď.:

Príklad uvedenia prílohy:

Príloha A. Názov prílohy

4. Zoznam bibliografických odkazov

Citovať podľa ČSN ISO 690 len použitú literatúru. Zoznam je radený abecedne podľa priezviska autorov a **nečísluje sa**. Najpodstatnejšie zmeny v norme STN ISO 690: 2012 pri citovaní podľa harvardského systému nájdete na: <http://www.pulib.sk/web/data/pulib/subory/stranka/ezp-ISO690.pdf>

Príklady zápisov v zozname bibliografických odkazov:

ANDREJČÍKOVÁ, Nadežda, 1999. Komunikácia a kooperácia IS pre knižnice: úvod do komunikačného protokolu Z39.50. In: Bulletin Centra vedecko-technických informácií SR. Roč. 3, č. 2, s. 54-59. ISSN 1335-793X.

BALOGOVÁ, Beáta, 2012. Etablácia a profesionalizácia sociálnej práce v jej horizontálnej i vertikálnej línii. [online]. In: BALOGOVÁ, Beáta, Michaela SKYBA a Denisa ŠOLTÉSOVÁ, eds. Pregraduálna príprava sociálnych pracovníkov, pracovníčok a sociológov, sociologičiek a možnosti ich uplatnenia v praxi. Zborník príspevkov z vedeckého seminára konaného dňa 7. decembra 2012 v Prešove. [cit. 2014-09-05]. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, s. 10 – 28. ISBN 978-80-555-0970-9. Dostupné z: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Balogova7>.

BALOGOVÁ, Beáta, et al., 2008. Pokyny na vypracovanie seminárnej, ročníkovej, bakalárskej, diplomovej a rigorózneho práce v študijných odboroch sociálna práca a andragogika. Prešov: AKCENT Print. ISBN 978-80-89295-08-1.

BALOGOVÁ, Beáta, et al., 2015. Kompendium sociálnej práce pre bakalársky stupeň štúdia. Prešov: Akcent print. ISBN 978-80-89295-59-3.

KOMOROVÁ, Klára, 2005. Najstaršie trnavské tlače v Slovenskej národnej knižnici v Martine. In: Kniha 2005: zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin: Slovenská národná knižnica, s. 341-345. ISBN 80-89023-55-X.

KUCIANOVÁ, Anna, 2001. Významná personálna bibliografia. In: Knižnica [online]. Roč. 2, č. 11-12, s. 662 [cit. 15. júna 2013]. ISSN 1336-0965. Dostupné z: http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Kniznica/11_12_2001/662.pdf.

MUSIL, Libor a Radka JANEBOVÁ. 2007. Mýty o rolí sociálnych pracovníku a pracovníc. In: Sociálni práce/sociálna práca – Role sociálneho pracovníka. Roč. 2007, č. 1 s. 50-61. ISSN 1213-6204.

ROHOŇOVÁ, Ľudmila a Mária GAŠPAROVÁ, 2006. Metodika popisu článkov vo formáte MARC 21 s interpretáciou pravidiel AACR: príručka používateľa: verzia V 2.1. [online]. Martin: Slovenská národná knižnica [cit. 2013-01-24]. ISBN 80-89023-69-X. Dostupné z: http://www.snk.sk/nbuu/metodika_clanky_MARC21.pdf.

Kontakt na autora/-ku:

titul, meno a priezvisko autora/-ky, názov vysielajúcej organizácie a jej presná adresa, štát, e-mail (všetky údaje sú písané kurzívou, veľkosť písma 10 b., font písma Times New Roman, zarovnané do bloku).